

วารสาร
เศรษฐศาสตร์
การเมือง
บูรพา

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา
ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2566
ISSN 2697 - 505X

ออกแบบปกโดย : นางสาวสุทธาทิพย์ จัปใจเหมาะ

จัดรูปเล่มโดย : นางสาวธรรทิพย์ ภะวะวิภาต

วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา
ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน พ.ศ. 2566)
ISSN 2697-505X

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ผลงาน วรรณกรรมทางวิชาการ และความรู้ใหม่ ๆ ในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อส่งเสริมคณาจารย์ นักวิจัย ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิในการนำเสนอผลงานวิจัย และผลงานวิชาการ
3. เพื่อกระตุ้นให้เกิดการวิจัยใหม่และบูรณาการงานวิจัยเชิงทฤษฎีเข้ากับปรากฏการณ์ทางสังคม

วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา เป็นวารสารทางวิชาการสาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง ตลอดจนสาขาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา มีกำหนดการตีพิมพ์เผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ (มกราคม-มิถุนายน, กรกฎาคม-ธันวาคม)

วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา ยินดีรับพิจารณาบทความวิชาการ บทความปริทัศน์ บทความวิจารณ์หนังสือ รายงานการสัมมนาในสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง เพื่อตีพิมพ์ในวารสาร ทั้งที่เป็นภาษาอังกฤษและภาษาไทย โดยส่ง ต้นฉบับมาที่กองบรรณาธิการ เพื่อให้คณะกรรมการกลั่นกรองในสาขาที่เกี่ยวข้องพิจารณา

เจ้าของ

คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

169 ถ. หนองบางแสน ต.แสนสุข อ. เมือง จ. ชลบุรี 20131

โทรศัพท์: 0-3839-3475, 0-3810-2369 โทรสาร: 0-3839-3475 ต่อ 102

E-mail: pegjournal@hotmail.com

Homepage: <http://www.polsci-law.buu.ac.th/pegjournal/>

Website: <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/pegbuu>

รายชื่อกองบรรณาธิการ

ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รตอ.ดร. วิเชียร ตันศิริคงคล

(ผู้อำนวยการแทนคณบดีคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา)

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุก พงษ์ไพจิตร (คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)	ศาสตราจารย์ ดร. อภิชาติ พันธเสน (วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต)
ศาสตราจารย์ ดร. สมศักดิ์ สามัคคีธรรม (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์)	รองศาสตราจารย์ ดร. กนกศักดิ์ แก้วเทพ (นักวิชาการทรงคุณวุฒิ)
รองศาสตราจารย์ ดร. พิชาย รัตนดิถก ณ ภูเก็ต (คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์)	รองศาสตราจารย์ ดร. ประภาส ปิ่นตบแต่ง (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
ดร. ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (นักวิชาการทรงคุณวุฒิ)	รองศาสตราจารย์ ดร. สุธี ประศาสน์เศรษฐ (นักวิชาการทรงคุณวุฒิ)
รองศาสตราจารย์ ดร. โอฟาร์ ถิ่นบางเตียว (คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา)	รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สกฤติ อิศริยานนท์ (คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา)	รองศาสตราจารย์ ดร. รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข (คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา)
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชัยณรงค์ เครือนวน (คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา)	ดร. เมทินา อิศริยานนท์ (คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา)

ตรวจอ้างอิง และพิสูจน์อักษร

นางสาวธารทิพย์ ภาวะวิภาต

Burapha Journal of Political Economy
Volume 11 Number 1 (January-June 2023)
ISSN 2697-505X

Objective

1. To disseminate academic works, points of view and new knowledge in the field of political economy and related fields
2. To promote the research and academic publications of faculty, researchers and experts
3. To stimulate the new research and to integrate theoretical research with social phenomena

Burapha Journal of Political Economy is an academic journal in economic and related of knowledge. It is published by the Faculty of Political Science and Law, Burapha University two times a year (January-June, July-December)

Burapha Journal of Political Economy welcomes manuscripts to be considered for publication in the form of academic articles, such as; review articles, book reviews, seminar reports in the field of political economy in Thai or English. Such manuscripts should be sent to the editorial board for review process by peer reviewers in related field.

Owner

Faculty of Political Science and Law, Burapha University

169 Long-Haad Bangsaen Road, Saensuk Sub-district, Muang District, Chonburi 20131

Tel: 0-3839-3475, 0-3810-2369 Fax: 0-3839-3475 ext. 102

E-mail: pegjournal@hotmail.com

Homepage: <http://www.polsci-law.buu.ac.th/pegjournal/>

Website: <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/pegbuu>

Editorial Board

Editorial Advisor

Asst. Prof. Pol.capt. Dr. Vichien Tansirikongkhon
(Acting Dean, Faculty of Political Science and Law, Burapha University)

Editorial Board

Prof. Dr. Pasuk Phongpaichit <i>(Faculty of Economics, Chulalongkorn University)</i>	Prof. Dr. Apichai Pantasen <i>(College of Social Innovation, Rangsit University)</i>
Assoc.Prof. Dr. Kanoksak Kaewthep <i>(Senior Scholar)</i>	Prof. Dr. Somsak Samukkethum <i>(School of Social and Environmental Development, The National Institute of Development Administration)</i>
Assoc. Prof. Dr. Pichai Rattanadilok Na Phuket <i>(School of Social and Environmental Development, The National Institute of Development Administration)</i>	Assoc. Prof. Dr. Prapart Pintobtang <i>(Faculty of Political Science, Chulalongkorn University)</i>
Assoc. Prof. Dr. Chaicon Praditsil <i>(Graduate School, Rambhai Barni Rajabhat University)</i>	Assoc. Prof. Dr. Runghana Yanyongkasemsuk <i>(Faculty of Political Science and Law, Burapha University)</i>
Assoc. Prof. Dr. Olarn Thinbangtiao <i>(Faculty of Political Science and Law, Burapha University)</i>	Asst. Prof.Dr. Chainarong Krueanuan <i>(Faculty of Political Science and Law, Burapha University)</i>
Asst. Prof.Dr. Sakrit Isariyanon <i>(Faculty of Political Science and Law, Burapha University)</i>	Dr. Preecha Piampongsan <i>(Senior Scholar)</i>
	Dr. Methina Isariyanon <i>(Faculty of Political Science and Law, Burapha University)</i>

Proof Reader

Miss Tharntip Pawawipat

บรรณาธิการแถลง

10 ปี ที่ผ่านมามาของวารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา ได้มีความพยายามอย่างยิ่งในการสร้างพื้นที่ให้การแสดงออกทางความคิดผ่านการเขียนงานในรูปของบทความ เพื่อสะท้อนความคิด ความรู้ ปรากฏการณ์ในแง่มุมต่างๆ ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง และเช่นกันกับในปีที่ 11 ฉบับที่ 1 กองบรรณาธิการก็ยังคงรักษาพื้นที่นี้เพื่อให้ความคิด ความรู้ และการวิพากษ์แบบเศรษฐศาสตร์การเมืองได้มีพื้นที่ในการแสดงออก และเป็นพื้นที่ในการรวบรวมงานที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับเศรษฐศาสตร์การเมือง โดยมุ่งหวังให้ผู้อ่านได้เห็นความหลากหลายและการเติบโตทางความคิด ความรู้ การวิเคราะห์ วิจัย และวิพากษ์ ปรากฏการณ์ต่างๆ ผ่านบทความในวารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา ความมุ่งหวังนี้สามารถดำเนินมาได้เป็นอย่างดี อันเนื่องจากความเข้าใจในแง่มุมเชิงวิชาการของผู้บริหารคณะที่ให้การสนับสนุน รวมทั้งผู้เขียนบทความและผู้ทรงคุณวุฒิที่ร่วมกันกลั่นกรองบทความให้มีคุณภาพ

วารสารในฉบับนี้ประกอบไปด้วยบทความวิจัย 1 บทความ บทความวิชาการ 2 บทความ และบทปริทัศน์หนังสือ 1 บทความ

บทความแรก การเปรียบเทียบยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ของขบวนการเคลื่อนไหว “The Umbrella Movement” กับ “คณะประชาชนปลดแอก” บทความวิจัยนี้มุ่งชี้ให้เห็นถึงบทบาทของสื่อสังคมออนไลน์ผ่านการเคลื่อนไหวทางสังคมในประเทศฮ่องกงและประเทศไทย โดยเฉพาะยุทธวิธีในการต่อสู้และสื่อสังคมออนไลน์ที่แตกต่างกันอันเนื่องจากบริบทและเวลาที่แตกต่างกัน แต่ก็มีเป้าหมายในการเคลื่อนไหวเดียวกัน

บทความที่สอง ความสำคัญของเพชรบุรีและบทบาทของชนชั้นนำ จากรัฐส่วนกลางต่อเมืองเพชรบุรีสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญเชิงพื้นที่ของจังหวัดเพชรบุรีที่ปัจจุบันคือหนึ่งในเมืองท่องเที่ยวที่สำคัญ ว่าตั้งแต่สมัยอยุธยาจนกระทั่งสมัยรัตนโกสินทร์ เพชรบุรีคือจังหวัดเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญของชนชั้นนำไทย อันเนื่องจากความพร้อมทั้งด้านเศรษฐกิจ ความมั่งคั่ง เป็นพื้นที่สำคัญทางยุทธศาสตร์ รวมทั้งชี้ให้เห็นบทบาทและอิทธิพลของตระกูลขุนนางที่มีต่อพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี

บทความที่สาม การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี: การช่วงชิงพื้นที่ความหมายที่ไม่ตายตัว และการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นอีกด้านหนึ่งของการประกอบร่างสร้างพื้นที่ EEC ที่เป็นพื้นที่ที่หลาย ๆ คน เห็นหรือถูกทำให้เห็นว่าเป็นพื้นที่แห่งความหวัง พื้นที่แห่งอนาคตที่สะท้อนการพัฒนาอย่างล้ำหน้า แต่ภาพเหล่านี้กลับถูกประกอบสร้าง ขณะเดียวกันผู้คนในพื้นที่เองก็ต่อสู้เพื่อช่วงชิงการนิยามความหมายของพื้นที่ด้วย บทความนี้จึงชี้ให้เห็นถึงการต่อสู้และการเคลื่อนไหวของการนิยามคำว่า “พื้นที่”

บทความที่สี่ Comparative Regional Cooperation: A Case Study of ASEAN and SAARC บทความนี้เป็นบทความภาษาอังกฤษ ที่นำเสนอองค์การระหว่างประเทศในกลุ่มประเทศโลกที่สาม คือ ASEAN และ SAARS เพื่อชี้ให้เห็นถึงบทบาท ความเข้มแข็ง ความร่วมมือในด้านต่างๆ และความสำเร็จในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ การให้ความสนใจกับองค์การระหว่างประเทศในระดับอาเซียนถือว่ามีความสำคัญต่อการเรียนรู้วิถีแบบอาเซียนที่จะช่วยในการถ่วงดุลอำนาจในระดับระหว่างประเทศได้

บทปริทัศน์หนังสือ คือ Democracy and Its Critics หนังสือเล่มนี้ได้ชวนให้คนอ่านกลับมาตั้งคำถามถึงความเป็นประชาธิปไตยที่เราคุ้นเคย หรือมองในด้านบวก และมาพิจารณาว่าในความ(น)จริงแล้ว มีปัญหาอะไรหรือไม่จากความเป็นประชาธิปไตย และประชาชนในฐานะที่อยู่ในรัฐ อยู่ในฐานะอะไร จะสามารถมีบทบาทได้มากน้อยเพียงไร และอย่างไร

สุดท้ายนี้ กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้เขียนบทความทุกบทความที่ส่งบทความที่มีคุณค่าทางวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ช่วยให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ที่ทำให้บทความมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองจะยังคงมุ่งมั่นในการนำเสนอบทความที่มีคุณภาพในสาขาเศรษฐศาสตร์การเมืองต่อไป

รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข

บรรณาธิการวารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา

สารบัญ

บทความ (Article)

การเปรียบเทียบยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ ของขบวนการเคลื่อนไหว “The Umbrella Movement” กมลวรรณ ทับทิมทอง และวีระ หวังสัจจะโชค	1
ความสำคัญของเพชรบุรีและบทบาทของชนชั้นนำ จากรัฐส่วนกลางต่อเมืองเพชรบุรีสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ณัชชานุช พิษิตธนารัตน์	18
การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาในพื้นที่หลังบ้านอิอิซี: การช่วงชิงพื้นที่ ความหมายที่ไม่ตายตัว และการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน กัมปนาท เบ็ญจนาวี	34
Comparative Regional Cooperation: A Case Study of ASEAN and SAARC วิศรา ไกรวัฒนพงศ์ และ ญาเรศ อัครพัฒนานุกุล	59

ปริทรรศน์บทความ (Book Review)

Democracy and Its Critics โชติสา ชาวสนิท, ภาวดี ปลื้มโกศล และ สรชัย ศรีนิศานต์สกุล	74
---	----

การเปรียบเทียบยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ ของขบวนการเคลื่อนไหว “The Umbrella Movement” กับ “คณะประชาชนปลดแอก”

The Comparative Tactics and Innovations of Social Media Movements of
the Movement “The Umbrella Movement” and “The Free People Movement”

กมลวรรณ ทับทิมทอง (Khamonwan Thabthimthong)¹

วีระ หวังสัจจะโชค (Weera Wongsatjachock)²

¹นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

M. Pol. Sc. Candidate, Faculty of Social Sciences, Naresuan University

²อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

Dissertation Advisor, Assistant Professor Dr., Political Science Program, Faculty of Social

Sciences, Naresuan University

E-mail: khamonwant64@nu.ac.th

Received : 19 May 2023

Revised : 23 June 2023

Accepted : 26 June 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษายุทธวิธีการต่อสู้และศึกษาเปรียบเทียบนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ ของขบวนการ The Umbrella Movement เขตปกครองพิเศษฮ่องกง กับ คณะประชาชนปลดแอกประเทศไทย โดยการใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบพหุกรณี (Multiple Case Study) ที่ศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลตั้งแต่ 2 กรณีขึ้นไป โดยจะเก็บข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์แบบเฉพาะเจาะจง จากการวิจัยพบว่า ทั้งสองขบวนการมีการใช้รูปแบบสื่อสังคมออนไลน์ที่คล้ายคลึงกัน แต่การใช้สื่อสังคมออนไลน์นั้นมีการใช้ยุทธวิธีที่แตกต่างกัน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร เรื่อง ยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ : ศึกษาเปรียบเทียบขบวนการเคลื่อนไหว “The Umbrella Movement” กับ “คณะประชาชนปลดแอก”

โดยขบวนการ The Umbrella Movement ส่วนใหญ่แล้วจะกระจายข่าวสารผ่าน Facebook และติดต่อสื่อสารกันผ่าน FireChat, Wechat, WhatsApp ในขณะที่คณะประชาชนปลดแอกจะกระจายข่าวสารทั้งทาง Facebook และ Twitter รวมถึงการแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ทั้งนี้ ขบวนการเคลื่อนไหว The Umbrella Movement และคณะประชาชนปลดแอก ถึงแม้ว่าจะมีการใช้ยุทธวิธีที่ต่างกัน แต่กลับมีจุดมุ่งหมายเดียวกันในการเรียกร้องสิทธิ และเสรีภาพ

คำสำคัญ: ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม, นวัตกรรม, สื่อสังคม

Abstract

This study aimed to investigate fight tactics and comparative study of innovative social media movements between the Umbrella Movement in Hong Kong, the Special Administrative Regions of China, and Free People Thailand. This was qualitative research with a multiple case study, consisting of two or more cases. The data were collected from documents and specific interviews. The findings revealed that both movements employed similar social media patterns with different tactics. The Umbrella Movement mostly disseminated news through Facebook and communicated through FireChat, WeChat, and WhatsApp, while Free People Thailand disseminated news through Facebook and Twitter, including the exchange of opinions. Although the Umbrella Movement and Free People Thailand employed different tactics, both had the same purpose of claiming rights and independence.

Keywords: Social Movement, Innovation, Social Media

บทนำ

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าภายในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีการใช้ยุทธวิธีในการชุมนุมเคลื่อนไหวอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการอดอาหาร การนั่งประท้วง การเดินประท้วง การใช้สัญลักษณ์ หรือแม้แต่การอารยะขัดขืน โดยการเคลื่อนไหวในแต่ละครั้งนั้นจะมีขบวนการและการใช้ยุทธวิธีที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม บริบททางสังคม การเมือง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่นั้น ๆ จึงทำให้เกิดการพัฒนายุทธวิธีการเคลื่อนไหวมาสู่นวัตกรรมการเคลื่อนไหว โดยในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะเน้นไปที่การ

เคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์เพื่อให้เข้าใจยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวของ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก

การเกิดขึ้นของ นวัตกรรมทางยุทธวิธี (Tactics Innovation) เป็นการนำยุทธวิธีตั้งแต่สองยุทธวิธีขึ้นไปมาพัฒนาให้เกิดเป็น “นวัตกรรมทางยุทธวิธี” ที่มีความทันสมัยไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน แต่จะเป็นการเกิดขึ้นใหม่หรือแม้แต่ถูกกระทำให้เกิดสิ่งใหม่กว่า นอกจากนี้ยังรวมถึงการผสมผสานยุทธวิธีรูปแบบเก่าให้เกิดเป็นยุทธวิธีใหม่ ๆ การพัฒนานวัตกรรมทางยุทธวิธีนั้นยังขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมของแต่ละพื้นที่ด้วยเช่นกัน แต่ในขณะเดียวกันการเกิดขึ้นของนวัตกรรมทางยุทธวิธีนั้นก็มิได้เกิดขึ้นเพียงแค่ฝ่ายของผู้เคลื่อนไหวทางสังคมเท่านั้น แต่จะเกิดขึ้นในส่วนของภาครัฐด้วย ซึ่งเปรียบเทียบเสมือนเป็นการโต้ตอบกันในเรื่องของกลยุทธ์และยุทธวิธี นอกจากนี้ การพัฒนานวัตกรรมทางยุทธวิธี เมื่อนำมาผนวกกับการเคลื่อนไหวทางสังคมอาจนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง โดยในการวิจัยในครั้งนี้จะแสดงให้เห็นถึงการพัฒนานวัตกรรมทางยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหว The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก ผ่านการเคลื่อนไหวทางสื่อสังคมออนไลน์

การใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหว ถือเป็นการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี รวมถึงการใช้สื่อที่มีอยู่ในมือให้เกิดประโยชน์ ซึ่งสื่อสังคมออนไลน์ถือเป็นพื้นที่ในการติดต่อสื่อสาร หรือการพบปะสังสรรค์ผ่านเทคโนโลยี ที่สามารถติดต่อสื่อสารกันได้อย่างไร้พรมแดน สามารถติดต่อส่วนบุคคล กลุ่ม และสาธารณะได้ นอกจากนี้การเคลื่อนไหวทางสังคมออนไลน์ที่เกิดขึ้นยังสามารถช่วยแพร่กระจายข่าวสาร การแสดงความคิดเห็น การติดต่อสื่อสารในการนัดแนะการเคลื่อนไหวในแต่ละครั้ง ซึ่งจะเห็นได้ว่าการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถเข้าถึงได้โดยง่ายและสะดวก มีความทันสมัย ที่สามารถทำให้การรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเป็นผู้ให้สาร แต่ในขณะเดียวกันการที่มีผู้กระจายข่าวที่หลากหลายอาจจะต้องมีวิจระญาณในการรับรู้ข่าวสาร รวมถึงการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการเคลื่อนไหวทางสังคมยังเป็นการเปิดโอกาสในการหาแหล่งเงินทุนจากผู้ที่สนใจการเคลื่อนไหวในแต่ละครั้ง จึงทำให้การเคลื่อนไหวบนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์มีความสำคัญที่อาจก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่มากนัก

การเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวของ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก เป็นการเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของคนรุ่นใหม่^{*} เป็นผลมาจากความไม่พอใจในการกระทำของภาครัฐ โดยการเคลื่อนไหวของทั้งสองกลุ่มนั้นมีการนำสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาประยุกต์ใช้กับการ

* กนกรัตน์ เลิศชูสกุล (2564) ได้มีการจำแนกช่วงอายุจากพลังทางการเมืองไว้ 3 รุ่นหลัก ๆ คือ 1.) คนรุ่นสงครามเย็น (Cold War Generation) เป็นรุ่นที่เติบโตช่วงการขยายตัวทางเศรษฐกิจและรัฐบาลอานาจีนิม 2.) คนรุ่น (ใน) ระหว่าง (In-between Generation) เป็นคนที่อยู่ระหว่างสงครามเย็นและคนรุ่นโบว์ขาว ซึ่งเป็นรุ่นที่ถูกเลี้ยงให้มีการเพิกเฉยกับประเด็นทางการเมือง และ 3.) คนรุ่นโบว์ขาว (White Ribbon Generation) เป็นรุ่นที่เติบโตมากับขบวนการการเคลื่อนไหวของคนรุ่นใหม่ ที่เกิดมากับโลกที่มีการเปลี่ยนแปลง ที่สามารถเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์ได้

เคลื่อนไหวทางสังคม ทั้งการประชาสัมพันธ์ การระดมทรัพยากรต่าง ๆ ซึ่งเปรียบเสมือนการนำสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในพื้นที่ของการเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมกับการเคลื่อนไหวบนท้องถนน

โดยขบวนการ The Umbrella Movement เป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในเขตปกครองพิเศษฮ่องกง เป็นการรวมตัวกันของนักเรียน นักศึกษา และประชาชน ที่ต้องการคัดค้านการปฏิรูปกฎหมายการเลือกตั้ง เนื่องจากผู้นำที่จะสามารถเข้ามาบริหารเขตปกครองฮ่องกงต้องผ่านการรับรองจากรัฐบาลปักกิ่ง ประเทศจีนก่อน จึงทำให้นักเรียน นักศึกษา และประชาชนชาวฮ่องกงรู้สึกถึงการถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพในการเลือกผู้นำเป็นของตนเอง จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวและการเรียกร้องทางสังคม ที่นำโดยสหพันธ์นักศึกษา และนักวิชาการชาวฮ่องกง และได้มีพัฒนาการไปสู่ขบวนการ Occupy Central เพื่อต่อต้านการแก้กฎหมายของรัฐบาลฮ่องกง รวมถึงมีการเข้ายึดพื้นที่ทางเศรษฐกิจและสถานที่ราชการ จนนำไปสู่การสลายตัวจากการใช้แก๊สน้ำตาของภาครัฐ ซึ่งถือเป็นการใช้ความรุนแรงกับประชาชน และยังส่งผลให้ประชาชนชาวฮ่องกงเกิดความสนใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงมีการออกมาร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวมากขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงการตัดสินใจของภาครัฐนั้นเป็นการกระทำที่ผิด และเกิดเป็นการประนามภาครัฐที่ใช้ความรุนแรงกับภาคประชาชนซึ่งผิดทั้งหลักกฎหมายและละเมิดหลักนิติธรรม ซึ่งประชาชนชาวฮ่องกงได้ตระหนักถึงสิทธิพลเมืองและนึกถึงความรับผิดชอบต่อตนเอง จึงได้มีการต่อยอดขบวนการเคลื่อนไหวไปสู่การเคลื่อนไหวทางเว็บไซต์และสังคมออนไลน์ที่นำไปสู่ “สงครามเปลวไฟ” บนสื่อโซเชียลมีเดีย ทั้งนี้ การเคลื่อนไหวของขบวนการ The Umbrella Movement ได้มีการนำมามีส่วนร่วมเข้ามาเป็นสัญลักษณ์ในการเคลื่อนไหว อันเนื่องมาจากर्मถือเป็นสิ่งที่ใช้อยู่ในชีวิตประจำวันและการต่อสู้ของประชาชนนั้นมีเพียงมือเปล่าเพราะไม่ต้องการให้เกิดการใช้ความรุนแรงในการเคลื่อนไหวทางสังคม

ในส่วนของ คณะประชาชนปลดแอก เป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในประเทศไทย โดยมีฉนวนเหตุมาจากการบริหารงานของภาครัฐที่ถือได้ว่ามีความล้มเหลว ซึ่งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้มีกลุ่มของเยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวในการเรียกร้องประชาธิปไตย และสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่ประชาชนควรได้รับ จนนำไปสู่การเคลื่อนไหวของหลาย ๆ กลุ่ม และขยายตัวไปยังพื้นที่สำคัญต่าง ๆ ทั่วประเทศ ทั้งจากการเคลื่อนไหวบนสื่อสังคมออนไลน์ที่เกิดเป็นไวรัล (Viral) และการเคลื่อนไหวบนท้องถนนที่ควบคู่กันไป นอกจากนี้ คณะประชาชนปลดแอก ยังเป็นการรวมกลุ่มที่มีความหลากหลายที่ถือเป็นการสร้างภาคีเครือข่าย การประสานงานและการปฏิบัติงานอย่างหลวม ๆ เพื่อผลึกทุกฝ่ายเข้าด้วยกัน โดยการเปิดกว้างในการรับฟังความคิดเห็นของทุกกลุ่มในขณะเดียวกันการเคลื่อนไหวของ คณะประชาชนปลดแอก ยังเป็นการเคลื่อนไหวที่ไร้แกนนำ แต่จะมีการจัดตัวทีมงานหรืออาสาสมัครอยู่หน้างาน รวมถึงมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ที่ออกมาเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านช่องทางออนไลน์ ไม่ว่าจะเป็น Facebook, Twitter หรือแม้แต่ Telegram (ประชา บุรพาวิถี, 2564) ซึ่งถือว่า

เป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ การเคลื่อนไหวของ คณะประชาชนปลดแอก ยังได้มีการเคลื่อนไหวไปควบคู่กับ คณะเยาวชนปลดแอก โดยที่คณะเยาวชนปลดแอกจะขับเคลื่อนบนสื่อสังคมออนไลน์ จึงทำให้การติดต่อสื่อสารหรือการประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ สามารถเข้าถึงได้โดยง่าย รวมถึงจะเห็นได้ว่าพื้นที่การเคลื่อนไหวไม่ได้มีเฉพาะจุดเหมือนในอดีต แต่สามารถกระจายตัวไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ได้ทั่วประเทศ

ดังนั้น การเคลื่อนไหวของขบวนการ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก จึงควรที่จะศึกษายุทธวิธีและรูปแบบการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์ รวมถึงศึกษาเกี่ยวกับการนำสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาประยุกต์ใช้ในการเคลื่อนไหวว่าทั้งสองขบวนการนั้นมีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร และขบวนการทั้งสองมีการประยุกต์ใช้นวัตกรรมการเคลื่อนไหวอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษายุทธวิธีการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวของ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบนวัตกรรมการเคลื่อนไหวในสื่อสังคมออนไลน์ของขบวนการเคลื่อนไหวของ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ได้มีการกำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ 3 ด้าน คือ ขอบเขตด้านพื้นที่ ขอบเขตด้านเนื้อหา และขอบเขตด้านระยะเวลา เป็นการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่ม The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก ที่เปรียบเทียบยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหว โดยมีขอบเขต ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การศึกษา คือ เขตปกครองพิเศษฮ่องกง กับ ประเทศไทย โดยจะเป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่ม เขตปกครองพิเศษฮ่องกงจะศึกษาขบวนการเคลื่อนไหว The Umbrella Movement และประเทศไทยจะศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวของคณะประชาชนปลดแอก อันเนื่องมาจากทั้งสองพื้นที่อยู่ในเขตของทวีปเอเชีย ถึงแม้ว่าทั้งสองขบวนการจะมีรูปแบบการปกครองที่ต่างกัน แต่กลับมีจุดร่วมเดียวกัน คือ การเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านโซเชียลมีเดียที่ควบคู่กับการเคลื่อนไหวบนท้องถนน
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยจะศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับยุทธวิธีการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวในสื่อสังคมออนไลน์ ของขบวนการเคลื่อนไหว The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก โดยจะศึกษาผ่านแนวคิดและทฤษฎียุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม นวัตกรรมการเคลื่อนไหว การเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ เอกสารงานวิชาการและ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงการถอดบทสัมภาษณ์ เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบยุทธวิธีการต่อสู้ของ ขบวนการเคลื่อนไหวและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ของขบวนการ The Umbrella Movement และ คณะประชาชนปลดแอก

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา จะศึกษาในสองช่วงเวลา คือ The Umbrella Movement ซึ่งเกิดการ จัดตั้งกลุ่มใน ปี 2556 (ชานาญ จันทรเรือง, 2557) โดยการศึกษาการวิจัยจะเลือกช่วงเวลาที่มีการออกมา เคลื่อนไหว คือ ในช่วงเดือนกันยายน 2557 - เดือนธันวาคม 2557 และในส่วนของกำเนินขบวนการ เคลื่อนไหวของคณะประชาชนปลดแอกใน ปี 2563 (ประชาไท, 2563) จะศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวในช่วง เดือนสิงหาคม 2563 - เดือนธันวาคม 2564

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมเป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวอย่างหนึ่งที่มี กระบวนการ รูปแบบยุทธวิธีที่หลากหลาย ซึ่งยุทธวิธีที่เกิดขึ้นจะขึ้นอยู่กับบริบท หรือสภาพแวดล้อมทาง สังคมของแต่ละพื้นที่ ทั้งนี้ ตามแนวคิดทฤษฎี ยุทธวิธีและรูปแบบกระบวนการทางการเมืองทางสังคมของ Dong Mcadam (1983, pp. 736-752) ได้ให้ความสำคัญกับปัจจัยเชิงโครงสร้าง โดยจะแบ่งออกเป็นสอง ระดับ คือ ระดับองค์กรพื้นที่เมืองที่ประชาชนได้รับผลกระทบ และการจัดกลุ่มภายในสภาพแวดล้อมทางการเมือง ขึ้นมาใหม่ นอกจากนี้ ยังมองว่ายุทธวิธียังขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางการเมือง รวมถึงการใช้ นวัตกรรมที่ดูศักยภาพของบริบททางการเมืองที่อาจก่อให้เกิดการใช้ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวก่อความไม่สงบ ทั้งนี้ Dong Mcadam ได้แบ่งยุทธวิธีการเคลื่อนไหวไว้ คือ การคว่ำบาตรรถบัส การนั่งประท้วง ขบวนการ เสรีภาพการขับขี่ การรณรงค์ประท้วงทั่วทั้งชุมชน และการจลาจลในเมือง

ในขณะเดียวกัน ประภาส ปิ่นตบแต่ง (2552, หน้า 156) กลับมองว่ายุทธวิธีการเคลื่อนไหวทาง สังคมเป็นหัวใจสำคัญในการเคลื่อนไหวประท้วงของขบวนการทางสังคมที่สามารถขัดขวาง หรือท้าทาย การเมืองแบบปกติได้ ซึ่งยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ท้าทายระบบการเมือง ปกติ กับกลุ่มที่เผชิญหน้ากับรัฐและท่าทีของรัฐ ทำให้ยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคม สามารถแปรผกผันกับบริบททางการเมือง รวมถึงปัจจัยต่าง ๆ ภายในองค์กรได้ ทั้งนี้ ทรงชัย ปานทอง (2560, หน้า 52 อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552, หน้า 155-168) ได้มีจำแนกรูปแบบของยุทธวิธีการ เคลื่อนไหวออกเป็น 3 ยุทธวิธี คือ ยุทธวิธีตามช่องทางปกติ ยุทธวิธีขัดขวาง และยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่ายุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคมจะมีการจัดสรรการใช้ ยุทธวิธีที่ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคม สิ่งแวดล้อม การเมือง รวมถึงความพร้อมในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ การเลือกใช้ยุทธวิธียังมีการปรับให้เข้ากับสถานการณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมรวมถึงเพื่อให้

เกิดความทันสมัย และน่าสนใจ โดยการนำรูปแบบการเคลื่อนไหวมาประยุกต์จนเกิดเป็นนวัตกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคม

2. นวัตกรรมการเคลื่อนไหว

“นวัตกรรม” ตามคำนิยามของ ศรุตา ทิพย์แสง (2564) มองว่าเป็นการปรับปรุง ดัดแปลงวิธีการเดิม หรือการใช้วิธีใหม่เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ในขณะที่ สมนึก อึ้งจิระพนธ์ พันธ์ มองว่า นวัตกรรมเป็นการเกิดขึ้นใหม่ที่มาจากการหาความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ และแนวความคิดอย่างสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดเป็นสิ่งที่ใหม่ ซึ่ง Dan J. Wang and Sarah A. Soule (2016, pp. 1-25) มีความเห็นคล้ายคลึงกับทั้งของ ศรุตา ทิพย์แสง และสมนึก อึ้งจิระพนธ์ พันธ์ โดยเขามองว่านวัตกรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่ หรือเป็นการรวมตัวกันขององค์ประกอบที่มีอยู่ นอกจากนี้ เขายังได้อธิบายนวัตกรรมทางยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมว่าเกิดจากการตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงภายนอกและภายใน เนื่องจากการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นพื้นที่ที่มีการออกมารวมกลุ่มกันของประชาชนและองค์กรต่าง ๆ จนนำไปสู่การพัฒนายุทธวิธีเป็นนวัตกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยแบ่งนวัตกรรมทางยุทธวิธีการเคลื่อนไหวทางสังคม 2 กรณี ดังนี้

1. นวัตกรรมทางยุทธวิธีการประทุรูปแบบใหม่ (Emergence of new protest tactics) เป็นนวัตกรรมการประท้วงที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน หรือเป็นการนำเอายุทธวิธีที่ไม่ได้ใช้มาเป็นเวลานานมาปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบททางสังคมแล้วจึงนำกลับมาใช้ใหม่

2. นวัตกรรมทางยุทธวิธีที่มีการผสมผสานเอายุทธวิธีเดิมมาผสมกัน (Novel recombination of existing tactics) เป็นการผสมผสานยุทธวิธีแบบเก่าเข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดเป็นนวัตกรรมที่พัฒนาเป็นยุทธวิธีใหม่ ซึ่งการผสมผสานหรือการรวมตัวกันใหม่ของยุทธวิธีการประท้วงจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้เข้าร่วมประท้วงใช้ยุทธวิธีตั้งแต่สองยุทธวิธีขึ้นไป

อย่างไรก็ดี Neil Henderson (2016) มองว่า การเริ่มต้นของนวัตกรรมส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเกิดเหตุฉุกเฉิน หรือภาวะที่กำลังจะเสียชีวิต โดยการสร้างการเคลื่อนไหวผ่านนวัตกรรมเป็นการสร้างความท้าทาย ความประทับใจให้ผู้คนหันมาสนใจโดยจะต้องเข้ากับบริบททางสังคมด้วยเช่นเดียวกัน รวมถึงความเป็นปึกแผ่นที่สามารถดึงดูดให้ผู้คนคล้อยตามแนวคิดนั้น ๆ ได้ และการแชร์ข้อมูลข่าวสารถือเป็นนวัตกรรมอย่างหนึ่งที่ผู้คนสามารถเข้าถึงได้โดยง่าย

ดังนั้น นวัตกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคมจึงเป็นการพัฒนายุทธวิธีการเคลื่อนไหวจนเกิดเป็นนวัตกรรมใหม่ ซึ่งการเกิดขึ้นนั้นจะขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม หรือบริบททางสังคมด้วยเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ นวัตกรรมการเคลื่อนไหวยังอาจเกิดจากการรวมยุทธวิธีตั้งแต่สองยุทธวิธีขึ้นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งยุทธวิธีใหม่ ๆ โดยจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนั้นได้เกิดนวัตกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคมโดยการนำสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาเคลื่อนไหวควบคู่กับการเคลื่อนไหวบนท้องถนน

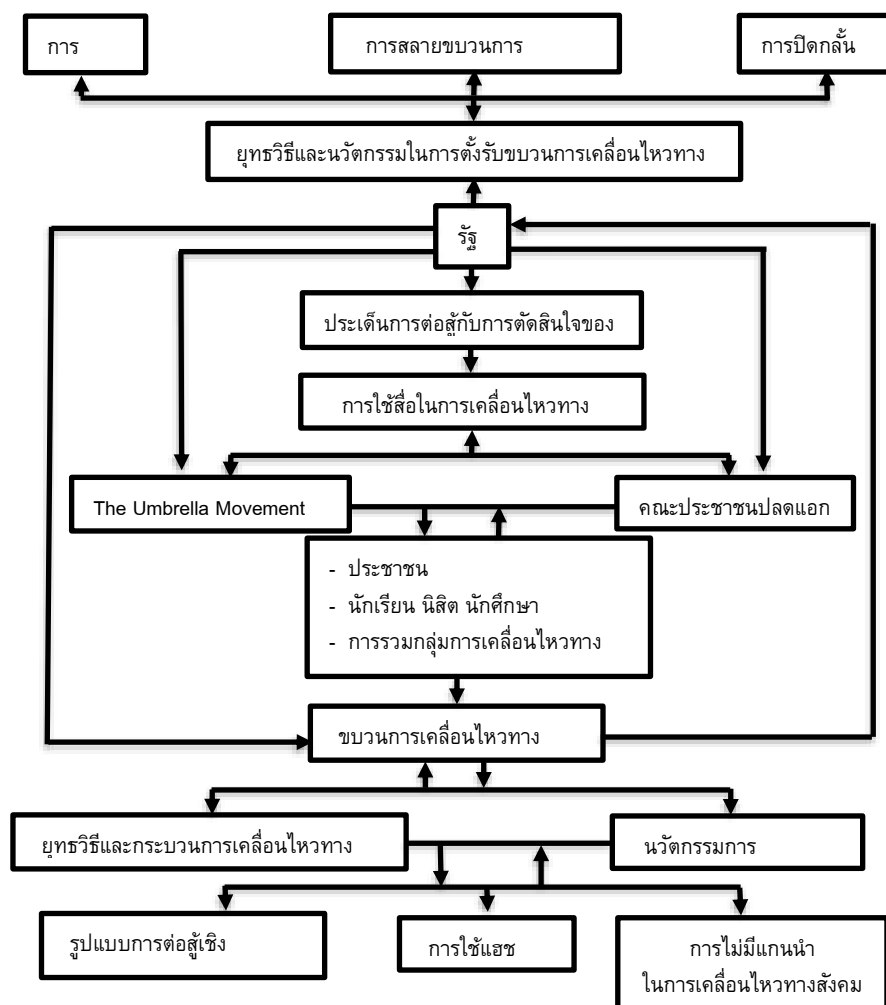
3. การเมืองในสื่อสังคมออนไลน์

“สื่อสังคมออนไลน์” ตามทัศนะของ วราพร คำจับ (2562, หน้า 143-159) เป็นการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นการนำเสนอ แบ่งปันรูป เนื้อหา เสียง ข้อความ วิดีโอ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล ในขณะที่ สำนักงานประชาสัมพันธ์สำนักงานเลขาธิการ (2561, หน้า 1) มองว่าสื่อสังคมออนไลน์ได้เข้ามามีบทบาทภายในชีวิตประจำวัน รวมถึงสามารถเป็นจุดเปลี่ยนระหว่างการติดต่อทั้งระยะสั้นและระยะไกล นอกจากนี้ วุฒิพร ลัมวราภัส (2562, หน้า 26) มีความเห็นคล้ายคลึงกับวราพร คำจับ และสำนักงานประชาสัมพันธ์สำนักงานเลขาธิการ เนื่องจากเขามองว่า สื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือปฏิบัติการทางสังคม ซึ่งเป็นการสื่อสารกันระหว่างเครือข่ายทางสังคม ผ่านเว็บไซต์และโปรแกรมต่าง ๆ ที่เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ต

ในขณะเดียวกัน การใช้สื่อสังคมออนไลน์เข้ามารวมกับการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองในทัศนะของ ธนากรณ์ อินทร (2564, หน้า 66-67) เขามองว่า สื่อสังคมออนไลน์ถือเป็นพื้นที่การสื่อสารที่ทันสมัย หลากหลายและเข้าถึงได้โดยง่าย และในบางครั้งสื่อสังคมออนไลน์ก็กลายมาเป็นพื้นที่ในการแสดงออกทางการเมือง เช่น การแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการประท้วงเพื่อแสดงให้เห็นกระบวนการและการติดตามสถานการณ์ที่เกิดในขณะที่มีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมผ่านช่องทางต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น เฟสบุ๊ก (Facebook), ทวิตเตอร์ (Twitter), เทเลแกรม (Telegram) เป็นต้น นอกจากนี้ เสถียร เขยประทับ (2551, หน้า 21) มองว่า การสื่อสารทางการเมืองโดยการใช้สื่อสังคมออนไลน์เข้ามาประยุกต์นั้น ถือเป็นตัวกลางในการกระจายข่าวสารให้ประชาชน และเผยแพร่ข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องออกสู่สาธารณะ ซึ่งต้องมีวิจารณญาณในการรับ-ส่งข้อมูลด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตาม วรารัตน์ ทักษิณวรารจารย์ (2554, หน้า 217-221) มองว่า การเข้าถึงสื่อออนไลน์ในปัจจุบันนั้นสามารถเข้าถึงได้ง่าย แต่กลับมีข้อจำกัดในเรื่องของต้นทุน อุปกรณ์ การเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต และการเข้าถึงส่วนใหญ่นั้นกลับอยู่กับชนชั้นกลางหรือชนชั้นนำทางสังคม แต่ในขณะเดียวกันเมื่อสามารถเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์แล้วจะเป็นไปได้ยากที่จะถูกปิดกั้น จนนำไปสู่ปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีการนำสื่อสังคมออนไลน์มาเป็นสื่อกลางในการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยได้แบ่งปรากฏการณ์เครือข่ายทางสังคมไว้ 4 ประเด็น คือ กลุ่มมรรรงค์ทางการเมืองผ่านเฟซบุ๊ก, ผู้ทรงอิทธิพลข่าวสารทางการเมืองข้อมูลข่าวสารผ่านไมโครเว็บทวิตเตอร์, กระบวนการทางการเมืองผ่านกระดานสนทนาสาธารณะ และการส่งจดหมายสาธารณะ นอกจากนี้ แนวคิดทฤษฎีสื่อสังคมออนไลน์ ในทัศนะของ สุวิมล วงศ์สิงห์ทอง (2559, หน้า 18) มองว่า สื่อสังคมออนไลน์เป็นโครงสร้างทางสังคมที่มีไว้สำหรับติดต่อบุคคล กลุ่มบุคคล รวมถึงการแลกเปลี่ยนข้อมูลในลักษณะของสาธารณะ ผ่านการให้บริการทางเว็บไซต์ แอปพลิเคชันที่จะคอยช่วยอำนวยความสะดวก ในการติดต่อสื่อสารและการกระจายข่าวสารไม่ว่าจะในรูปแบบของรูปถ่าย วิดีโอ การแสดงความคิดเห็น ทัศนคติต่าง ๆ ของบุคคล ทั้งนี้ยังสามารถนำข้อมูลที่เกิดการสังเกตพฤติกรรมมาวิเคราะห์ทางการศึกษาได้

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ ถือเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่สามารถติดต่อสื่อสาร แสดงความคิดเห็นที่มีความแตกต่าง รวมถึงการวิพากวิจารณ์ที่สามารถทำได้อย่างอิสระ ซึ่งการสื่อสารกัน ภายในสังคมออนไลน์นั้นมิตั้งกันการติดต่อแบบส่วนบุคคล และกลุ่มบุคคล จะเห็นได้ว่าการติดต่อสื่อสาร นั้นสามารถติดต่อกันได้ง่ายมากขึ้นจนนำไปสู่การที่สื่อสังคมออนไลน์มาเป็นตัวกลางในการเคลื่อนไหวทาง สังคมการเมือง แต่ในขณะเดียวกันการใช้สื่อสังคมออนไลน์ที่มีการรับ - ส่งข้อมูลข่าวสารนั้นต้องมีการกรอง ข่าวเพื่อความสมบูรณ์และไม่ถูกบิดเบือนข้อมูลให้เกิดความขัดแย้งกัน

กรอบแนวคิดของการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบความคิดของงานวิจัย (Conceptual Framework)

ที่มา: ผู้เขียน

จากการศึกษาเรื่อง ยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ : ศึกษาเปรียบเทียบขบวนการเคลื่อนไหว The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก เป็นการศึกษาภายใต้กรอบแนวคิดและทฤษฎียุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม นวัตกรรมการเคลื่อนไหวและการเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ โดยจะเห็นได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวของ The Umbrella Movement กับคณะประชาชนปลดแอกเริ่มต้นจากการตัดสินใจของภาครัฐ จึงมีการนำสื่อเข้ามาเป็นพื้นที่ในการให้ประชาชน นักเรียน นิสิต นักศึกษาเกิดการรวมกลุ่มกันทางสังคมจนนำไปสู่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีการใช้ยุทธวิธีต่าง ๆ ที่นำไปสู่นวัตกรรมการเคลื่อนไหว ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ การใช้แฮชแท็ก หรือแม้แต่การไม่มีแกนนำในการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งจะเห็นได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีความเป็นพลวัต อย่างไรก็ตาม การพัฒนายุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวไม่ได้มีเฉพาะในส่วนของประชาชน นักเรียน นักศึกษา แต่ในขณะเดียวกันภาครัฐก็ได้มีการตั้งรับโดยการพัฒนายุทธวิธีและนวัตกรรมการตั้งรับกับการเกิดขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชน นักเรียน นักศึกษาเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ การเคลื่อนไหวทางสังคมในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าเยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา มีความตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐาน จนนำมาสู่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ซึ่งมีรูปแบบการต่อสู้ที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้น จากการนำเอาเทคโนโลยี แพลตฟอร์ม การสื่อสารทางโลกออนไลน์เข้ามาประยุกต์ใช้ในขบวนการเคลื่อนไหว

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง ยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ : ศึกษาเปรียบเทียบขบวนการเคลื่อนไหว The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยจะศึกษาเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหว จากกรณีการศึกษาพื้นที่ที่มีบริบททางสังคม ประเด็นปัญหารวมถึงช่วงเวลาการศึกษาที่มีความแตกต่างกัน ถือเป็นการศึกษาเปรียบเทียบกรณีศึกษาที่แตกต่างกัน (Most Different System Design: MDSD) ทั้งนี้ จะใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นต้น (Primary Data), ชั้นรอง (Secondary Data) และการสัมภาษณ์ (Interview) จากการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างโดยมีการกำหนดข้อคำถามไว้เบื้องต้น หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยหลักสามเส้า (Triangulation) ตามกรอบแนวคิดและทฤษฎี เพื่อให้ทราบถึงความเหมือนและความแตกต่างของยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวของขบวนการ The Umbrella Movement กับขบวนการของคณะประชาชนปลดแอก โดยการวิเคราะห์หลักสามเส้า (สุภาวงศ์ จันทวานิช, 2559, หน้า 129-137) จะนำข้อมูลมาเปรียบเทียบในเรื่องของเวลาและความน่าเชื่อถือจาก

แหล่งข้อมูลที่น่ามาศึกษา ทั้งนี้ในงานวิจัยจึงได้นำแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อมาหาความสัมพันธ์ในการวิเคราะห์ที่ในงานวิจัยนั้นมีความน่าเชื่อถือ

บทความวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หมายเลขโครงการ P2-0418/2565 (COA No. 003/2023) จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า ยุทธวิธีการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหว The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก มีการใช้ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวที่คล้ายคลึงกันในบางส่วน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว	The Umbrella Movement	คณะประชาชนปลดแอก
การใช้สื่อสังคมออนไลน์	- การแพร่กระจายข่าวสาร - การระดมทรัพยากร - การนัดหมายพื้นที่ในการเคลื่อนไหวทางสังคม	- การใช้สื่อในการติดต่อ รวมถึงส่งรายงานสถานการณ์แบบเรียลไทม์ และการนัดหมายพื้นที่ในการชุมนุม - การระดมทรัพยากร
ข้อความของการเคลื่อนไหว	- การเขียนข้อความบนโพสทิท - การเขียนป้ายประกาศ	- การใช้คำศัพท์ที่มีความเฉพาะ - การเขียนป้ายประกาศ
การเคลื่อนไหวโดยการใช้สัญลักษณ์	- การใช้ร่มเข้ามาเป็นสัญลักษณ์, การใช้สัญลักษณ์มือ	- การใช้แฟลช (แฟลชม็อบ), การใช้สัญลักษณ์มือ
การป้องกันความรุนแรง	- การใช้ร่มเข้ามาป้องกันในส่วนของแก๊สน้ำตา	- การใช้ร่มเข้ามาป้องกันในส่วนของแก๊สน้ำตา และป้องกันรถน้ำแรงดันสูง (รถจีโน่)
การปักหลักชุมนุม	- การปักหลักชุมนุมในส่วนในพื้นที่ราชการ และพื้นที่สาธารณะ	- จะเป็นการเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะ รวมถึงตามสถานที่สำคัญ

ยุทธวิธีการเคลื่อนไหว	The Umbrella Movement	คณะประชาชนปลดแอก
การนัดหยุดงาน	- มีการนัดหยุดงานที่ชัดเจน	- ไม่มีการนัดหยุดงานแต่จะเป็นการนัดกันหลังเลิกงาน
การอดอาหาร	- แกนนำมีการอดอาหารประท้วงในช่วงแรก	- การเคลื่อนไหวของคณะประชาชนปลดแอกแกนนำไม่มีการอดอาหารในการประท้วง

จากตารางที่ 1 การเปรียบเทียบยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก จะเห็นได้ว่ายุทธวิธีที่ใช้จะมีความคล้ายคลึงกัน แต่ในขณะเดียวกันกระบวนการที่ใช้มีความแตกต่างกัน โดยการใช้สื่อสังคมออนไลน์ จะเห็นได้ว่าขบวนการ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก จะมีความเหมือนกันในเรื่องของการแพร่กระจายข่าวสาร การระดมทรัพยากร การนัดหมายพื้นที่ในการชุมนุม แต่จะแตกต่างกันตรงที่คณะประชาชนปลดแอกจะมีการอัปเดตการเคลื่อนไหวแบบเรียลไทม์ รวมถึงการใช้คำศัพท์เฉพาะในการออกมาเคลื่อนไหว ที่คณะประชาชนปลดแอกมีการนำคำศัพท์ที่เข้าใจเฉพาะกลุ่มเข้ามาในขบวนการเคลื่อนไหว เช่น คำว่า “แกง” ที่หมายถึง “หลอก” ในขณะที่ขบวนการ The Umbrella Movement จะมีการเขียนโพสท์ในการแสดงออกทางการเมือง การใช้สัญลักษณ์เข้ามาเคลื่อนไหว โดยคณะประชาชนปลดแอกได้มีการนำยุทธวิธีของ The Umbrella Movement คือ การใช้ร่ม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์เข้ามาประยุกต์ใช้ในการเป็นเกาะป้องกันความรุนแรง รวมถึงเป็นการบอกเป็นนัยยะว่าประชาชนมีเพียงมือเปล่าปราศจากอาวุธ ทั้งนี้ ทั้งสองขบวนการยังมีการใช้สัญลักษณ์มือเพื่อสื่อสารกับผู้ที่ออกมาเคลื่อนไหว เช่น การชูสามนิ้วที่แสดงถึงเสรีภาพ เสมอภาค และ ภราดรภาพ และในส่วนของคณะประชาชนปลดแอกมีการใช้แฟลชเข้ามาเป็นสัญลักษณ์ ในส่วนของสถานที่ที่ใช้ในการเคลื่อนไหวของขบวนการ The Umbrella Movement จะมีการชุมนุมกันในสถานที่ราชการและเขตเศรษฐกิจ ส่วนของคณะประชาชนปลดแอกจะมีการนัดรวมตัวกันตามท้องถนน พื้นที่สาธารณะที่เป็นจุดแลนด์มาร์คของจังหวัด ซึ่งการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นของ The Umbrella Movement จะมีการนัดหยุดงานเพื่อมาเคลื่อนไหวทางสังคม ในขณะที่คณะประชาชนปลดแอกไม่ได้มีการนัดหยุดงานแต่จะใช้เป็นเวลาหลังเลิกงานในการออกมาเคลื่อนไหวทางสังคม โดยจะเป็นการเคลื่อนไหวแบบหลวม ๆ ที่สามารถสลายตัวได้อย่างรวดเร็วเมื่อถึงเวลาที่สมควร และมีการอดอาหารของแกนนำของ The Umbrella Movement ในช่วงแรก แต่คณะประชาชนปลดแอกจะไม่มีกรณีที่แกนนำมาอดอาหาร เนื่องจากคณะประชาชนปลดแอกไม่มีแกนนำแต่ทุกคนที่เข้ามาเคลื่อนไหวเปรียบเสมือนแกนนำ

อย่างไรก็ดี การเคลื่อนไหวของ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก ผ่านนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์เข้ามาถือเป็นการพัฒนา

นวัตกรรมอย่างหนึ่งของยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคม โดยขบวนการ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก มีการใช้แพลตฟอร์มที่คล้ายคลึงกัน แต่ในส่วนของขบวนการ The Umbrella Movement นั้นมีการใช้แพลตฟอร์มของท้องถิ่นเข้ามาในการเคลื่อนไหวด้วย ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางการเปรียบเทียบการใช้นวัตกรรมในการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ของ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก

นวัตกรรมในการเคลื่อนไหว	The Umbrella Movement	คณะประชาชนปลดแอก
สื่อออนไลน์, สื่อพลเมือง, Live	ออกคิวพาย เซนทรัล	เพจเยาวชนปลดแอก, เพจคณะประชาชนปลดแอก, The Standard, สำนักข่าวราษฎร, Spring News, iLaw เป็นต้น
Social Network	Facebook, Email, Twitter, Telegram	Facebook, Twitter, Telegram, กลุ่มข้อความในระบบ ios, Instagram
Digital platform / Application	FireChat, Wechat, WhatsApp	พันทิป, Line
เทคโนโลยีในการเคลื่อนไหว	การใช้เลเซอร์, การใช้แฟลชมือถือ	

จากตารางที่ 2 การเปรียบเทียบการใช้นวัตกรรมในการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ของ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก จะเห็นได้ว่าทั้งสองขบวนการมีการนำสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาประยุกต์ใช้กับการเคลื่อนไหวทางสังคม การนำเอาสื่อสังคมออนไลน์ แอปพลิเคชัน รวมถึงการใช้เทคโนโลยีเข้ามาเคลื่อนไหวทางสังคม ทั้งนี้ ถึงแม้ว่าทั้งสองขบวนการจะมีการนำแพลตฟอร์มที่มีความคล้ายคลึงกันเข้ามาใช้แต่กระบวนการหรือวิธีการใช้นั้นมีความแตกต่างกัน โดยในส่วนของขบวนการ The Umbrella Movement จะมีสื่อท้องถิ่น รวมถึงกลุ่มออกคิวพาย เซนทรัล ในการแพร่กระจายข่าวสาร ในขณะที่คณะประชาชนปลดแอกจะมีกลุ่มแนวร่วมต่าง ๆ ที่คอยช่วยในการกระจายข่าวสารทั้งในส่วนในพื้นที่สื่อ และการไลฟ์สดสถานการณ์การเคลื่อนไหว เช่น เพจเยาวชนปลดแอก, เพจประชาชนปลดแอก, The Standard, สำนักข่าวราษฎร, iLaw เป็นต้น

นอกจากนี้การใช้ Social Network ของ The Umbrella Movement ในส่วนของ Facebook จะเป็นการสื่อสารแบบสาธารณะกับแบบกึ่งสาธารณะซึ่งจะเป็นแพลตฟอร์มแรกสำหรับประกาศและ

แถลงการณ์ต่อสาธารณะ ซึ่งคล้ายคลึงกับของคณะประชาชนปลดแอกที่ใช้ Facebook ในการประกาศและการแถลงการณ์ต่อสาธารณะ แต่ในขณะเดียวกันก็ใช้ Facebook สำหรับการไลฟ์สดด้วยเช่นเดียวกัน ในส่วนของ Email ในขบวนการ The Umbrella Movement จะใช้ในการแพร่กระจายข่าวสารให้กับผู้คน การใช้ Twitter ของ The Umbrella Movement ส่วนใหญ่จะเป็นนักข่าวต่างประเทศที่อาศัยอยู่ในเขตปกครองพิเศษฮ่องกง ซึ่งต่างจากของคณะประชาชนปลดแอกที่ใช้ Twitter ในการแสดงออกทางความคิด การติดตามสถานการณ์ที่เป็นแบบเรียลไทม์ รวมถึงมีการใช้แฮชแท็กในการปลุกกระแสทางสังคมจนเกิดเป็นไวรัล การใช้ Telegram ของ The Umbrella Movement จะเป็นการใช้เพื่อการวางแผนในการประชุมลับ ในขณะที่ของคณะประชาชนปลดแอกผู้ที่สนใจในการเคลื่อนไหวทางสังคมสามารถเข้าไปร่วมรับฟัง และแสดงความคิดเห็นได้ นอกจากนี้ คณะประชาชนปลดแอกยังมีการใช้กล่องข้อความในระบบ ios เนื่องจากสัญญาณโทรศัพท์ในเขตการชุมนุมนั้นไม่เสถียร รวมถึงมีการปล่อยคลื่นรบกวนสัญญาณจึงทำให้ใช้อินเทอร์เน็ตไม่ได้ และในส่วนของ Instagram จะเป็นการแสดงออกถึงการไม่เห็นด้วยกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งผ่านการแฮชแท็ก และโพส

อย่างไรก็ตาม การใช้ Digital platform หรือ Application ของทั้งสองขบวนการมีการใช้ Digital platform หรือ Application ที่ต่างกัน โดยขบวนการ The Umbrella Movement ได้มีการนำ FireChat เข้ามาติดต่อสื่อสารกัน เนื่องจากเป็นแอปพลิเคชันที่ไม่ต้องใช้อินเทอร์เน็ต, WeChat และ WhatsApp จะเป็นการใช้ติดต่อกันภายในครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อนที่มีขนาดเล็ก และในส่วนของคณะประชาชนปลดแอกได้มีการใช้ Digital platform หรือ Application โดยพันธิจะเป็นการตั้งกระทู้เพื่อการวิพากษ์วิจารณ์ รวมถึงแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ในขณะที่ Line จะเป็นการติดต่อกับผู้คนเฉพาะกลุ่มหรือการพูดคุยกันในกลุ่มเพื่อนหรือครอบครัว

สรุปและอภิปรายผล

การเปรียบเทียบยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ของขบวนการเคลื่อนไหว “The Umbrella Movement” กับ “คณะประชาชนปลดแอก” แสดงให้เห็นถึงการใช้ยุทธวิธีและการพัฒนานวัตกรรมทางยุทธวิธีที่ถึงแม้จะมีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เข้ามาประยุกต์ใช้กับการเคลื่อนไหวทางสังคมแต่กระบวนการและการใช้แพลตฟอร์มกลับมีการขับเคลื่อนที่แตกต่างกัน อาจจะเป็นเนื่องจากบริบททางสังคมที่มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์มีความต่างกัน ซึ่งจะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่แล้วคณะประชาชนปลดแอกและผู้ที่ยออกมาเคลื่อนไหวของสังคมไทยจะใช้ Twitter ในการเคลื่อนไหวโดยผ่านการติดแฮชแท็กในการเรียกร้องและกระจายข่าวสารที่สามารถทำได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ Twitter นั้นจะเป็นการใช้นามแฝงไม่มีการแสดงตัวตนจึงทำให้เกิดความปลอดภัยในเรื่องของการถูกคุกคามในเรื่องที่เห็นต่าง ซึ่งต่างจากขบวนการ The Umbrella Movement ที่ส่วนใหญ่แล้วจะใช้ Facebook ในการติดต่อสื่อสาร และ

แถลงการณ์ต่างๆ ถึงแม้ว่าทั้งสองขบวนการจะมีการใช้ยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ที่ต่างกัน แต่ในขณะเดียวกันก็มีจุดมุ่งหมายเดียวกันที่ต้องการเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ และประชาธิปไตย

ภายใต้แนวคิดและทฤษฎียุทธวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม นวัตกรรมการเคลื่อนไหว และการเมืองในสื่อสังคมออนไลน์ การออกมาเคลื่อนไหวของขบวนการ The Umbrella Movement และคณะประชาชนปลดแอก เป็นการออกมาเคลื่อนไหวในส่วนของภาคประชาชน องค์การอิสระ ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม จึงได้นำยุทธวิธีมาแสดงออกผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ร่มในการป้องกันตนเอง การใช้แฟลชม็อบ การติดแฮชแท็กในการแสดงความคิดเห็นและแชร์สถานการณ์ในการเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งการรับเอาเทคโนโลยีการสื่อสารผ่านสังคมออนไลน์เข้ามาใช้ในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นพื้นที่หนึ่งที่สามารถเข้าร่วมและเข้าถึงขบวนการเคลื่อนไหวได้ ทั้งนี้ การนำสื่อสังคมออนไลน์เข้ามาถือเป็นการพัฒนานวัตกรรมการเคลื่อนไหว เนื่องจากปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของ The Umbrella Movement และ คณะประชาชนปลดแอก เป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่มีแกนนำในการออกมาเคลื่อนไหวทางสังคมที่ชัดเจน ซึ่งถือว่าการรับเอาเทคโนโลยีการสื่อสารมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบททางสังคมถือเป็นนวัตกรรมอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่สะดวกและเข้าถึงง่าย อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการเคลื่อนไหวด้วยสื่อสังคมออนไลน์ อาจเกิดขึ้นมาก่อนการเคลื่อนไหวของทั้งสองขบวนการที่ปรากฏในบทงานวิทยานิพนธ์ แต่ในขณะเดียวกันการเคลื่อนไหวของ The Umbrella Movement และ คณะประชาชนปลดแอก ถือว่าเป็นการพัฒนานวัตกรรมการเคลื่อนไหวให้แผ่ขยายมากยิ่งขึ้น รวมถึงการเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นการเคลื่อนไหวที่ปราศจากแกนนำ แต่จะเป็นภาวะการไหลตามในสิ่งที่ตนเองสนใจในการแสดงออกผ่านทัศนคติที่แตกต่างกันออกไป

จากการทบทวนวรรณกรรม แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ การศึกษาเกี่ยวกับการใช้สื่อสังคมออนไลน์ การศึกษาเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม และการศึกษาเกี่ยวกับยุทธวิธีและกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม พบว่าการเคลื่อนไหวผ่านสื่อสังคมออนไลน์ของขบวนการ The Umbrella Movement กับ คณะประชาชนปลดแอก มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการนัดแนะการชุมนุมตามท้องถนน การระดมทุนในการเคลื่อนไหวผ่าน Facebook, Twitter, Web board, WeChat, WhatsApp เป็นต้น ซึ่งการนัดแนะกันผ่านสื่อสังคมออนไลน์เป็นการรวมกลุ่มคนที่มีอุดมการณ์เดียวกันมารวมตัวกัน ในการทำตามวัตถุประสงค์หรือความต้องการของการรวมตัวนั้นๆ ทั้งนี้ การใช้สื่อสังคมออนไลน์ถือเป็นการพัฒนานวัตกรรมการเคลื่อนไหวที่ประชาชนให้ความสนใจ จากการที่เข้าถึงง่ายและสามารถค้นหาเอกสารหรือข้อเท็จจริงในการประกอบการวิเคราะห์ ตัดสินใจในข้อมูลที่ได้รับจากการเผยแพร่ตามสื่อสังคมออนไลน์

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวทางสังคมทำให้เห็นถึงความตื่นตัวทางการเมืองของเยาวชนทั้งของขบวนการ The Umbrella Movement และ คณะประชาชนปลดแอก ในการตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพ จึงได้มีการออกมารวมกลุ่มกันอย่างมีนัยยะสำคัญ ซึ่งการแสดงออกของขบวนการเคลื่อนไหวของทั้งสอง

ขบวนการก็มีทั้งการใช้ยุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวในการรับมือกับภาครัฐ และในส่วนของภาครัฐเองก็มีการพัฒนายุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวด้วยเช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

การศึกษายุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวทางสังคมจะเห็นได้ว่าเป็นการศึกษาเพียง 2 กรณี คือ ขบวนการ The Umbrella Move กับ คณะประชาชนปลดแอก เป็นการศึกษาในส่วนของเยาวชนประชาชนที่ออกมาเคลื่อนไหวทางสังคมจึงทำให้มีช่องว่างในการศึกษากระบวนการการโต้ตอบของภาครัฐที่มีการพัฒนายุทธวิธีและนวัตกรรมอย่างไรเพื่อรับมือกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม รวมถึงขบวนการเคลื่อนไหวยังมีอีกหลากหลายกลุ่มในการเคลื่อนไหวที่อาจมียุทธวิธีและนวัตกรรมการเคลื่อนไหวที่แตกต่างจากที่ผู้วิจัยศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอรับความบกพร่อง และยินดีเป็นอย่างยิ่งหากมีการนำประเด็นศึกษาดังกล่าวมาศึกษาเพิ่มเติม เพื่อให้ประเด็นวิจัยสามารถเติมเต็มวิจัยในครั้งต่อไปได้อย่างครบถ้วนมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- กนกรัตน์ เลิศชูสกุล. (2564). สงครามเย็น (ใน) ระหว่างโบว์ขาว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ชำนาญ จันทรเรือง. (2557). *Umbrella Movement*. กรุงเทพฯธุรกิจ. วันที่ค้นข้อมูล 3 กุมภาพันธ์ 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/107679>
- ทรงชัย ปานทอง. (2560). ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวทางสังคมของ “กลุ่มไม่เอาเผด็จการเสื้อแดง”. วารสารสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร, 13(2), 52
- ธนากรณ อินทร. (2564). สื่อสังคมออนไลน์กับการประท้วงรูปแบบใหม่: กรณีขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองไทย 2563. วารสารรัฐศาสตร์พิจารณา, 8(16), 50-74.
- ประชาไท. (2563, 1 สิงหาคม). 'เยาวชนปลดแอก' ประกาศจัดตั้ง 'คณะประชาชนปลดแอก'. ประชาไท. วันที่ค้นข้อมูล 3 กุมภาพันธ์ 2565, เข้าถึงได้จาก <https://prachatai.com/journal/2020/08/88859>
- ประชา บุรพาวิธิ. (2564, 9 สิงหาคม). ล้วงลึก 'FreeYouth' เมื่อ 'ซ้ายใหม่' ไร้ยุทธศาสตร์. กรุงเทพฯธุรกิจ. วันที่ค้นข้อมูล 13 มกราคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.bangkokbiznews.com/politics/953568>
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2552). *กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ มูลนิธิไฮนริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้.

- วราพร คำจับ. (2562). โซเชียลมีเดียเพื่อการสอนและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 7(2), 143-159.
- วุฒิพร ลิ้มวราภัส. (2562). กระบวนการมีส่วนร่วมทางการเมืองผ่านสื่อออนไลน์ กรณีศึกษา โพสต์ทูเดย์ และแนว. หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการเมืองและยุทธศาสตร์การพัฒนา, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วราวัตรณ์ พักนิมวราจารย์. (2554). การสื่อสารทางการเมืองบนเครือข่ายสังคมออนไลน์. วารสารนักบริหาร, 30(2), 217-222.
- ศรุตตา ทิพย์แสง. (2564, 15 เมษายน). นวัตกรรมเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไรกับเทคโนโลยี. คลังความรู้ SciMath. วันที่ค้นข้อมูล 13 มกราคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.scimath.org/article-technology/item/11658-2020->
- สมนึก เอื้อจิระพงษ์พันธ์ และคณะ. (2553). นวัตกรรม: ความหมาย ประเภท และความสำคัญต่อการเป็นผู้ประกอบการ. วารสารบริหารธุรกิจ, 33(128), 49-65.
- สุภาวศ์ จันทวานิช. (2559). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวิมล วงศ์สิงห์ทอง. (2559). พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์กระจายข้อมูลในกลุ่มเยาวชน. วารสารร่วมพัฒนาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกริก, 34(2), 12-30.
- เสถียร เขยประทับ. (2551). การสื่อสาร การเมือง และประชาธิปไตยในสังคมพัฒนาแล้ว. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2561). กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ด้วยการใช้เฟซบุ๊ก (Facebook). วันที่ค้นข้อมูล 13 มกราคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://borc.anamai.moph.go.th/web-upload/24xe82d9421a764bd38b31a4171c44f37a6/filecenter/KPI64/F1/Level1/F1-1-15.pdf>
- Wang, D. J., & Soule, S. A. (2016). Tactical Innovation in Social Movements: The Effects of Peripheral and Multi-Issue Protest. *American Sociological Review*, 1-32.
- McAdam, D. (1983). Tactical Innovation and the Pace of Insurgency. *American Sociological Review*, 48(6), 736-752.
- Henderson, N. (2016, 22 September). *3 Ways to Start an Innovation Movement*. WHAT IF. Retrieved February 3, 2022, from <https://whatifinnovation.com/3-ways-to-start-an-innovation-movement/?fbclid=>

**ความสำคัญของเพชรบุรีและบทบาทของชนชั้นนำ
จากรัฐส่วนกลางต่อเมืองเพชรบุรีสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น***
**The Importance of Phetchaburi and the Role of Elites from the Central State
to Phetchaburi from the Ayutthaya Period to the Early
Rattanakosin Period.**

ณัชชานุช พิชิตนารัตน์ (Natchanuch Pichitthanasarat)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

Assistant Prof. Dr., Department of Public Administration, Phetchaburi Rajabhat University

E-mail: n_pichitthanasarat@hotmail.com

Received : 31 January 2023

Revised : 20 April 2023

Accepted : 26 April 2023

บทคัดย่อ

เพชรบุรีเป็นเมืองที่ชนชั้นนำไทย อันได้แก่ พระมหากษัตริย์ และขุนนางผู้มีอำนาจให้ความสำคัญและอยู่ในความสนใจในฐานะเมืองยุทธศาสตร์ของรัฐไทยมาโดยตลอดตั้งแต่สมัยอยุธยา เนื่องจากเมืองเพชรบุรีมีความพร้อมทั้งด้านการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ หลังจากตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ เพชรบุรีได้รับความสนใจอย่างยิ่งจากชนชั้นนำจากรัฐส่วนกลาง ซึ่งเป็นศูนย์กลางอำนาจทั้งพระมหากษัตริย์และขุนนางกลุ่มสกุลขุนนางที่มีอำนาจมากเนื่องจากทั้งสองกลุ่มของชนชั้นนำต้องการเข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำกับทรัพยากรของเพชรบุรี ซึ่งเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ อันได้แก่ ข้าว เหลือง และน้ำตาล รวมทั้งผลิตผลอื่น ๆ ทั้งทางการเกษตร ของป่าและทรัพยากรจากทะเล บทบาทการเป็นโครงสร้างอำนาจของตระกูลขุนนางใดตระกูลหนึ่งโดยเฉพาะไม่เกิดขึ้นในเมืองเพชรบุรีกระทั่งช่วงรัชสมัยของรัชกาลที่ 3 ขุนนางกลุ่มสกุลขุนนางเริ่มเข้ามามีบทบาทเนื่องจากพบว่าเพชรบุรีเป็นแหล่งทรัพยากรสำคัญและในสมัยรัชกาลที่ 4 ภายหลังการทำสนธิสัญญาบาวริงใน พ.ศ. 2398 ระบบเศรษฐกิจของรัฐไทยที่เปลี่ยนแปลงอย่างมาก ความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งผลิตที่สำคัญทำรายได้ให้รัฐจำนวนมาก เพชรบุรีจึงเป็นแหล่งผลประโยชน์ที่สำคัญและได้รับความสนใจจากชนชั้นนำโดยพระมหากษัตริย์คือ รัชกาลที่ 4

*บทความวิชาการนี้ปรับปรุงเนื้อหาจากผลการศึกษาบางส่วนของคุณานิพนธ์เรื่อง “พัฒนาการโครงสร้างอำนาจท้องถิ่นในจังหวัดเพชรบุรี : วิเคราะห์แนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง”

และรัชกาลที่ 5 เข้ามาสอดส่องและคานอำนาจการกำกับดูแลและปกครองเมืองเพชรบุรีของสกุลขุนนางเพิ่มมากขึ้น

คำสำคัญ: เพชรบุรี, ชนชั้นนำ, สกุลขุนนาง, รัตนโกสินทร์ตอนต้น

Abstract

Phetchaburi is a city where the Thai elite, particularly king and powerful nobles, have always been important and in the interest as a strategic city of Thai state since the Ayutthaya period due to its political, social and economic readiness. After establishing Rattanakosin, Phetchaburi had received a great attention from elites of the central state, who were the centers of power, both the king and the powerful of Bunnag family, as both groups of elites were keen to play an important role in regulating resources of Phetchaburi, where a strategically important source of crops such as rice, salt and sugar, among other crops both agriculture, forest and marine resources. The role of the power structure of any particular noble family did not take place in Phetchaburi until the reign of King Rama III. Bunnag family began to play a critical role because they discovered Phetchaburi was an important resource and in the reign of King Rama IV, after the Bowring Treaty in 1855, the economic system of Thai state changed dramatically. Its fertility and being an important source of production generated a large amount of revenue for the state. Phetchaburi was therefore a significant source of interest and received an attention of the elites, especially the king Rama IV and Rama V who came to inspect and beam more power to supervise and rule Phetchaburi of the Bunnag family.

Keywords: Phetchaburi, Elite, Bunnag family, Early Rattanakosin

บทนำ

เพชรบุรีเป็นเมืองที่มีขนาดใหญ่มาตั้งแต่อดีตในสมัยอยุธยา ถือเป็นเมืองที่อยู่ในกลุ่มเมืองสำคัญของอาณาจักรอยุธยา เช่นเดียวกับ อยุธยา พิษณุโลก สุพรรณบุรี กำแพงเพชร สุโขทัย นครสวรรค์ บางกอก ราชบุรี มะริด และตะนาวศรี มีความรุ่งเรืองในลำดับต้น ๆ และน่าจะมีประชากรอาศัยอยู่มากกว่าเมืองอื่นๆ ในแถบเดียวกัน อันจะพบได้ว่าในเมืองเพชรบุรีมีหลักฐานอันเป็นศิลปกรรมในสมัยอยุธยาปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัดต่าง ๆ (มนู อุดมเวช, 2531) พลวัตทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในอดีตชี้ให้เห็นว่าเพชรบุรีเป็นเมืองท่าชุมทางค้าขาย มีเศรษฐกิจดี และมีทรัพยากรทั้งทาง

ธรรมชาติและการเกษตรที่สมบูรณ์ ทำรายได้อย่างมากให้แก่ชนชั้นนำ นอกเหนือจากนั้นยังมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ในฐานะเมืองหน้าด่านรับศึกทางด้านตะวันตก และเป็นด่านประตูที่สำคัญสู่หัวเมืองทางใต้ เป็นเมืองผ่านตามเส้นทางค้าขายกับต่างชาติจากอยุธยาสู่เมืองท่ามะริดเพื่อลงเรือเดินทางไปทางตะวันตก (นวลสวาท อัครินานนท์, 2535 และ มนุ อุดมเวช, 2531) เพชรบุรีจึงเป็นเมืองที่มีสถานะของความสำคัญในลำดับต้น ๆ ของรัฐไทยในอดีตทั้งกรุงศรีอยุธยาตราบถึงรัตนโกสินทร์ ความสำคัญของความเป็นหัวเมืองสำคัญที่ชนชั้นนำจากรัฐส่วนกลางเล็งเห็นและควบคุมเป็นพิเศษจากราชสำนักโดยพระมหากษัตริย์และขุนนางที่มีอำนาจในช่วงเวลาต่าง ๆ ด้วยเมืองเพชรบุรีสามารถยังประโยชน์แก่ราชอาณาจักรและผู้มีอำนาจปกครองควบคุมเมือง ความสำคัญนี้ดำรงอยู่ตราบกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ระบบกินเมืองลดความสำคัญลง ทั้งจากการปฏิรูประบบบริหารราชการเมื่อ พ.ศ. 2435 หัวเมืองอื่นในแถบตะวันตกจึงได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้บทความนี้จะกล่าวถึง ความสำคัญด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองของเพชรบุรีที่มีต่อรัฐไทยซึ่งเกี่ยวพันกับบทบาทของชนชั้นนำจากส่วนกลางที่มีต่อเพชรบุรีตั้งแต่อดีตจนถึงราวปลายรัชกาลที่ 5 ที่เพชรบุรีแม้จะยังมีความสำคัญอยู่ แต่หัวเมืองอื่น ๆ ในทางตะวันตกได้เพิ่มความสำคัญขึ้น เช่น ราชบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ดังต่อไปนี้

ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของเมืองเพชรบุรี

ในด้านสังคมนั้น เพชรบุรีเป็นหัวเมืองชั้นในสังกัดหัวเมืองฝ่ายตะวันตกซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ที่มั่นคงมาตั้งแต่สมัยอยุธยา (คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม, แถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี 3, 2512) ความสำคัญสะท้อนจากบันทึกการเดินทางของชาวตะวันตกที่เดินทางในราชอาณาจักรสมัยอยุธยา กล่าวถึงความสำคัญในชื่อของเมือง “พริบพรี” หรือ “พิพรี” (Pipry) (นวลสวาท อัครินานนท์, 2535) ในจดหมายเหตุของมองซิเออร์เซเบเรต์ราชทูตฝรั่งเศส ซึ่งเดินทางเข้ามาในสยามเมื่อราว พ.ศ. 2230 สมัยอยุธยาระบุว่า เพชรบุรีเป็นเมืองขนาดใหญ่กว่าเมืองอื่นในเส้นทางนี้ และยังระบุว่ามียอดเป็นจำนวนมากแสดงถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาซึ่งมีความสำคัญเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวของชาวเมืองและเป็นรากฐานให้เกิดชุมชนขนาดใหญ่ มีวัดตั้งกระจุกกระจายในบริเวณกว้าง และชุมชนเมืองที่กว้างขวาง ซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในสังคมเพชรบุรีและเป็นสิ่งเชื่อมโยงสำคัญในสังคมเพชรบุรี มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงน้ำใจของคน 2 กลุ่มคือ 1) ชนชั้นปกครองซึ่งเป็นขุนนางที่แต่งตั้งมาจากส่วนกลาง กับ 2) ชนชั้นผู้ใต้ปกครองซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมที่ใช้แรงงานในระบบไพร่ ที่มีฐานะทางสังคมที่แตกต่างกัน (นวลสวาท อัครินานนท์, 2535, หน้า 8) โดยกล่าวได้ว่าช่องว่างของสังคมระหว่างกลุ่มคน 2 ระดับนี้ถูกประสานเข้าด้วยกันโดยสถาบันศาสนา ซึ่งกล่อมเกลาคความขัดแย้งต่าง ๆ และเป็นแหล่งสร้างจริยธรรมในสังคมให้อยู่ได้ด้วยกันอย่างสงบสุข สามัญชนจึงสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างสงบสุขภายใต้ระบบไพร่ ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในบริบทสังคมด้านโครงสร้างประชากรของสังคมเพชรบุรี มีชนชาติหลายกลุ่มมาตั้งถิ่นฐานรกราก เพื่อทำมาหากินทั้งชาวจีนที่อพยพเข้ามา ชาวลาวที่เป็นผลมาจากการเกณฑ์เป็นเชลยสงคราม และชาวไทยพื้นถิ่นที่อยู่ดั้งเดิม อย่างไรก็ตาม ทั้งสามชาติพันธุ์หลักก็มีการอยู่ร่วมกันในเมืองเพชรบุรีได้อย่างราบรื่น แสดงให้เห็นว่าชนชาติเหล่านี้สามารถอยู่ด้วยกันได้โดยสามารถประสานประโยชน์เข้ากันได้ อย่างกลมกลืนภายใต้อำนาจของขุนนางไทยที่รัฐส่วนกลางส่งมาปกครองดูแล ผู้ที่ได้รับมอบหมายให้มาปกครองนี้ ถือเป็นชนชั้นปกครองในเมืองเพชรบุรีที่สามารถควบคุมดูแลให้ชนชาติต่าง ๆ อยู่ด้วยกันได้อย่างราบเรียบ ควบคุมทั้งไพร่ชาวไทยและไพร่ชาวลาวโดยผ่านนายกองชาวลาว และสามารถบริหารชาวจีนที่อยู่ในเมืองโดยทำอาชีพเกษตรกรรมและค้าขายโดยเก็บผลประโยชน์ในรูปของเงินผูกปี้อากร อย่างไรก็ตาม จะพบว่าการตั้งบ้านเรือนของชาวลาว จะไม่ปะปนกับคนไทยและคนจีน ซึ่งจะเห็นได้ว่าคนไทยและจีนตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ปะปนกันทั้งในชุมชนเมืองและในพื้นที่เกษตรกรรม หากชาวลาวนี้จะอาศัยอยู่นอกเมืองออกไป ซึ่งชาวลาวกลุ่มใหญ่จะอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ปัจจุบันคืออำเภอเขาย้อย บริเวณบ้านวังตะโก บ้านดอนทราย บ้านหนองจิก และบ้านทับคาง (นวลสวาท อัครินานนท์, 2535) ชาวลาวเหล่านี้จะมีวัฒนธรรมเฉพาะมีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง ทั้งลักษณะของบ้านเรือนและการแต่งกาย ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ยังคงรักษาและสืบทอดกันถึงปัจจุบัน ส่วนชาวจีน และชาวไทยพื้นถิ่นนั้นอยู่ปะปนกัน โดยชาวจีนอพยพไม่ได้อยู่ในระบบไพร่ แต่เสียเงินค่าแรงผูกปี้เป็นคราว ๆ กลุ่มนี้จะค้าขายและทำเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ชาวจีนในเมืองเพชรบางคนสามารถประมุขภาษีได้ และบางคนอาจได้ตำแหน่งในราชการไทยเนื่องจากสามารถเก็บภาษีได้จำนวนมาก และนำส่งราชการได้มาก เช่น จินบุ ประมุขทำอากรสุราเมืองเพชรบุรี ใน พ.ศ. 2532 ได้เป็นที่ ขุนเทพอากร (จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2, จ.ศ. 1171-1173, 2513)

ในด้านเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรีช่วงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ซึ่งต่อเนื่องกันมา เพชรบุรีถือเป็นเมืองที่มีทำเลที่ตั้งที่เป็นปัจจัยสำคัญของความมั่นคงและรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของราชอาณาจักร โดยมีการวิเคราะห์ไว้ดังนี้ (นวลสวาท อัครินานนท์, 2535)

1) แม่น้ำเพชรบุรีเป็นชัยภูมิสำคัญในด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากที่ราบลุ่มแม่น้ำบริเวณตลอดสองฝั่งแม่น้ำเป็นที่ตั้งของบ้านเรือนราษฎร และถือเป็นทรัพยากรสำคัญอันเป็นเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงเพชรบุรี ทำให้การเกษตรของเพชรบุรีมีความอุดมสมบูรณ์ เป็นอาชีพหลักตราប់กระทั่งปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าผลผลิตทางการเกษตรเป็นส่วยสาอากรและสินค้าสำคัญของเพชรบุรีตั้งแต่อดีตกระทั่งถึงปัจจุบัน สนองตอบต่อการบริโภคทั้งภายในเมืองเพชรบุรีและภายนอกได้มาโดยตลอด และยังเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญที่ติดต่อกับชายฝั่งทะเล ซึ่งมีปากแม่น้ำออกที่อ่าวบางตะบูน และมีทางเดินน้ำเชื่อมกับคลองอันทำให้สามารถติดต่อเชื่อมโยงกับเมืองอื่น ๆ ได้อย่างสะดวก ซึ่งผลผลิตทั้งทางด้านการเกษตร ประมง และของป่าที่เป็นสินค้าสำคัญของเมืองสามารถขนถ่ายไปสู่ชุมชนอื่นภายนอก ในขณะเดียวกัน การที่แม่น้ำติดต่อ

กับพื้นที่ทะเลก็ทำให้สินค้าทางทะเล กันสินค้าประมงสามารถนำไปขายในชุมชนอื่น ๆ ของเมืองได้ อาชีพประมงจึงเป็นอาชีพสำคัญอีกอาชีพหนึ่ง รวมทั้งเส้นทางเดินทางทางน้ำยังก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทั้งสินค้า วัฒนธรรม และความคิดกับชุมชนอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอก อันมีผลให้สังคมเมืองเพชรบุรีสามารถปรับตัวได้เร็วและทันต่อเหตุการณ์ภายนอก

2) การเป็นพื้นที่ราบลุ่ม และอุดมสมบูรณ์อันเนื่องมาจากมีแม่น้ำเพชรบุรี ทำให้เมืองเพชรบุรีมีชื่อเสียงว่าเป็นแหล่งผลิตข้าวพันธุ์ดี โดยภายใต้เงื่อนไขสำคัญของระบบไพร่ การผลิตข้าวของเมืองเพชรบุรีจึงเป็นทั้งการผลิตเพื่อบริโภคภายในและเพื่อใช้ในระบบราชการ มีปรากฏว่าไพร่หลวงส่งข้าวเมืองเพชรบุรีส่งข้าวนาปัก (ข้าวนาดำ) เป็นข้าวทรงบาตร ทรงพระเคน จึงเพียงพอใช้ในราชการตลอดทั้งปี (นวลสวาท อัครินานนท์, 2535)

3) พื้นที่ป่าและภูเขา ซึ่งแนวเส้นทางด้านตะวันตกอุดมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้และของป่านานาชนิด ก่อให้เกิดอาชีพสัมปทานป่าไม้ในเวลาต่อมา ส่วนของป่านั้น ราษฎรในพื้นที่ชนบทและป่าเขาดังกล่าวสามารถทำมาหากินกับป่าได้ทั้งการหาของป่า ล่าสัตว์เพื่อยังชีพ และการนำไปแลกเปลี่ยนและเป็นสินค้าสำคัญในเมืองเพชรบุรีเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เพชรบุรีเป็นเมืองที่มีความพร้อมทางเศรษฐกิจ อีกทั้งโดยภูมิประเทศเอื้อต่อการปรับตัวของราษฎรที่อาศัยอยู่ให้สามารถกลมกลืนกันได้อย่างราบรื่นและพร้อมรับกับการปรับตัวจากการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะภายหลังสนธิสัญญาบาวริงได้เป็นอย่างดี

4) การเป็นเมืองติดชายฝั่งทะเล ซึ่งเมื่อประสานกับการที่มีแม่น้ำเพชรบุรีซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อกับชายฝั่งทะเลได้ ทำให้การขนถ่ายผลผลิตที่เป็นส่วนเกินเพื่อขายออกสู่ภายนอกได้ ซึ่งพบว่าเป็นการขนส่งทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งในการแลกเปลี่ยนสินค้าก็เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชนชาติต่างถิ่น เป็นผลดีกับการปรับตัวของชาวเมืองเพชรต่อสังคมภายนอกได้เร็วและทันต่อเหตุการณ์ดังที่กล่าวไว้แล้ว

ปัจจัยทางภูมิรัฐศาสตร์ที่ดีของเพชรบุรี ยังผลให้เพชรบุรีเกิดความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก เพชรบุรีเป็นแหล่งผลิตทั้งทางด้านการเกษตร ของป่า และการประมง จึงอาจกล่าวได้ว่าเพชรบุรีมีเศรษฐกิจที่รุ่งเรืองสามารถดำรงตนอยู่ได้ ทั้งยังเป็นแหล่งผลิตสินค้าทั้งภายในและภายนอก เป็นผลให้รัฐส่วนกลางได้รับผลดีทางด้านเศรษฐกิจการค้าขายไปด้วย ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าวที่สังคมเศรษฐกิจของประเทศไทยในระบบการเกณฑ์แรงงานไพร่ การควบคุมการค้าแบบผูกขาดโดย ราชสำนัก และแม้ในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 และต้นรัชกาลที่ 4 จะมีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบบเจ้าภาษีนายอากรก็ตาม (คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2558 หน้า 63-64) แต่ในส่วนนี้กลับพบว่าเพชรบุรี มีผลผลิตและสินค้าที่ได้จากระบบเศรษฐกิจสังคมแบบเดิมที่ตอบสนองต่อระบบการค้าแบบเสรีของตะวันตกที่เริ่มคืบคลานเข้ามาได้

ในส่วนของผลผลิตนั้นพบว่า เพชรบุรีมีผลผลิตที่สำคัญสร้างมูลค่าให้กับเพชรบุรีในช่วงสมัยอยุธยากระทั่งถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้แก่ ข้าวและน้ำตาลโตนด เพชรบุรีถือเป็นแหล่งผลิตข้าวตั้งแต่อดีต ส่วนน้ำตาลโตนดนั้น เพชรบุรีเป็นแหล่งผลิตสำคัญที่ขึ้นชื่อที่สุดในรัฐไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

การผลิตน้ำตาลโตนดของเมืองเพชรบุรีเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ทำรายได้ให้แก่รัฐเป็นจำนวนมากเมื่อเทียบกับภาษีอื่น ๆ ซึ่งในต้นรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทางราชการมีรายได้จากการประมุลภาษีน้ำตาลโตนดเฉพาะที่เมืองเพชรบุรีเมืองเดียวสูงถึง 205 ชั่ง 5 ตำลึง ใน พ.ศ. 2396 (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 4 เล่ม 5, จ.ศ. 1215) ซึ่งถือว่าเป็นจำนวนเงินที่สูงมากเมื่อเทียบกับภาษีชนิดอื่น ๆ (นวลสวาท อัครวินานนท์, 2535)

ในส่วนของสินค้าทางการเกษตร เมืองเพชรบุรียังมีพืชไร่และผลไม้อีกนานาชนิด ที่สามารถเก็บอากรสวนได้ตามสารตราตั้งเจ้าพนักงานเดินสวน ใน จ.ศ. 1191 (พ.ศ. 2372) ซึ่งเก็บในเขตเมืองเพชรบุรีราชบุรี และนครเขื่อนขันธ์ซึ่งระบุว่าพืชผลที่ได้เก็บอากรสวนแล้วคือ หมาก มะพร้าว มะม่วง ทุเรียน มังคุด ลางสาด พลู พริกไทย และตั้งแต่ พ.ศ. 2372 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็โปรดให้เรียกอากรเพิ่มจาก มะปราง ส้มโอ ส้มแป้น ส้มเกลี้ยง ส้มเปลือกบาง ส้มจุก ส้มแก้ว ส้มเทพรส เนื่องจากทรงเห็นว่าราษฎรปลูกมากขึ้นกว่าแต่ก่อน (จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 เล่ม 4 ,จ.ศ. 1191) ซึ่ง นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539) ให้ความเห็นว่า การเรียกเก็บภาษีนี้นี้ แสดงให้เห็นว่าต้องมีการปลูกและผลิตเพื่อการพาณิชย์แล้ว เนื่องจากรัฐจะไม่สนใจเก็บอากรจากผลผลิตที่อยู่ในระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพโดยแท้ ต้องมีการปลูกหรือผลิตมาก ๆ จนมีการซื้อขายกันจึงจะมีการเรียกเก็บภาษีอากร ในส่วนของผลิตผลทางทะเลซึ่งเป็นสินค้าสำคัญ “ค่าให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม” กล่าวไว้ว่า บรรยาการการค้าในสมัยอยุธยามีความคึกคักส่งผลให้สินค้าที่เพชรบุรีที่ส่งไปสู่ชุมชนใหญ่ในอยุธยาที่มีความหลากหลาย และสินค้าทางทะเลเป็นสินค้าสำคัญด้วย (นวลสวาท อัครวินานนท์, 2535)

“...ชาวบ้านยี่สาร บ้านแหลม เมืองเพชรบุรี และบ้านบางตะบูนและบ้านบางทะเล บรรทุกกะป็น้ำปลา ปูเค็ม ปลากระป๋อง ปลากระพง ปลาทุ ปลากะเบนยา มาจอดเรือขายแถววัดพระนางเชิง...”

นอกเหนือจากนั้นแล้ว พบว่า ผลผลิตจากป่าของเพชรบุรีมีความอุดมสมบูรณ์มาก พบว่าการเกณฑ์สิ่งของจากเมืองเพชรไปใช้ในราชการที่กรุงเทพฯ โดยเป็นผลผลิตจากป่า โดยเฉพาะการเกณฑ์ตัดไม้ในงานพระบรมศพรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2394 ซึ่งปรากฏว่าต้องใช้ไม้จำนวนมาก หลายขนาด และหลากหลายชนิด ทั้งไม้ยาง ไม้เครา ไม้เสลา ไม้พลวง ไม้ไผ่ป่า ไม้รวก ฯลฯ แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ซึ่งส่งผลให้เมืองเพชรบุรีสามารถดำรงความมั่นคงทางเศรษฐกิจได้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยอยุธยากระทั่งถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น แม้บ้านเมืองจะประสบกับภาวะสงครามก็ตาม หากเพชรบุรียังคงดำรงความสำคัญต่อรัฐในด้านเศรษฐกิจตลอดมา (นวลสวาท อัครวินานนท์, 2535) อย่างไรก็ตาม การค้าของเพชรบุรีนั้นจะมีช่วงเวลาที่ซบเซาภายหลังจากการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยาตลอดมาถึงยุคสมัยธนบุรี

และเมื่อสถานการณ์บ้านเมืองปกติในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ การผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการสินค้าของชุมชนอื่น ๆ ก็เริ่มขยายตัว โดยเฉพาะเมื่อชาวจีนเข้ามามีบทบาทรอบอ่าวไทยและในภาวะแห่งการเป็นบุคคลที่เป็นอิสระจากระบบไพร่และระบบทาส (สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร, 2522) การค้าที่เริ่มขยายตัวทำให้ชุมชนต่าง ๆ รอบอ่าวไทยมีการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจอย่างคึกคัก เศรษฐกิจแบบเงินตราทำให้การเคลื่อนย้ายทางสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็ว โดยในนิราศเมืองเพชรของสุนทรภู่ ซึ่งสุนทรภู่ได้เดินทางมาเมืองเพชรบุรีในช่วงประมาณ พ.ศ. 2388 ปลายรัชกาลที่ 3 ระบุว่า มีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนต่าง ๆ โดยตลอดในเส้นทางจากเพชรบุรีมาถึงกรุงเทพฯ และมีคลองเล็กคลองน้อยเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ สะท้อนถึงวิสัยทัศน์ของรัฐส่วนกลางที่เล็งเห็นว่าการค้าของหัวเมืองทางตะวันตกจะก้าวหน้ารุ่งเรืองได้หากมีการคมนาคมขนส่งที่สะดวกขึ้น ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 จึงมีการขุดคลองเพื่อเชื่อมระหว่างแม่น้ำสายสำคัญในภูมิภาคนี้ เช่น แม่น้ำท่าจีน แม่น้ำแม่กลอง ชุมชนใหญ่จึงเกิดขึ้นตามเส้นทางนี้ การขนส่งสินค้าสะดวกขึ้น มีผู้ผลิตและตลาดเกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอก เงินตราสำคัญขึ้น ชุมชนการค้าคึกคักมาก ในช่วงปลายรัชกาลที่ 3 ได้แก่ ชุมชนแม่กลอง ท่าจีน จากการขุดคลองสุนัขหอน ใน พ.ศ. 2371 เชื่อมระหว่างแม่น้ำท่าจีนกับแม่น้ำแม่กลอง ทั้งเป็นปัจจัยส่งเสริมการเชื่อมโยงเมืองเพชรบุรีกับโลกแห่งการค้าขายภายนอก โดยเฉพาะพื้นที่ชายฝั่งรอบอ่าวไทยตอนใน (นวลสวาท อัครวิธานนท์, 2535) การค้าของตลาดเมืองเพชรขยายตัวอย่างมาก และช่วงรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา มีความคึกคักอย่างมากในภูมิภาค เป็นตลาดใหญ่มีสินค้าที่สนองต่อความต้องการของราษฎร ผู้บริโภคได้ครบถ้วน แสดงถึงภาวะเศรษฐกิจที่คลี่คลายจากระบบการผลิตเพื่อบริโภคเข้าสู่การผลิตเพื่อเงินตราซึ่งการค้ามีความสำคัญขึ้น เมืองเพชรบุรีมีร้านค้าหลากหลายประเภทเป็นศูนย์กลางทางการค้าและการผลิต แสดงถึงความมั่นคงทางเศรษฐกิจของเพชรบุรีอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามสภาพดังกล่าวนี้ผู้ประกอบการทั้งการผลิตและการพาณิชย์ที่สำคัญและเป็นผู้นำทางธุรกิจการค้าคือชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองเพชรบุรี (ปลัดเลย์ แดน ปีช, 2508)

สภาพการค้าในตลาดเมืองเพชรบุรีนั้นเป็นไปอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง การค้าทางบกและทางเรือมีบรรยากาศที่คึกคัก มีเรือแพและมีสินค้าที่หลากหลายทั้งสินค้าอุปโภคและบริโภคมากมายหลายชนิด แสดงให้เห็นว่าสังคมเศรษฐกิจเพชรบุรีมีระบบแลกเปลี่ยนด้วยเงินตราฟุ้งฟิงและมีความต้องการบริโภคสินค้าต่างประเทศที่มากขึ้นตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ 3 สะท้อนถึงความต่อเนื่องของการพัฒนาพาณิชย์ ดังนั้นในช่วงรัชกาลที่ 3 ถึงรัชกาลที่ 4 จะพบว่าระบบเศรษฐกิจและสภาพการค้าของเพชรบุรีมีความคลี่คลายมาก่อนการทำสนธิสัญญาบาวริงใน พ.ศ. 2398 ซึ่งเป็นสภาพการณ์ที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรีในเวลาต่อมา และสามารถรับมือได้เท่าทันกับระบบการค้าที่เปลี่ยนแปลงภายหลังสนธิสัญญาใน พ.ศ. 2398 ได้อย่างราบรื่น (นวลสวาท อัครวิธานนท์, 2535)

ในด้านอำนาจของรัฐนั้นพบว่า รัฐแสวงหาประโยชน์โดยพึ่งพาการพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยที่เมืองเพชรบุรีเป็นแหล่งผลิตของรัฐทั้งภาคเกษตร ประมง และผลผลิตจากป่า

ประกอบกับการเป็นแหล่งชุมนุมการค้าขนาดใหญ่ ราชการจึงเก็บผลประโยชน์ในเมืองเพชรบุรีอย่างรัดกุมตลอดมา โดยผลประโยชน์ภาษีอากรอันเนื่องมาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจในระหว่างช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ในช่วงระยะเวลาระหว่างรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 ยังคงระบบภาษีอากรแบบเดิมที่ใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา คือระบบกินเมืองที่ผู้ปกครองในแต่ละเมืองมีอำนาจในการจัดเก็บ ดังนั้น ผู้ที่ได้ประโยชน์ในการเก็บภาษีอากรจะได้แก่เจ้าเมืองที่ได้รับมอบหมายมาจากส่วนกลางให้มาปกครองเมืองนั้น แต่มีการเปลี่ยนแปลงระบบภาษีในช่วงปลายรัชกาลที่ 2 ถึงต้นสมัยรัชกาลที่ 3 มาเป็นระบบเจ้าภาษีนายอากร ซึ่งชาวจีนเข้ามามีบทบาทในฐานะพ่อค้ากึ่งนายทุนที่ผูกขาดภาษีอากรของไทย (ญาดา ประภาพันท์, 2527) ในระบบเจ้าภาษีนายอากรทำให้ผลประโยชน์จากเมืองเพชรถูกเก็บเข้าสู่ส่วนกลาง ราชสำนักมีรายได้เพิ่มมากขึ้นเป็นอันมาก และมีการอนุญาตให้จ่ายค่าราชการแทนการเกณฑ์แรงงานแล้ว มีการยกเลิกการเรียกเก็บค่านา เป็นทางข้าวตวงขึ้นนางหลวงไร่ละ 2 ถัง แล้วให้เรียกค่านาเป็นเงินไร่ละสลึงเพ็อง (ชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาควิชา 3, หมวดราชจาริตโบราณ, 2474) แสดงว่ารัชกาลที่ 3 ทรงเห็นถึงช่องทางการรัวไหลที่รัฐไม่สามารถจัดเก็บรายได้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วย จึงนำระบบเจ้าภาษีนายอากรมาใช้อย่างครอบคลุม แต่อย่างไรก็ตาม ปฏิเสธไม่ได้ว่าการรัวไหลในการเก็บภาษีก็ยังคงมีอยู่ เนื่องจากในการเก็บภาษีของเจ้าภาษีนายอากรจีนเหล่านี้ก็ต้องประสานงานกับขุนนางที่อยู่ในส่วนท้องถิ่นเพื่อให้การเก็บภาษีอากรเป็นไปอย่างราบรื่น ดังนั้นผลประโยชน์ของขุนนางในหัวเมืองในด้านนี้ก็ยังคงอยู่

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่าเมืองเพชรบุรีมีลักษณะทางเศรษฐกิจ ที่เป็นปัจจัยทำให้มีความสำคัญทางเศรษฐกิจสำหรับรัฐ กล่าวคือ 1) กิจกรรมทางเศรษฐกิจจากระบบศักดินาและไพร่ ทำให้เกิดการแบ่งงานกันทำในระหว่างกลุ่มชนชาติในเมืองเพชรบุรี โดยชาวไทยพื้นถิ่นทำการเกษตร เลี้ยงสัตว์ ป่าไม้และประมง ชาวลาวซึ่งมาจากการเกณฑ์เป็นเชลยสงครามให้มาตั้งถิ่นฐานในเมืองเพชรบุรี และเข้ามาอยู่ในระบบไพร่เช่นเดียวกับคนไทย นับเป็นแรงงานที่เป็นกำลังสำคัญของราชการและถือเป็นผู้ผลิตข้าวกลุ่มใหญ่ และกลุ่มชาวจีนซึ่งประกอบการค้าทั้งการค้ารายย่อย รวมทั้งการค้านำเข้าส่งออก ติดต่อค้าขายกับเรือของต่างชาติ ซึ่งพบว่ามีการซื้อขายของทะเลตากแห้งส่งออกไปที่ประเทศอินโดนีเซีย และ 2) มีความหลากหลายในการผลิต สามารถผลิตได้ทั้งสินค้าทางการเกษตร พืชผัก ผลไม้ และโดยเฉพาะเป็นแหล่งผลิต ข้าว และน้ำตาลโตนด ที่มีคุณภาพดี ส่งออกขายสู่ตลาดภายนอก นำผลกำไรสู่ราชการเป็นอันมาก ผลิตผลจากป่าและผลิตผลทางทะเลก็สามารถสร้างรายได้ให้แก่รัฐและพ่อค้าภายในเช่นกัน

ความสำคัญทางด้านการเมืองและความมั่นคงของเพชรบุรี

สุจิตต์ วงษ์เทศ กล่าวว่าเพชรบุรีมีความสำคัญมาตั้งแต่ยุคทวารวดีโดยจากชุมชนหลายแห่ง เช่น บ้านหนองปรัง อ. เขาย้อย บ้านทุ่งเศรษฐี อ. ชะอำ อยู่บนเส้นทางการค้าโลกเชื่อมอ่าวไทยกับทะเล

อันดามัน โดยผ่านช่องสิงขร และมีพ่อค้าอินโดนีเซีย อาหรับ และ อิหร่านผ่านไปมาเป็นประจำ ในสมัยอยุธยาตอนต้นประมาณ พ.ศ. 1893 เป็นต้นมา เมืองเพชรบุรีถือเป็นสังกัดเครือญาติกับราชสำนักอยุธยา และควบคุมเส้นทางการค้าข้ามคาบสมุทร ถึงเมืองนครศรีธรรมราช และ ตั้งแต่ พ.ศ. 2000 เมืองเพชรบุรีอยู่บนเส้นทางคมนาคมที่พ่อค้าชาวยุโรปขึ้นฝั่งเมืองมะริดแล้วเดินทางบกผ่านช่องสิงขรและเมืองเพชรบุรีก่อนเข้าถึงอยุธยาทั้งขาไปและขากลับ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเส้นทางนี้มีการใช้มาก่อนนับพันปี (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2551) เนื่องจากเป็นพื้นที่ติดต่อกับพม่าทางด้านตะวันตกสามารถเดินทางสู่มะริด ทวาย และ ตะนาวศรี ได้สะดวกและอาจเดินเรือออกนอกประเทศได้ง่าย รวมทั้งสามารถเดินทางสู่หัวเมืองปักษ์ใต้ได้ด้วย ดังจะเห็นว่าชาวตะวันตกที่เดินทางในสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์จะเดินทางเข้าสู่ดินแดนไทยโดยมาทางมะริดแล้วผ่านมาทางเมืองเพชรบุรีเพื่อไปกรุงศรีอยุธยาและกรุงเทพฯ ๙ หลายคณะ เช่น พระสังฆราชแห่งเบริธ ที่เดินทางเข้ามากรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ. 2205 และมองสิเออร์เซเบเรต์ ราชทูตฝรั่งเศสที่เดินทางเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีในปี พ.ศ. 2230 ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งในด้านความมั่นคงเมืองเพชรบุรีเป็นชุมชนใหญ่มาตั้งแต่สมัยอยุธยา มีความสำคัญต่อความมั่นคงของรัฐในฐานะเมืองหน้าด่านรับศึกพม่าก่อนที่จะเข้าเมืองหลวง ที่ตั้งของเมืองมีลักษณะ “ชุมทาง” (นวลสวาท อัครวินานนท์, 2535) เพชรบุรีถูกกำหนดให้เป็นหัวเมืองชั้นในมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ความสำคัญของเมืองเพชรในลักษณะที่เป็นฐานหนึ่งที่มีส่วนในความมั่นคงแห่งราชบัลลังก์ มีหลักฐานที่บอกว่าเป็นแหล่งหนึ่งที่มีการชงสุ่มผู้คนและมีการช่มช่อนของกลุ่มผู้ต่อต้านอำนาจรัฐและกลุ่มไพร่ที่หลบหนีราชการ ดังนั้นศูนย์อำนาจกลางจึงให้ความสนใจโดยใช้เมืองนี้เป็นแหล่งรวบรวมกำลังต่อต้านศัตรูแผ่นดินมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ (นวลสวาท อัครวินานนท์, 2535)

เพชรบุรีมีความสำคัญในลำดับต้น ๆ ของภูมิภาค ในเชิงยุทธศาสตร์ทางการเมืองมาตั้งแต่อดีตแล้ว การสะสมกำลังคนจำนวนมากไว้ที่เมืองเพชรบุรีจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากทั้งสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ เนื่องจากจะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านการป้องกันทัพพม่าจากตะวันตก สะดวกในการเรียกรวมไพร่พล และการสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ซึ่งเมืองเพชรบุรีถือว่ามีความอุดมสมบูรณ์อย่างมาก อย่างไรก็ตาม การสะสมกำลังพลในลักษณะเช่นนี้อาจเกิดได้ทั้งผลดีและผลเสีย กล่าวคือ ขึ้นอยู่กับความจงรักภักดีของเจ้าเมืองต่อศูนย์กลางอำนาจด้วย เนื่องจากการใช้อำนาจในการควบคุมไพร่พลเหล่านี้อยู่ที่เจ้าเมือง เช่นในกรณีของกรมขุนอนุรักษ์มนตรีได้ขึ้นครองราชย์สมบัติแทนเจ้าฟ้าอุทุมพร ใน พ.ศ. 2302 ขุนนางกลุ่มหนึ่งรวมทั้งเจ้าเมืองเพชรบุรี ได้ร่วมกันคิดก่อการกบฏกับกรมหมื่นเทพพิพิธ แสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีของเจ้าเมืองต่อศูนย์กลางอำนาจ ที่มีผลต่อสถานภาพความมั่นคงของราชสมบัติของศูนย์กลางอำนาจด้วย ดังนั้นการที่ศูนย์กลางอำนาจให้มีการสะสมกำลังพลในลักษณะเช่นนี้อาจก่อให้เกิดได้ทั้งผลดีและผลเสียต่อราชบัลลังก์เอง ศูนย์กลางอำนาจที่ราชธานีจึงต้องให้ความสำคัญต่อการควบคุมกำลังพลของเจ้าเมือง ทำให้การเลือกสรรผู้ที่จะไปเป็นเจ้าเมืองเพชรบุรีจำเป็นต้องคำนึงถึงหลายปัจจัยด้วยกัน ต้องมีความจงรักภักดี ไกล่ชิดแน่นแฟ้นกับราชสำนัก และเป็นที่ไว้วางพระทัยอย่างมาก

รวมทั้งต้องมีความสามารถในการจัดการกำลังพลในการรบและควบคุมกองทัพ ดังจะพบว่าเจ้าเมืองเพชรบุรีมักจะได้รับมอบหมายให้คุมกำลังทัพหลายครั้งในการรบครั้งสำคัญ

ในการตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อ พ.ศ. 2325 เมืองเพชรบุรีอยู่ในกลุ่ม 18 หัวเมืองที่ถูกระบุว่ายังคงจงรักภักดีต่อพระเจ้ากรุงธนบุรี ดังนั้นสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 จึงเปลี่ยนตัวเจ้าเมือง (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2529) และเมื่อจัดระเบียบเมืองในสมัยรัตนโกสินทร์ เพชรบุรี เป็น 30 เมือง ที่ถูกจัดเป็นหัวเมืองชั้นใน ในความรับผิดชอบของสมุหพระกลาโหม เมืองเพชรบุรีมีความสำคัญถูกระบุในเอกสารว่าต้องจัดบุคคลที่จงรักภักดีและเป็นที่ไว้วางพระทัยอย่างมากไปเป็นเจ้าเมือง (ในคำปฤกษาตั้งข้าราชการในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 1)

นวลสวาท อัครวิธานนท์ (2535) ได้วิเคราะห์ไว้ว่า การย้ายศูนย์อำนาจจากอยุธยาลงมาสู่ธนบุรีและกรุงเทพฯ ในสมัยหลังนี้มีผลให้เมืองเพชรบุรีมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากระยะทางระหว่างเมืองเพชรบุรีกับเมืองหลวงสั้นลง แต่สถานการณ์สงครามทางด้านตะวันตกจากพม่ายังไม่เป็นที่ไว้วางใจ ดังนั้นเพชรบุรีจึงอยู่ในฐานะเมืองหน้าด่านที่ใกล้ชิด จึงต้องเตรียมกำลังที่เข้มแข็งไว้ และในกรณีของพระเจ้ากรุงธนบุรีซึ่งตีเวียงจันทน์ได้ในปี พ.ศ. 2321 แล้วกวาดต้อนเชลยไทยทรงดำมาไว้ที่เพชรบุรี อันเป็นเจตนาที่จะให้เชลยเหล่านี้ซึ่งภายหลังก็อยู่ในระบบไพร่เช่นเดียวกับชาวไทย เป็นกำลังไพร่พลในการเตรียมการรบของศูนย์กลางอำนาจทั้งในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงเทพฯ รวมทั้งในการต้อนครัวไทยทรงดำมาอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่นำมารวมไว้ที่เมืองเพชรบุรี ทั้งนี้เพื่อให้เป็นกำลังคนที่สำคัญทั้งในด้านการรบและในด้านการผลิต ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความไว้วางพระทัยในความสามารถและจงรักภักดีของเจ้าเมืองเพชรบุรีในขณะนั้นอย่างมาก

ความสำคัญของเมืองเพชรบุรี ปรากฏหลายครั้งในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยรัชกาลที่ 2 เพชรบุรีเป็นเมืองหลักในการรวบรวมผู้คนส่งไปทัพเพื่อสนับสนุนกำลังในการรบทางใต้ รวมทั้งเป็นเมืองยุทธศาสตร์สำคัญในการส่งเสบียงไปให้กองทัพ สะท้อนถึงความเป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์สามารถรวบรวมเสบียง โดยเฉพาะข้าวส่งไปในกองทัพได้ตลอดการรบ (จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2, จ.ศ. 1171-1173) และในการปราบหัวเมืองแขก 7 หัวเมืองในสมัยรัชกาลที่ 3 ใน พ.ศ. 2373 และ พ.ศ. 2375 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถและความไว้วางพระทัยต่อเจ้าเมืองเพชรบุรี ทั้งในด้านการรบ การรวบรวมไพร่พลไปในราชการสงคราม และการเป็นที่ปรึกษาให้แก่กองทัพ รวมทั้งการไประงับเหตุวิวาทระหว่างพระยาปลัดกับตนกูปะสา ซึ่งพระยาเพชรบุรีได้รับความไว้วางใจจากขุนนางที่ได้รับมอบหมายจากรัชกาลที่ 3 ให้จัดการกับเรื่องนี้คือ พระยาศรีพิพัฒน์ (ทัต บุนนาค) ให้จัดไพร่พล 2,000 คนเศษไปตั้งค่ายที่เมืองสาบบุรี และสามารถระงับเหตุได้ ความสามารถของพระยาเพชรบุรี (สุก) ในช่วงรัชกาลที่ 3 นี้ นับว่าส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีกับขุนนางส่วนกลางที่ลงมาควบคุมอีกต่อหนึ่ง ซึ่งแม่ทัพและขุนนางที่มีอำนาจของส่วนกลางซึ่งมีอำนาจในช่วงนั้น ล้วนเป็นขุนนางในตระกูลบุนนาคซึ่งกำลังมีอำนาจทั้งสิ้น ดังนั้นการได้รับ

ความไว้วางใจและยอมรับในฝีมือและความสามารถจากขุนนางตระกูลขุนนาค ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับจากศูนย์กลางอำนาจและเห็นถึงความสำคัญของเมืองเพชรบุรี (มนู อุดมเวช, 2531 และ นวลสวาท อัครวินานนท์, 2535) รวมไปถึงการมีพื้นที่ชายฝั่งทะเลซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญมาก นำไปสู่ความจำเป็นที่รัฐส่วนกลางเลือกให้เป็นแหล่งสะสมกำลังพลโดยมีชาวลาวที่ต่อมาเป็นเชลยเป็นกำลังหลักในการเกณฑ์ทัพไปปราบปรามหัวเมืองมาลาญในสมัยรัชกาลที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2381-2382 ในครั้งนั้นมีไพร่พลชาวเพชรบุรีประมาณ 900 คน จากจำนวนทั้งหมด 3,000 คน

เมื่อเปรียบเทียบความสำคัญระหว่างเพชรบุรีและราชบุรี จะเห็นได้ว่าก่อนรัชกาลที่ 5 เพชรบุรีจะได้รับความสนใจจากศูนย์กลางอำนาจมากกว่า ทั้งในแง่ของยุทธศาสตร์ที่มีอาณาเขตติดต่อกับชายฝั่งทะเลที่ราชบุรีไม่มี และในการเกณฑ์ทัพในแต่ละครั้งไพร่พลชาวเพชรบุรีจะมีจำนวนมากกว่า ทั้งการเดินทางจากศูนย์กลางอำนาจ การเดินทางมายังเพชรบุรีสะดวกกว่า เนื่องจากในขณะนั้นคลองลัดที่ขุดขึ้นในสมัยต้นรัตนโกสินทร์เช่นคลองมหาชัย คลองสุนัขหอน นั้นเอื้อต่อการเดินทางมาเพชรบุรี ซึ่งขณะนั้นคลองลัดไปยังราชบุรียังไม่ได้ขุดขึ้น และที่สำคัญคือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากผลผลิตต่าง ๆ เพชรบุรีสามารถผลิตได้มากกว่า โดยเฉพาะน้ำตาลโตนด และผลผลิตจากทะเล ที่สำคัญคือเกลือ ซึ่งสร้างผลกำไรให้รัฐตั้งแต่สมัยอยุธยา (นวลสวาท อัครวินานนท์, 2535) และโดยเฉพาะช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งการค้าข้าวและการค้ากับต่างประเทศเริ่มขยายตัวจากผลของสนธิสัญญาบาวริง ผลผลิตจากข้าวและน้ำตาลโตนดทำรายได้อย่างมาก และในขณะเดียวกันก็เป็นแหล่งรายได้ของชนชั้นนำโดยเฉพาะกลุ่มเจ้าภาชีนายอากรและเจ้าเมืองผู้ปกครอง ประกอบกับเมืองเพชรบุรีมีภูมิรัฐศาสตร์ที่เป็นเมืองกันชนด้านหน้าของราชธานีทั้งกรุงศรีอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ทำให้การแต่งตั้งผู้ปกครองอันได้แก่เจ้าเมืองและกรรมการเมืองเพชรบุรี รัฐส่วนกลางต้องใช้คนที่ไว้วางใจและความจงรักภักดีอย่างมาก จึงจะเป็นประโยชน์กับรัฐในด้านความมั่นคงและการควบคุมไพร่พลที่ต้องใช้ในการสงคราม

บทบาทของของชนชั้นนำจากรัฐส่วนกลางในเมืองเพชรบุรี

ด้วยความเป็นเมืองที่อำนวยผลประโยชน์อย่างมาก ดังนั้นผู้ปกครองในระบบกินเมืองที่ได้รับการแต่งตั้งมานี้จึงได้รับผลประโยชน์ในทางด้านเศรษฐกิจเป็นการส่วนตัวอยู่ไม่น้อย อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติพบว่าในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ระบบการเกณฑ์แรงงานเริ่มเข้าสู่ยุคเสื่อมสลายแล้ว ซึ่งยากเกินกว่าที่อำนาจรัฐส่วนกลางจะควบคุมให้เป็นไปตามระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับได้อีกต่อไป (ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ, 2526) และในกรณีเพชรบุรีพบว่าการเก็บผลประโยชน์ได้ค่อนข้างมาก อาจเกิดการรั่วไหลที่เจ้าเมืองหรือกรรมการเมืองบ้าง หากก็ถือได้ว่าจากตัวเลขการจัดเก็บทั้งภาชีน้ำตาล และภาชีอย่างอื่น มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นโดยตลอด (คมเนตร ญาณโสภณ, 2534)

จากระบบกินเมืองที่ราษฎรมิได้พึงพากับอำนาจรัฐส่วนกลางเลย หากการดำเนินชีวิตจำเป็นต้องผูกพันและขึ้นอยู่กับอำนาจท้องถิ่นที่ใกล้ชิด มูลนายซึ่งเป็นชนชั้นผู้ปกครองในท้องถิ่นตั้งแต่ระดับเมือง

อันได้แก่ เจ้าเมือง กรมการเมือง ลงมาถึงระดับหมู่บ้าน เป็นกลุ่มชนที่มีโอกาสสร้างอิทธิพล ความมั่งคั่ง และอำนาจแก่ตนเองได้ โดยเฉพาะในรูปแบบอุปถัมภ์ซึ่งพบอยู่โดยทั่วไป ทั้งในรูปแบบการได้รับของกำนัล สินบน และการใช้แรงงานไพร่ในงานส่วนตัว ไพร่ได้ประโยชน์จากการหลีกเลี่ยงกฎหมาย การยกเว้นคดี หรือเพื่อรับการอนุเคราะห์บางประการที่ต้องอาศัยตำแหน่งหน้าที่ในอำนาจความรับผิดชอบของมูลนายที่ได้รับมอบมาจากส่วนกลาง

สังคมชนบทในสภาพที่ยังพึ่งพากับการเกษตรและการค้าขายยังไม่ได้มีระบบเงินตราเข้ามามีอิทธิพลมากนักในสมัยอยุธยาถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ ทั้งด้วยสภาพที่มีช่องว่างระหว่างรัฐส่วนกลางกับราษฎรในชนบท และเขตการปกครองยังไม่แน่นอนชัดเจน การปกครองกันในท้องถิ่นจึงเป็นไปในลักษณะดูแลและป้องกันกันเอง ซึ่งในสภาพของท้องถิ่นซึ่งเป็นป่าดงห้วยไทรชุมชนและเมือง จึงมีการเกิดขึ้นของนักเลงโต และหัวหน้าภายในชุมชนอันได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ที่ได้รับมอบหมายมาปกครองในท้องถิ่น รวมไปถึงผู้มีบารมีในชุมชนอันได้แก่พระสงฆ์ เป็นผู้นำอำนาจในแต่ละท้องถิ่น หากในระดับเมืองที่ใหญ่ขึ้นมาซึ่งโดยหลักแล้วพระมหากษัตริย์จะเป็นผู้แต่งตั้ง ซึ่งสำหรับเมืองเพชรบุรีนั้นเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางการเมือง ราชธานีจึงให้ความสำคัญ ดังนั้นโดยส่วนใหญ่จึงคัดเลือกจากผู้ที่มีความจงรักภักดี แต่ทั้งนี้ในการควบคุมเจ้าเมืองทางรัฐส่วนกลางก็ต้องมีลักษณะประนีประนอมยอมรับคนในท้องถิ่น ทั้งในส่วนของเจ้าเมืองและกรมการเมือง ซึ่งจะพบว่าโดยมากมักเป็นผู้มีฐานอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจอยู่ในท้องถิ่น ดังกรณีของเจ้าเมือง และกรมการเมืองของเมืองเพชรบุรี ราชบุรี และสมุทรสงคราม ส่วนใหญ่ตำแหน่งเหล่านี้ตกอยู่ในความครอบครองของคนในสายสกุลขุนนาค วงศาโรจน์ และบางช้าง ซึ่งเมืองทั้งสามอยู่ใกล้ชิดกัน และสายสกุลมีความสัมพันธ์เชิงเครือญาติต่อกัน สกุลบางช้าง ซึ่งมีรากที่เมืองสมุทรสงครามเป็นราชินิกุลในรัชกาลที่ 1 ส่วนสกุลขุนนาคมีความรุ่งเรืองและเป็นขุนนางใหญ่ เกี่ยวดองกับสกุลบางช้าง โดยพระชนิษฐาของสมเด็จพระราชินีในรัชกาลที่ 1 สมรสกับเจ้าคุณขุนนาค และคนในสกุลวงศาโรจน์คือ เจ้าเมืองเพชรบุรี พระยาสุรินทรฤาชัย (เทศ ขุนนาค) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองเพชรบุรีในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นลูกเขยของพระยาภักดีดินอุดมดิษฐ์ (กุ่ม วงศาโรจน์) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองราชบุรี

จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างส่วนกลางกับหัวเมืองต่าง ๆ ในระบบกินเมืองเป็นไปอย่างหลวม ๆ และเจ้าเมืองที่ปกครองหัวเมืองจะมีเชื้อสายชาวเมืองนั้น และมักสืบทอดอำนาจต่อ ๆ กันมา ในกรณีของเพชรบุรีตั้งแต่ครั้งอยุธยา ซึ่งเท่าที่มีบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับประวัติส่วนตัวพบว่า เจ้าเมืองเพชรบุรีเป็นตำแหน่งที่ราชสำนักให้ความสำคัญมากในลำดับต้น ๆ พระยาเพชรบุรีคนสุดท้ายในสมัยอยุธยาคือ พระยาสุรินทรฤาชัย อภัยพิริยบรากรมพาหะ (เรือง) เป็นพระญาติในสมเด็จพระเพทราชาตามหาราชชนนีในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และเป็นพระญาติกับเจ้าขรรค์เงิน พระชนกในสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี สมเด็จพระราชินีในรัชกาลที่ 2 แห่งบรมราชจักรีวงศ์ และพระยาเพชรบุรี (เรือง) ท่านนี้สืบเชื้อสายมาแต่

ตระกูลขุนนางที่รับราชการต่อเนื่องกันมาในราชสำนักหลายชั่วอายุคนแล้วในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ตั้งให้เป็นขุนนางฝ่ายทหาร ว่าราชการเมืองเพชรบุรี เมื่อ พ.ศ. 2275 ซึ่งน่าจะได้ครองเมืองสืบแทน ปู่ หรือ พ่อ ของท่าน ตามพระราชกำหนดที่ตราขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ว่าด้วยเรื่องวุฒิ ขุนนาง ซึ่งกำหนดให้สืบเชื้อสายต่อเนื่องกันมา ทั้งยังเป็นไปตามธรรมเนียมปฏิบัติในการแต่งตั้งขุนนาง ออกไปครองเมืองในสมัยนั้น และเป็นขุนนางจากราชสำนักอยุธยาคนสุดท้ายที่ได้ออกไปครองเมืองเพชรบุรี โดยครองเมืองเพชรบุรีถึง พ.ศ. 2309 โดยเสียชีวิตจากการรบกับพม่า ทั้งนี้บุตรของพระยาเพชรบุรีคือ หลวงพิไชยราชา ซึ่งต่อมาได้เป็นแม่ทัพสำคัญของพระเจ้าตาก ได้รับการพระราชทานยศขึ้นเป็น เจ้าพระยาพิไชยราชา รามราชแสนภูริบดีศรีสังขนาโดย อภัยพิริยบรากรมพาหุ (เจ้าเมืองสวรรคโลก) พระยาเพชรบุรี (เรือง) เป็นต้นสกุล บุญ-หลง ย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองเพชรบุรี ซึ่งราชสำนักต้องมอบหมายให้ผู้ที่ไว้วางพระทัยมาปกครองเนื่องจากมีผลถึงความมั่นคงของรัฐ

ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ถึง สมัยรัชกาลที่ 4 ใน พ.ศ. 2401 ตามบันทึกของจังหวัดเพชรบุรี (จังหวัดเพชรบุรี, 2525 และ สมุทรสาคร, 2468) ระบุว่า ผู้ที่เป็นเจ้าเมืองตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ตามลำดับ ได้แก่ พระยาเพชรบุรี (ฟู) พระยาเพชรบุรี (พูน) ทั้งสองแม้จะแต่งตั้งโดยส่วนกลางแต่มี อิทธิพลและเป็นคนเชื้อสายเพชรบุรี เจ้าเมืองอีก 3 คนถัดมาเป็นคนในสกุล ณ บางช้าง คือ พระยาเพชรบุรี (บุญรอด ณ บางช้าง) พระยาเพชรบุรี (เกษ ณ บางช้าง) และพระยาเพชรบุรี (เทศ ณ บางช้าง) ซึ่งน่าจะเป็นเจ้าเมืองในระหว่างรัชกาลที่ 2 ถึง พ.ศ. 2367 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายในรัชกาลที่ 3 สะท้อนถึงความสัมพันธ์ กับราชสำนักในราชธานีเนื่องจากสกุล ณ บางช้าง เป็นพระญาติต้นสกุลของ สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี พระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และเกี่ยวพันกับราชินิกุลสกุลอื่น ทั้ง แสงชูโต สวัสดิ์ชูโต ชูโต และบุญนาค ซึ่งคนในสกุลเหล่านี้มีอำนาจในระหว่างต้นรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น โดยรกรากของสกุลเหล่านี้อยู่ที่สมุทรสงคราม ในภูมิภาคเดียวกับเพชรบุรี ซึ่งย่อมต้องทราบถึงผลประโยชน์ ทางเศรษฐกิจในเมืองแถบนี้ดี หลังจาก พ.ศ. 2367 เจ้าเมืองเพชรบุรีต่อมาก็คือ เจ้าพระยายมราช (สุก หรือ ทองสุก) เป็นบุตรพระยาขลาโหมราชเสนา (ทองอิน) สมุหกลาโหมฝ่ายวังหน้าในสมัยรัชกาลที่ 1 พระยาเพชรบุรี (ศุขหรือสุก) รับราชการอยู่เมืองเพชรบุรีมาแต่ต้นจนได้เป็นหลวงเมือง ปลัดเมือง และเจ้าเมือง เพชรบุรี มีความสามารถในการสงคราม ได้รับการยอมรับจากส่วนกลางโดยเฉพาะขุนนางในสกุลบุญนาคที่ได้เคยร่วมกันในศึกเจ้าแชก 7 หัวเมืองในช่วงรัชกาลที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2373-2375 และความสามารถ เป็นที่ยอมรับและเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยจนสามารถเป็นที่ปรึกษากองทัพในช่วงสมัยนั้น ถัดมาก็คือพระ ยามหาตาลวันปเทโส (เกษ ตาลวันนา) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองเพชรบุรีที่มีรกรากที่เพชรบุรี และมีความสามารถ ทางการรบอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 3 - รัชกาลที่ 4 ซึ่งช่วงท้ายของการเป็นเจ้าเมือง มีปัญหาเรื่องสายตา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแก้ปัญหาโดยแต่งตั้งให้ดูแลพระนครคีรี ไม่ได้ถอดถอนออกจาก ราชการ

“..ครั้นจะให้ยกออกจากยศถาบรรดาศักดิ์แล้ว ก็ทำราชการมาช้านานหลายปีหามีความผิดสิ่งใดไม่...”

“...ครั้นจะให้ว่าราชการบ้านเมืองต่อไปจักชุกก็ไม่เห็น กรมการก็ไม่ยำเกรง...”

จึงมีพระราชดำริและทรงสั่งการ “...พระนรินทเสนีปลดบาญชีกรมพระกลาโหมเป็นข้าหลวงเดิมได้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณมาช้านาน มีสติปัญญาพอจะออกมาสำเร็จราชการบ้านเมืองเพชรบุรีต่างประเนตรพระกรรมได้...” (หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เอกสารรัชกาลที่ 4 เล่ม 5, จ.ศ. 1215 สารตราว่าด้วยพระราชสัญญาบัตร พระยาเพชรบุรี พระยามหาตาลวัน อ้างถึงใน นवलสวาท อัครินานนท์, 2535)

พระนรินทเสนีได้เป็นที่พระยาสุรินทรฤาชัยอภัยพิริยพาหะผู้สำเร็จราชการเมืองเพชรบุรี ส่วนเจ้าเมืองเพชรบุรีคนเดิม พระเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงโปรดเกล้า ฯ ให้เป็น พระยามหาตาลวันปเทโสประการที่ปรึกษาราชการของพระยาเพชรบุรี (นवलสวาท อัครินานนท์, 2535)

สรุป

เพชรบุรีเป็นหัวเมืองสำคัญตลอดยุคสมัยเนื่องจากมีความพร้อมทางยุทธศาสตร์ทั้งทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจ ผสมกับการบริหารจัดการด้วยระบบกินเมืองที่ส่งข้าราชการคือขุนนางจากส่วนกลางเข้ามาจัดการในหัวเมือง เพชรบุรีจึงถือเป็นแหล่งการสะสมทุน อำนาจทางเศรษฐกิจ กำลังคน และอำนาจทางการเมืองที่สำคัญของรัฐส่วนกลาง ในช่วงปลายอยุธยาถึงช่วงต้นรัตนโกสินทร์ในภาวะที่รัฐไทยยังเผชิญกับศึกสงคราม เพชรบุรีมีความสำคัญในแง่ของยุทธศาสตร์ความมั่นคงอย่างมาก และเมื่อบ้านเมืองเริ่มเข้าสู่ภาวะปกติ ไร้ศึกสงคราม ความมั่งคั่งทางด้านทรัพยากร อันนำมาซึ่งอำนาจทางเศรษฐกิจ ประกอบกับระบบการค้าแบบเงินตราเริ่มเข้ามามีบทบาทเริ่มมีการวางรากฐานโครงสร้างอำนาจจากกลุ่มตระกูลขุนนางที่มีบทบาท ซึ่งกลุ่มขุนนางที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากในช่วงสมัยต้นรัชกาลที่ 4 คือขุนนางในตระกูลขุนนาค ตลอดรัชกาลที่ 4 นี้ กลุ่มขุนนางสกุลขุนนาคได้ดำรงตำแหน่งสำคัญในราชสำนักและมีบทบาทในการปกครองอย่างมาก มีบทบาทในการปกครองเพชรบุรีตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2390 ด้วยเหตุที่ผลประโยชน์ในเมืองเพชรบุรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษีน้ำตาลโตนดที่สร้างความมั่งคั่งให้และเป็นแหล่งรายได้สำคัญ นอกเหนือจากที่คนในตระกูลมีอำนาจในส่วนกลางในการควบคุมดูแลกรมพระคลังเป็นเวลายาวนานแล้ว (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์, 2546, หน้า 121-122) ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ด้วยทรัพยากรและความมั่งคั่ง ประกอบกับความสำคัญในด้านยุทธศาสตร์ การเป็นด่านหน้าทางตะวันตก และประตูไปสู่หัวเมืองทางใต้ของราชอาณาจักร ชนชั้นนำของรัฐไทยจึงให้ความสนใจและนำมาสู่การเข้ามาสถาปนาโครงสร้างอำนาจที่มีบทบาทสำคัญในเมืองเพชรบุรี โดยตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์เมืองเพชรบุรีอยู่ภายใต้อำนาจของขุนนางกลุ่มสกุลขุนนาคมาโดยตลอด อย่างไรก็ตามหลังการเปิดประเทศซึ่งเป็นผลจากสนธิสัญญาบาวริง ใน พ.ศ. 2398 พระมหากษัตริย์ทั้งรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 จึงเข้ามาสอดส่องและ

เอาพระทัยใส่ในการกำหนดข้าราชการในระดับเจ้าเมือง กรมการเมือง และข้าราชการระดับสูง และหา กลวิธีในการคานอำนาจมิให้ผลประโยชน์ทั้งในด้านเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองทั้งหมดตกอยู่ใน อำนาจกลุ่มสกุลขุนนางที่มีบทบาทหลักในการบริหารราชการในราชอาณาจักรอยู่ในขณะนั้น ด้วยทั้ง 2 พระองค์ทรงตระหนักถึงผลประโยชน์จำนวนมากของเมืองเพชรบุรีดังที่กล่าวไปแล้ว

รายการอ้างอิง

คมเนตร ญาณโสภณ. (2534). อำนาจท้องถิ่นแบบจารีตและผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงการ

ปกครองท้องถิ่นในยุคเทศบาล. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชา

ประวัติศาสตร์, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2558). ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มติชน.

ชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาคที่ 3 หมวดราชจารีต

โบราณ. (2474). พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

ญาดา ประภาพันธุ์. (2527). ระบบเจ้าภาษีนายอากรสมัยกรุงเทพ ฯ ยุคต้น. ประวัติศาสตร์

เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2484. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นวลสวาท อัครินานนท์. (2535). ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของเมืองเพชรบุรี

(พ.ศ. 2400-2460). วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิต

วิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2529). การเมืองไทยสมัยพระนารายณ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2539). คำถามถึงอนาคตของระบบอุปถัมภ์ไทย. สองหน้าสังคมไทย. กรุงเทพฯ:

นำอักษรการพิมพ์.

บลัดเลย์, แดน ปีช. (2508). จดหมายเหตุเรื่องมิชชันนารีอเมริกันเข้ามาในประเทศไทยสยาม. ประชุม

พงศาวดารภาคที่ 31 (แปลโดย ป่วน อินทวงศ์). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

ประชุมพงศาวดารฉบับหอสมุดแห่งชาติ เล่ม 1-50. (2505-2527). พระนคร: องค์การค้ำของคุรุสภา.

ปิยะฉัตร ปิตะวรรณ. (2526). ระบบไพร่ในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2453. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และ คริส เบเคอร์. (2546). เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพ ฯ (พิมพ์ครั้งที่ 3).

กรุงเทพฯ: ซิลค์เวอร์ม.

เพชรบุรี. จังหวัด (2525). สมุดเพชรบุรี 2525. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

มนู อุดมเวช. (2531). รายงานการวิจัย เรื่อง เพชรบุรีสมัยอยุธยา และ รัตนโกสินทร์ตอนต้น.

กรุงเทพฯ: โครงการศูนย์วัฒนธรรมท้องถิ่น กรมการฝึกหัดครู.

ศาลารัฐบาลมณฑลราชบุรี. (2468). สมุดราชบุรี. พระนคร: โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย.

สิริลักษณ์ ศักดิ์เกรียงไกร. (2522). ต้นกำเนิดชนชั้นนายทุนในประเทศไทย พ.ศ. 2398-2445.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2551, 24 มิถุนายน). สยามประเทศไทย ช่องสิงขร ประจวบคีรีขันธ์ 3,000 ปีมาแล้ว
เส้นทางข้ามคาบสมุทร อ่าวไทย-อันดามัน. มติชน. หน้า 20.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (จ.ศ. 1171-1173). จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 4 เล่ม 5.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 เลขที่ 172/8 เรื่องพระยาศรีพัฒน์ขอพระราชทาน
ทำบาญชีผูกปี่จีน.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 2.12 ก/1. ใบบอกเมืองเพชรบุรี. กันยายน
ร.ศ. 91- มีนาคม ร.ศ. 104.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม. 2.12 ก/4. ใบบอกเมืองพิจิตร. 23 ตุลาคม ร.ศ. 108.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ร.ศ. 113.

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี: การช่วงชิงพื้นที่ ความหมายที่ไม่ตายตัว และการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน

The Developmental Landscape Change in the EEC Backyard:
Contesting Space, Unbound Fixed Meanings and Territorialization

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

นักศึกษาปริญญาเอก คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Ph.D. Student, Faculty of Social Science, Chiang Mai University

E-mail: kampanart18@gmail.com

Received : 28 April 2023

Revised : 1 June 2023

Accepted : 7 June 2023

บทคัดย่อ

เป้าหมายของงานนี้ คือ การแสดงให้เห็นภาพของอำนาจของความรู้ เรื่องเล่า และเครื่องมือที่ถูกใช้เพื่อประกอบสร้างภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ขึ้นมาเหนือพื้นที่เขตรอบนอกของโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกหรือโครงการอีอีซี (The Eastern Economic Corridor Project: EEC) ซึ่งทำให้วิถีชีวิตทางสังคมและทางนิเวศของผู้คนอยู่อาศัยบริเวณนี้ถูกรับรู้และถูกกำกับเปลี่ยนไปจากเดิม และสามารถทำให้คนในสังคมยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น สำหรับข้อถกเถียงของงาน ผู้เขียนใช้แนวคิดเรื่องพื้นที่ (Space) เพื่อช่วยทำให้เห็นถึงความหมายของภูมิทัศน์การพัฒนาที่ไม่ตายตัว โดยที่การเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์การพัฒนาและความหมายของพื้นที่หลังบ้านอีอีซีในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา เกิดขึ้นจากการช่วงชิงการนิยามความหมายที่ยึดโยงกับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนผ่านสู่อุตสาหกรรมใหม่

คำสำคัญ: การช่วงชิงพื้นที่, ความหมายที่ไม่ตายตัว, การสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน, ภูมิทัศน์การพัฒนา, หลังบ้านอีอีซี

Abstract

This article points out that the power of knowledge, narratives, and devices for shaping the new developmental landscapes in the border areas of the Eastern Economic Corridor Project

(The EEC Project). It causes the social-ecological life of the people living in these areas aren't perceived and ordered like in the past and makes these people agree with the changes that are coming. This article argues that the developmental landscape and the meaning of the EEC backyard are changed through contesting meanings related to economic growth and transition to new industries. The author uses the concept of space to illustrate the unbound fixed meanings of developmental landscapes.

Keywords: Contesting Space, Unbound Fixed Meanings, Territorialization, The Developmental Landscapes, The EEC Backyard

บทนำ: ความไม่ตายตัวของพื้นที่ ความหมาย และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

วิธีศึกษาทางวิทยาศาสตร์ (Natural Sciences)^{*} ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างกฎของเหตุ - ผล (Law of Causation) บนพื้นฐานของการกำหนดขอบเขต และการจำแนกแยกแยะประเภท (Classified) ในลักษณะที่มีความเป็นทั่วไป (Generalized) และมีความเป็นสากล (Universalized) เพื่อให้มนุษย์สามารถเข้าใจและอธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้ด้วยเหตุผลหรือตรรกะที่แน่นอน^{**} (Lamont & Molnar, 2002; Sayer, 2010) ถือเป็นวิธีการศึกษาที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาในเรื่องของ 'พื้นที่' (Space) ในทางสังคมศาสตร์ เห็นได้จากความพยายามในการกำหนดพื้นที่ในฐานะวัตถุหรือหน่วยของการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ที่มีขอบเขต (Boundary) หรือหน่วย (Entity) และประเภทที่ชัดเจน

แม้ว่าคุณูปการของวิธีการศึกษารูปแบบนี้จะช่วยให้ผู้ศึกษามีขอบเขตของการศึกษาที่แน่นอน โดยที่ขอบเขตหรือหน่วยที่แน่นอนดังกล่าวมาจากการสร้างภาพตัวแทน (Representative) ในรูปของหน่วยการวิเคราะห์ในลักษณะคงที่ (Fixed) และตายตัว (Static) ตามขอบข่ายความสนใจที่ผู้ศึกษามีต่อบริบทเฉพาะบางส่วนภายในพื้นที่กายภาพและชุดความรู้บางประเภทของผู้ที่ศึกษามีอยู่ ดังเช่น การศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับการพัฒนาในเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก งานศึกษาจำนวนมากกำหนดหน่วยของ

^{*} เช่น ฟิสิกส์ (Physics) เคมี (Chemistry) ชีววิทยา (Biology) และดาราศาสตร์ (Astronomy) ซึ่งสาขาวิชาเหล่านี้ถูกให้จัดให้เป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติหรือบริสุทธิ์ที่ศึกษาเรื่องราวและสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดอยู่โดยทั่วไป

^{**} นักปรัชญาที่สนับสนุนความก้าวหน้าของวิธีศึกษาและแสวงหาความรู้แบบวิทยาศาสตร์ โดยเฉพาะ Descartes (1970) ให้ความสำคัญกับความเป็นเหตุเป็นผลของมนุษย์ (Rationality) กับความคิดที่ชัดเจนและเจาะจง (Clear and Distinct Ideas) ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญเกี่ยวกับความคิดการจำแนกแยกแยะประเภทที่สามารถวัดและคำนวณได้ของกลุ่ม Cartesian ในช่วงเวลาต่อมา (Mulhall, 1996; Newman, 2010) เช่นเดียวกับ Kant (1784) ที่ชี้ว่าความรู้ของมนุษย์ถูกจำกัดด้วยประสบการณ์และการทำความเข้าใจ ทำให้ตรรกะของการคิด (Logic of Thinking) แบบวิทยาศาสตร์เป็นสิ่งสำคัญมากกว่าความเชื่อที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ (Bristow, 2017; Rohlf, 2016; Duignan, 2019)

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

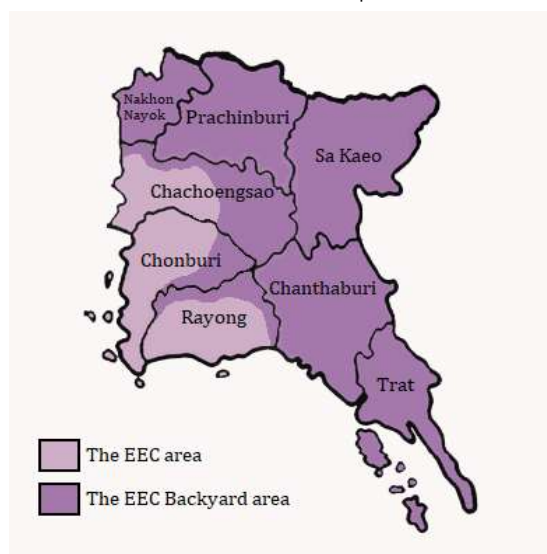
การวิเคราะห์หลัก คือเขตพื้นที่พัฒนาที่ภาครัฐหรือภาคเอกชนกำหนดแบ่งขอบเขต (Zoning) ไว้อย่างตายตัว ไม่ว่าจะเป็นงานศึกษาของสุริชัย หวันแก้ว และคณะ (2543) กมลศักดิ์ ตรีครุฑพันธ์ (2549) ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ (2550) ชีรพงศ์ ไชยมังคละ (2551) เนตรทราย นิสสัยสุข (2556) ชัยณรงค์ เครือนวน (2558) สกฤติ อิศริยานนท์ และคณะ (2560) กัมปนาท เบ็ญจนาวิ (2561; 2563) วินยาภรณ์ พรหมณโชติ (2562) สุปรัชญา บุญมาก และคณะ (2562) เรวดี แก้วมณี (ม.ป.ป.) ซึ่งการกำหนดเขตพื้นที่พัฒนา เป็นหน่วยการวิเคราะห์หลักสามารถช่วยฉายภาพให้เห็นถึงผลลัพธ์จากการพัฒนาพื้นที่ทั้งในด้านบวก (เช่น การเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพ) และด้านลบ (เช่น มลพิษ และความแออัด) จากโครงการพัฒนาเขตพิเศษภาคตะวันออก

อย่างไรก็ตาม ปัญหาใหญ่ของการใช้วิธีการศึกษารูปแบบนี้ในทางสังคมศาสตร์ คือการทำให้ผู้ศึกษามองไม่เห็น หรือละเลยต่อ ‘ความไม่ตายตัว’ (Unbound) และ ‘ความเคลื่อนไหวได้’ (Movable) ของพื้นที่ (Gupta & Ferguson, 1999; Ssorin-Chaikov, 2017; จักรกริช สังขมณี, 2559) เนื่องจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับพื้นที่ในทางสังคมมีนัยยะมากกว่าเพียงมิติเชิงกายภาพ แต่ยังรวมไปถึงมิติเชิงนามธรรม หรือมิติที่ผู้คนในสังคมให้ความหมายต่อพื้นที่ ซึ่งความหมายของพื้นที่สามารถแปรเปลี่ยน และมีขอบเขตที่หด - ขยายได้ตาม ‘การไหลเวียน’ (Circulate) และ ‘ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ’ (Power Relation) ระหว่างสรรพสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้คน วัตถุ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมภายในพื้นที่อย่างมีพลวัตและเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน (Lund, 2002) ซึ่งการกำหนดขอบเขตที่แน่นอนและจำกัดไม่ช่วยทำให้เห็นถึงลักษณะของพื้นที่เช่นนี้ งานของ Kuper (1972) เป็นตัวอย่างของการวิเคราะห์ที่หยิบยกบริบทของการเลือกสถานที่ (Site) สำหรับจัดประชุมของคณะผู้ปกครองชุดใหม่หลัง Swaziland ได้รับเอกราช โดยคณะผู้ปกครองชุดใหม่เลือกใช้คอกสัตว์ ซึ่งเป็นหนึ่งในพื้นที่ทางสังคมที่สำคัญของคน Swaziland เป็นสถานที่สำหรับจัดประชุมเพื่อสื่อความหมายในทางการเมืองเพื่อปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนใหม่ และสะท้อนว่าพื้นที่การเมืองไม่จำเป็นต้องยึดโยงกับพื้นที่ทางกายภาพ ดังเช่นขอบเขตพื้นที่อาคารรัฐสภาหรือทำเนียบรัฐบาลตามแบบตะวันตกเท่านั้น เช่นเดียวกับข้อเสนอในงานของ Ganjanapan (2008) กับการศึกษาพื้นที่ป่าในแง่ของปฏิบัติการ เนื่องจากการบริหารจัดการพื้นที่ป่าปรับเปลี่ยนความหมายและขอบเขตไปตามความสัมพันธ์เชิงซ้อนระหว่างอำนาจ ความคิด และปฏิบัติการของผู้กระทำการกลุ่มต่าง ๆ ทั้งจากรัฐและชุมชน ซึ่งทั้งสองงานต่างแสดงให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่ในเชิงนามธรรม

* Lamont & Molnar (2002) ชี้ให้เห็นถึงผลิตผลของอิทธิพลจากวิทยาศาสตร์กับการสร้างขอบเขตทางสังคม (Social Boundaries) ผ่านการจำแนกแยกแยะและจัดประเภทผู้คนออกจากกัน ดังเช่น ความคิดเรื่องอัตลักษณ์ (Identity) ชาติพันธุ์ (Ethnic) เชื้อชาติ (Racial) ชนชั้น (Class) เพศภาวะ (Gender) ความเชี่ยวชาญ (Profession) และเขตแดน (Territory) ซึ่งความคิดที่ถูกประกอบสร้างเหล่านี้ มีส่วนสำคัญต่อการก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมระหว่างผู้คน และนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งภายในสังคม

เหนือพื้นที่เชิงกายภาพที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทำให้พื้นที่ไม่ได้มีความหมายเพียงหนึ่งเดียวที่ตายตัว แต่ยังมีความหมายอื่น ๆ ที่ดำรงอยู่ภายในสังคม

สำหรับการสะท้อนถึงความหมายของพื้นที่ที่ไม่มีเพียงหนึ่งเดียวและไม่ตายตัวภายในสังคม ซึ่งเป็นข้อถกเถียงหลักของงานนี้ ผู้เขียนหยิบยกบริบทของการพัฒนาพื้นที่ในภาคตะวันออกหลังโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก หรือโครงการอีอีซี (The Eastern Economic Corridor Project: EEC) ได้ถูกดำเนินการและบังคับใช้ ซึ่งประเด็นที่จะถูกให้ความสำคัญภายในงานไม่ใช่เรื่องของการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาพื้นที่เชิงกายภาพ แต่เป็นตั้งคำถามต่อการเปลี่ยนแปลงของแนวทางการพัฒนาพื้นที่เชื่อมโยงกับความหมายของพื้นที่หรือ ‘ภูมิทัศน์การพัฒนา’ (Developmental Landscape) ที่มีลักษณะไม่ตายตัวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ และมีขอบเขตที่ไม่จำกัด (เป็นความพยายามในการหลุดออกจากความคิดแบบเป็นเหตุ - ผลที่หยุดนิ่งตายตัวแบบวิทยาศาสตร์) โดยเฉพาะกับอาณาบริเวณพื้นที่เขตรอบนอกของโครงการฯ ทั้งบริเวณพื้นที่เขตติดต่อระหว่างจังหวัดในเขตของโครงการฯ (จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง) และจังหวัดรอบข้างของโครงการฯ ซึ่งเป็นหลังเขาหรือพื้นที่ห่างไกลจากชายฝั่งทะเล (Hinterland) ของภาคตะวันออก (จังหวัดปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก และจันทบุรี) (ดูภาพที่ 1) ซึ่งความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าว นอกเหนือจากยังเป็นพื้นที่ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตและวิถีการผลิตที่แตกต่างระหว่างแบบดั้งเดิม (สังคมเกษตรกรรม) ของผู้คนในพื้นที่ที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรม นับตั้งแต่อดีต กับวิถีแบบใหม่ (สังคมเมืองและอุตสาหกรรม) ที่รัฐและทุนนำเสนอและนำมาปฏิบัติใช้ผ่านโครงการอีอีซีแล้ว ก็ยังปรากฏให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่อันสัมพันธ์อยู่กับแนวทางการพัฒนาพื้นที่ภายใต้ภูมิทัศน์การพัฒนาที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ บริบทของการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาในอาณาบริเวณพื้นที่นี้ ผู้เขียนนิยามบริบทนี้ (Contextualization) คือ บริบทของพื้นที่หลังบ้านอีอีซี (the EEC Backyard) ในฐานะพื้นที่จุดปะทะสำคัญของภูมิทัศน์การพัฒนาที่แตกต่างกัน อันเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพลวัตความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในพื้นที่ในช่วงเวลาต่าง ๆ (Neel, 2018)

ภาพที่ 1 พื้นที่อื้อฉวและหลังบ้านอื้อฉว (ปรับปรุงโดยผู้เขียน)

ท้ายที่สุด เพื่อตอบคำถามหลักของงาน คือ ภูมิทัศน์การพัฒนาในพื้นที่หลังบ้านอื้อฉวเปลี่ยนแปลงได้อย่างไร และมีใครกับเงื่อนไขอะไรบ้างที่มีส่วนต่อการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ในช่วงเวลาปัจจุบัน รวมถึงเพื่อยืนยันต่อข้อถกเถียงหลักของงานเกี่ยวกับความหมายของพื้นที่ที่ไม่ตายตัว (Unbound Fixed Meanings) เพื่อไม่ให้เกิดการศึกษาเรื่องของพื้นที่ตกอยู่ในสภาวะวัตถุวิสัย (Objectivity) หรือเหลือเพียงวัตถุของการศึกษาที่ปราศจากการวิพากษ์หรือตั้งคำถาม (A Priori/ Given) ผู้เขียนจึงเลือกใช้แนวคิดในเรื่องของการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน (Territorialization) และการช่วงชิงพื้นที่ (Contesting Space) เพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาในบริบทหลังบ้านอื้อฉว โดยชุดข้อมูลมาจากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสาร รวมถึงจากการสัมภาษณ์ ซึ่งมีทั้งชุดข้อมูลจากกลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ (โดยการอ้างอิงในรหัส A1) และชุดข้อมูลจากกลุ่มประชาชนท้องถิ่น (โดยการอ้างอิงในรหัส B1 ถึง B3)

ทั้งนี้ เนื้อหาของงานแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง เป็นการตอบคำถามหลักของงานเกี่ยวกับเรื่องของภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปในพื้นที่หลังเขาภาคตะวันออก ส่วนที่สองเป็นส่วนของการชี้ให้เห็นถึงผลลัพธ์จากการพัฒนาที่ไม่คาดคิด อันสืบเนื่องมาจากการนำภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่มาบังคับใช้ในพื้นที่หลังบ้านอื้อฉว ส่วนที่สาม เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของผู้คนในท้องถิ่นสำหรับช่วงชิงพื้นที่เพื่อสร้างความหมายใหม่ของการพัฒนาพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับวิถีของคนท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นส่วนที่ช่วยเน้นย้ำถึงความหมายของพื้นที่ที่ไม่ตายตัวจากความพยายามของผู้คนในท้องถิ่นเองในการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจเพื่อสร้างความหมายใหม่ต่อพื้นที่ และส่วนสุดท้าย เป็นส่วนของบทสรุป

ภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปในพื้นที่หลังเขาภาคตะวันออก

การแสดงให้เห็นถึงความหมายของพื้นที่หลังบ้านอื้อฉวอันมีลักษณะที่ไม่ตายตัวและไม่มีเพียงความหมายเดียว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงจากความหมายของพื้นที่แบบเดิมสู่แบบใหม่ และการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่สู่สังคมอุตสาหกรรมใหม่ ผู้เขียนเลือกใช้แนวคิดในเรื่องของการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดน ที่เสนอการวิเคราะห์เกี่ยวกับกระบวนการอ้างสิทธิเหนืออาณาบริเวณพื้นที่หนึ่ง ๆ โดยรัฐและหน่วยงานของรัฐใช้กฎหมาย เครื่องมือกำหนดขอบเขต และอุปกรณ์สร้างความหมายเหนือพื้นที่ เพื่อทำให้พื้นที่กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองที่สำคัญที่นำไปสู่การที่รัฐมีความชอบธรรมในการใช้อำนาจบริหารจัดการพื้นที่และผู้คน (Le Meur & Lund, 2001; Elden, 2010; Hung & Baird, 2017; Rasmussen & Lund, 2018) ดังเช่น การอ้างเรื่องกฎหมายป่าไม้และพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมของรัฐเพื่อให้รัฐมีอำนาจจัดการป่า (Vandergeest, 1996; Barney, 2004) ทั้งนี้ การใช้แนวคิดดังกล่าวภายในส่วนนี้เพื่อยืนยันว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้ปราศจากมิติทางการเมืองหรือคุณค่า (Value Free) แต่

เกี่ยวข้องกับกระบวนการของการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจอย่างแยกไม่ขาด โดยพื้นที่หลังบ้าน อีอีซีถือเป็นจุดปะทะหนึ่งที่สำคัญทางการเมืองของการพัฒนาพื้นที่ในภาคตะวันออก

1. ภูมิทัศน์ดั้งเดิม: เกษตรกรรม อุข้าวอุ่น้ำ และพื้นที่หลังเขาภาคตะวันออก

ความหมายของพื้นที่หรือภูมิทัศน์ของคนภาคตะวันออกดั้งเดิมและยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน พื้นที่ภาคตะวันออก คือ 'แหล่งอุข้าวอุ่น้ำ' หรือพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศและทรัพยากรธรรมชาติบริเวณดังกล่าว ประกอบด้วย ที่ดิน แหล่งน้ำ และป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ (เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี, 2554) ดังเช่น พื้นที่ลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้ำนครนายก และลุ่มน้ำปราจีนบุรี บริเวณตอนบนของภาคตะวันออก (จังหวัดฉะเชิงเทรา นครนายก ปราจีนบุรี และสระแก้ว รวมถึงอำเภอพนสนิมกับพานทองในจังหวัดชลบุรี) ถือเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญของภาคตะวันออก โดยเฉพาะช่วงหลังการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การทำนาปลูกข้าว และการทำไร่อ้อยขยายพื้นที่และกระจายตัวในบริเวณพื้นที่นี้อย่างรวดเร็ว (ภารดี มหาขันธ์, 2555; อัญชลี มีบุญ, 2556) รวมถึงโรงสีข้าว และโรงหีบอ้อยหรือโรงผลิตน้ำตาลก็เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ในช่วงเวลาดังกล่าว (ศรีัญญา คันธชาติพ, 2540)

สำหรับการประกอบอาชีพของผู้คนในภาคตะวันออกในช่วงก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ และก่อนโครงการพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออก ตามข้อมูลของสำมะโนประชากรเมื่อปี พ.ศ. 2503 (อ้างถึงใน อำพิกา สวัสดิวงษ์, 2545) ปรากฏว่าทั่วทั้งภาคตะวันออก ผู้คนส่วนใหญ่ยังคงมีวิถีชีวิตและวิถีการผลิตอยู่ในภาคเกษตรกรรมในสัดส่วนร้อยละ 78.05 (649,121 คน) เมื่อเทียบกับภาคเศรษฐกิจอื่น อย่างภาคอุตสาหกรรมร้อยละ 8.01 (66,667 คน) ภาคพาณิชยกรรมร้อยละ 8.63 (71,778 คน) และภาคบริการร้อยละ 4.91 (40,887 คน) ซึ่งภาคเกษตรกรรมในภาคตะวันออกช่วงเวลาดังกล่าวยังคงได้รับแรงหนุนจากตลาดผลผลิตเกษตรกรรมและสินค้าแปรรูปจากผลผลิตเกษตรกรรมทั้งในและต่างประเทศ ทำให้ภาคเกษตรกรรมยังคงขยายตัว (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2560)

อย่างไรก็ตาม การปรับเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาของรัฐในช่วงต้นศตวรรษ 2500 สู่การผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้าและเพื่อการส่งออก โดยที่รัฐกำหนดให้ภาคตะวันออกเป็นพื้นที่เป้าหมายสำคัญของแผนการพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมหลักของประเทศ โดยได้รับการสนับสนุนเงินกู้จากธนาคารโลกและรัฐบาลญี่ปุ่นผ่านองค์กร Japan International Cooperation Agency (JICA) จนเกิดเป็นโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก หรือโครงการอีเอสบี (Eastern Seaboard Development Program: ESB) ในปี พ.ศ. 2524 มีวัตถุประสงค์สำคัญ คือการพัฒนาอุตสาหกรรม และกระจายที่ตั้งอุตสาหกรรมกับเมืองออกจากกรุงเทพฯ (โอฬาร ถิ่นบางเตียว, 2557; ชัยณรงค์ เครือนวน, 2559) นับตั้งแต่นั้น สัดส่วนของคนและการใช้พื้นที่ในภาคเกษตรกรรมเริ่มลดลงเรื่อยมา และภูมิทัศน์เกี่ยวกับภาคเกษตรกรรมค่อย ๆ กลายเป็น 'พื้นที่หลังเขา' หรือพื้นที่นอกสายตาของรัฐที่มุ่งมั่นในการพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก

ตารางที่ 1 จำนวนสถานประกอบการนอกภาคเกษตรกรรมระหว่างปี พ.ศ. 2545 - 55: ตัวอย่างกรณีปราจีนบุรี

ประเภท	ปี พ.ศ. 2545	ปี พ.ศ. 2555
การผลิต	523 แห่ง	2,760 แห่ง
การก่อสร้าง	43 แห่ง	77 แห่ง
อสังหาริมทรัพย์	24 แห่ง	715 แห่ง
โรงแรมและภัตตาคาร	545 แห่ง	1,525 แห่ง
นันทนาการและการบริการอื่น ๆ	387 แห่ง	2,163 แห่ง

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2545; 2555

การเพิ่มจำนวนของการใช้ประโยชน์ที่ดินนอกภาคเกษตรกรรม และจำนวนของเขตประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก เกิดขึ้นท่ามกลางสนับสนุนจากรัฐและองค์กรระหว่างประเทศภายใต้โครงการอีเอสปี ทั้งรูปแบบโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภค กฎระเบียบ มาตรการทางด้านภาษี และเงินทุนกู้ยืม ตัวอย่างเช่น พื้นที่นอกเขตโครงการอีเอสปีอย่างจังหวัดปราจีนบุรี ข้อมูลในปี พ.ศ. 2543 ปรากฏว่าจังหวัดปราจีนบุรีมีพื้นที่เขตประกอบการอุตสาหกรรมดำเนินการแล้วมากถึง 5 แห่ง^{*} ซึ่งเขตประกอบการอุตสาหกรรมเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ทั้งในแง่ของการอนุญาตจัดตั้งเขตประกอบการอุตสาหกรรม การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเชื่อมโยงสู่เขตประกอบการอุตสาหกรรม และการบริหารจัดการเขตประกอบการอุตสาหกรรมรวมถึงพื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบ รวมถึงแรงสนับสนุนจากกลุ่มผู้มีอำนาจภายในท้องถิ่น (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2560; กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2565) ในทางกลับกัน การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐต่อเกษตรกรในพื้นที่หลังเขาภาคตะวันออกกลับเกิดขึ้นอย่างจำกัด แม้ว่าพื้นที่แห่งนี้จะมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาและการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและภาคเมืองบริเวณชายฝั่งตะวันออกผ่านการเคลื่อนย้ายของแรงงานและทรัพยากรก็ตาม (Brenner & Katsikis, 2020) ซึ่งพื้นที่หลังเขาภาคตะวันออกขาดการสนับสนุนทั้งเรื่องการพัฒนาพื้นที่และแหล่งทรัพยากรของภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะแหล่งน้ำสำหรับภาคเกษตรกรรม รวมถึงการกำหนดและบังคับใช้แผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเคร่งครัด เนื่องจากมักปรากฏการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อกิจการ

^{*} ประกอบด้วย หนึ่ง เขตอุตสาหกรรมกบินทร์บุรี ตำบลหนองกี่ อำเภอกบินทร์บุรี เนื้อที่ 2,400 ไร่ จำนวนโรงงาน 43 โรง สอง สวนอุตสาหกรรมในเครือสหพัฒน์ ตำบลนนทรี อำเภอกบินทร์บุรี เนื้อที่ 2,200 ไร่ จำนวนโรงงาน 27 โรง สาม สวนอุตสาหกรรม 304 ตำบลท่าตูม อำเภอศรีมหาโพธิ์ เนื้อที่ 4,500 ไร่ จำนวนโรงงาน 23 โรง สี่ เขตอุตสาหกรรมปราจีนแลนด์ ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอเมืองปราจีนบุรี เนื้อที่ 3,000 ไร่ จำนวนโรงงาน 1 โรง และห้า เขตอุตสาหกรรมบ่อทอง ตำบลบ่อทอง อำเภอกบินทร์บุรี เนื้อที่ 1,200 ไร่ จำนวนโรงงาน 1 โรง (สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปราจีนบุรี, 2560)

อุตสาหกรรมและนอกภาคเกษตรกรรมในบริเวณขอบเขตของพื้นที่ภาคเกษตรกรรมตามที่กำหนดไว้ในแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินของจังหวัด ซึ่งทำให้ที่ดินภาคเกษตรกรรมมีแนวโน้มของการถูกรุกคืบเข้ามาของการใช้ประโยชน์นอกภาคเกษตรกรรม

“ผังเมืองเองก็ได้ศึกษาและกำหนดขอบเขตพื้นที่ไว้ บางพื้นที่ห้ามให้มีการก่อสร้างโรงงาน เพราะเป็นพื้นที่รองรับน้ำมารวมตัวกัน หรือบางพื้นที่เป็นทางน้ำไหลผ่าน ก็ห้ามก่อสร้างเช่นกัน (พื้นที่เหมาะสมเพียงการทำเกษตรกรรมเท่านั้น) เพราะถ้าหากก่อสร้างไปเกิดน้ำท่วมก็จะส่งผลกระทบต่อจังหวัดด้วย แต่ก็ยังมีคนมาขอให้เราเปลี่ยนสีเพื่อให้เข้าไปตั้งโรงงานหรือสร้างบ้านก็มี แต่เราก็บอกเหตุผลไปว่าทำไมถึงกำหนดห้ามในพื้นที่ตรงนั้น ... แต่ด้วยอำนาจหน้าที่ของหน่วยเราและขั้นตอนกระบวนการกำหนดผังที่มีหลายหน่วยงานเกี่ยวข้อง ทำให้บางพื้นที่เพิ่มพื้นที่สีม่วงขึ้นมา” (A1, สัมภาษณ์, 2560)

คำบอกเล่าของเจ้าหน้าที่รัฐ (A1) จากจังหวัดแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงใต้ สะท้อนถึงปัญหาของการกำหนดและบังคับใช้แผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน และความพยายามในการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมรุกคืบไปยังพื้นที่ต่าง ๆ ไม่เว้นแม้แต่พื้นที่ที่เคยถูกกำหนดไว้ในผังเมืองรวมจังหวัดให้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม เนื่องจากนักวิเคราะห์ชี้ว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่น้ำไหลผ่านหรือบางพื้นที่เป็นพื้นที่ต่ำรองรับน้ำ ซึ่งหากปล่อยให้มีการก่อสร้างโรงงานหรือที่พักอาศัยอาจนำไปสู่ปัญหาอุทกภัยและน้ำท่วมได้ เนื่องจากการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างอาจกีดขวางทางน้ำไหลผ่านได้ (รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข, 2560)

2. ภูมิทัศน์ใหม่: อุตสาหกรรม จักรกลขับเคลื่อน และพื้นที่หลังบ้านอีอีซี

ผลของการขับเคลื่อนโครงการอีอีซี ทำให้ภูมิทัศน์การพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออกเปลี่ยนสู่การเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม พื้นที่เขตอุตสาหกรรมบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยเฉพาะในจังหวัดชลบุรีและระยองถูกให้ความหมายว่าเป็น ‘จักรกลขับเคลื่อน’ (Engine of Growth) เศรษฐกิจที่สำคัญของไทย (ชัยณรงค์ เครือนวน และคณะ, 2559; กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2562) ดังเห็นได้จาก ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) ด้านการก่อสร้าง ด้านอสังหาริมทรัพย์ และด้านการผลิตของทั้งสองจังหวัดเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับจังหวัดฉะเชิงเทราอีกหนึ่งพื้นที่เป้าหมายของโครงการฯ ที่ตัวเลขผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัดเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง แม้จะมีระดับตัวเลขที่ต่ำกว่าอีกสองจังหวัดก็ตาม

ตารางที่ 2 ผลิตภัณฑ์มวลรวมรายจังหวัดระหว่างปี พ.ศ. 2538 - 59: กรณีสามจังหวัดในโครงการอีอีซี (หน่วย: ล้านบาท)

จังหวัด/ด้าน	ปี 2538	ปี 2543	ปี 2548	ปี 2553	ปี 2559
--------------	---------	---------	---------	---------	---------

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

ระยอง					
- ด้านการผลิต	68,510	102,392	192,313	311,129	414,082
- ด้านการก่อสร้าง	3,260	1,341	3,626	6,294	7,660
- ด้านอสังหาริมทรัพย์	1,037	1,813	2,299	3,110	5,393
ชลบุรี					
- ด้านการผลิต	119,473	126,331	235,771	352,150	462,242
- ด้านการก่อสร้าง	7,872	7,870	11,032	14,053	22,917
- ด้านอสังหาริมทรัพย์	2,494	4,613	6,308	8,687	13,293
ฉะเชิงเทรา					
- ด้านการผลิต	42,695	49,993	99,122	165,473	231,100
- ด้านการก่อสร้าง	1,080	1,370	3,658	5,345	5,593
- ด้านอสังหาริมทรัพย์	1,431	2,850	3,448	3,286	3,603

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560.

อย่างไรก็ตาม กระแสการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออกในช่วงเวลาของโครงการอีอีซี ภาคเกษตรกรรมยังคงเป็นภาคเศรษฐกิจที่รัฐให้การสนับสนุนและช่วยเหลืออย่างจำกัดเมื่อเทียบกับการสนับสนุนของรัฐต่อภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ทำให้เกษตรกรในหลายพื้นที่ขาดแรงสนับสนุนทางสังคม - การเมือง และขาดปัจจัยในทางเศรษฐกิจ - ในการผลิตสำหรับการดำเนินกระบวนการผลิตของตนเอง จนกลายเป็นโอกาสให้กลุ่มทุนนอกภาคเกษตรกรรมเข้ายึดและเข้าซื้อที่ดินเกษตรกรรมตั้งแต่แปลงขนาดใหญ่จนถึงแปลงขนาดเล็กย่อย ๆ เพื่อเปลี่ยนไปสู่การใช้ประโยชน์ที่ดินในเชิงอุตสาหกรรม ที่พักอาศัย (โดยเฉพาะหมู่บ้านจัดสรร) และพาณิชย์ รวมถึงจำนวนหนึ่งถือครองที่ดินเกษตรกรรมไว้เพื่อปล่อยเช่าและเก็งกำไร ซึ่งมีส่วนทำให้พื้นที่หลังเขาภาคตะวันออกได้รับความสนใจมากขึ้น (กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2565)

ความสนใจจากกลุ่มทุนนอกภาคเกษตรกรรมต่อพื้นที่เกษตรกรรมหลังเขาในภาคตะวันออกสามารถยืนยันได้จากการเกิดขึ้นของโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกหรือโครงการอีอีซี ที่มีเป้าหมายเพื่อยกระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกสู่การเป็น ‘จักรกลขับเคลื่อนใหม่’ (New Engine of Growth) ผ่านการส่งเสริมการพัฒนา 10 ประเภทอุตสาหกรรมใหม่* (Ono, 2018) ภายใต

* ประกอบด้วย อุตสาหกรรมประเภทยานยนต์สมัยใหม่ อิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ การท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดีและการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การเกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ การแปรรูปอาหาร หุ่นยนต์ การบินและโลจิสติกส์ เชื้อเพลิงชีวภาพ และเคมีชีวภาพ ดิจิตอล และการแพทย์ครบวงจร (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

โครงการดังกล่าวพื้นที่เกษตรกรรมเดิมจำนวนหนึ่งถูกกำหนดให้เป็นเขตพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรมและเมืองใหม่ ดังเช่น กรณีที่ดินเกษตรกรรมและประมง ตำบลเขาหิน อำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ถูกเปลี่ยนประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินรองรับการลงทุนอุตสาหกรรมใหม่ (ทีมข่าววาระทางสังคม ไทยพีบีเอส, 2562; พรพนา ก๊วยเจริญ และคณะ, 2564) ที่ดินเกษตรกรรมในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ที่ตำบลห้วยใหญ่ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ถูกสำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ.) ขอเข้าใช้ประโยชน์ที่ดินในโครงการศูนย์ธุรกิจอีอีซีและเมืองใหม่นาอู่ฉะเชิงเทรา (สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2565; ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2565) นอกจากนี้ ยังมีความพยายามจากหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนเกี่ยวกับการกำหนดให้พื้นที่เกษตรกรรมบางแห่งเป็นพื้นที่รองรับกิจการที่สืบเนื่องจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการกำหนดเขตพื้นที่รองรับการพัฒนาอุตสาหกรรมบำบัด กำจัดของเสีย และรีไซเคิลกากอุตสาหกรรมในพื้นที่ของอำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอบ้านบึง จังหวัดชลบุรี และอำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดระยอง (กรมโรงงานอุตสาหกรรม, 2561; การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย, 2565) ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงในช่วงโครงการอีอีซีมีส่วนสำคัญทำให้ความหมายของพื้นที่ภาคเกษตรกรรม ‘หลังเขาภาคตะวันออก’ เดิมเปลี่ยนสู่พื้นที่ ‘หลังบ้านอีอีซี’ สำหรับรองรับการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจประเภทต่าง ๆ ที่สืบเนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

3. ภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่กับการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดนหลังบ้านอีอีซี

การตอบคำถามถึงเงื่อนไขสำคัญของการเปลี่ยนผ่านจากภูมิทัศน์การพัฒนาเดิมแบบเกษตรกรรมสู่ภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่แบบอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก โดยเฉพาะในพื้นที่เกษตรกรรมที่เคยเป็นพื้นที่หลังเขาในภาคตะวันออก เงื่อนไขสำคัญที่ควรถูกพิจารณา คือการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดนของรัฐไทยผ่านกระบวนการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ เพื่อทำให้พื้นที่กลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองสำหรับจัดการและปกครองผู้คน (Le Meur & Lund, 2001; Elden, 2010; Hung & Baird, 2017; Rasmussen & Lund, 2018) ซึ่งกระบวนการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ รัฐอาศัยองค์ประกอบ 3 ส่วนที่สำคัญ ได้แก่ หนึ่ง กฎหมาย นับตั้งแต่โครงการอีอีซีมีมติเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2559 ได้ปรากฏกฎหมายและกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับโครงการอีอีซีในหลายฉบับ โดยหนึ่งประเด็นที่ถูกกำหนดขึ้นและมีนัยยะสำคัญต่อการขับเคลื่อนโครงการอีอีซี คือการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่หน่วยงานหลักเพื่อทำหน้าที่รับผิดชอบโครงการฯ โดยที่คำสั่งหัวหน้าคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ฉบับที่ 2/2560 (7 มกราคม พ.ศ. 2560) ได้แต่งตั้งให้คณะกรรมการนโยบายการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก คณะกรรมการบริหารการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (กรศ.) และสำนักงานเพื่อการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (สกรศ.) เป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการขับเคลื่อนโครงการฯ โดยเฉพาะคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกและสำนัก สกพอ.

ที่ต่อมาพระราชบัญญัติเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก หรือ พ.ร.บ. อีอีซี พ.ศ. 2561 ได้กำหนดให้หน่วยงานหลักที่ได้รับโอนอำนาจและภารกิจเกี่ยวกับการขับเคลื่อนและติดตามการดำเนินงานของโครงการลงทุนต่าง ๆ โดยเฉพาะการรับผิดชอบต่อแผนปฏิบัติการการพัฒนาพื้นที่ทั้ง 6 แผน ประกอบด้วย แผนปฏิบัติการการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน แผนปฏิบัติการการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านดิจิทัล แผนปฏิบัติการการพัฒนาศูนย์กลางธุรกิจ และศูนย์กลางการเงิน แผนปฏิบัติการการพัฒนาอุตสาหกรรมเป้าหมาย แผนปฏิบัติการการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว และแผนปฏิบัติการพัฒนานุเคราะห์ การศึกษา การวิจัย และเทคโนโลยี รวมถึงยังได้รับอำนาจเกี่ยวกับการให้สัมปทาน และการออกใบอนุญาต แก่บุคคลและกิจการตามที่กฎหมายกำหนดไว้ (ชัยณรงค์ เครือนวน และพิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2564; สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, 2562)

สอง แผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดิน ภายใต้ พ.ร.บ. อีอีซี พ.ศ. 2561 กำหนดให้สำนักงาน สกพอ. ร่วมกับกรมโยธาธิการและผังเมืองเป็นคณะผู้จัดทำแผนผังการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตอีอีซี ซึ่งมีการประกาศใช้แผนผังเมื่อปลายปี พ.ศ. 2562 โดยแผนผังดังกล่าวมีเป้าหมายเป็นฐานของการพัฒนาพื้นที่และรองรับคนในช่วงระยะเวลา 20 ปีหลังจากแผนผังฯ ถูกประกาศใช้ โดยวางเป้าหมายการใช้ประโยชน์พื้นที่ออกเป็น 4 กลุ่มหลัก (11 ประเภท) คือ กลุ่มพื้นที่พัฒนาอุตสาหกรรม มีพื้นที่จากเดิม 259,769 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 424,853 ไร่ (เพิ่มขึ้น 1.99%) กลุ่มพื้นที่พัฒนาเมืองและชุมชน มีพื้นที่จากเดิม 817,971 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 1,096,979 ไร่ (เพิ่มขึ้น 3.36%) กลุ่มพื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพื้นที่เดิม 1,435,526 ไร่ เพิ่มขึ้นเป็น 1,678,753 ไร่ (เพิ่มขึ้น 2.93%) โดยมีเพียงกลุ่มพื้นที่พัฒนาเกษตรกรรม ที่เป้าหมายลดการใช้พื้นที่ลงจากพื้นที่เดิม 5,524,574 ไร่ เหลือเพียง 4,850,831 ไร่ (ลดลง 8.13%) (บ้านเมือง, 2563) นอกจากนี้ พ.ร.บ. อีอีซี ยังมีการกำหนดให้ยกเว้นการบังคับใช้กฎหมายผังเมือง แก่โรงงานลำดับที่ 88, 89, 101 และ 105 สามารถตั้งในเขตชุมชนหรือนอกเขตพื้นที่อุตสาหกรรมได้ และยกเลิกการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ซึ่งข้อยกเว้นนี้ยึดโยงกับคำสั่งหัวหน้า คสช. ฉบับที่ 4/2559 (20 มกราคม พ.ศ. 2559) ที่มีเป้าหมายสนับสนุนการลงทุนในกิจการเกี่ยวกับ การผลิตพลังงานไฟฟ้า และกิจการเกี่ยวกับของเสียและขยะ (ชัยณรงค์ เครือนวน และพิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา, 2564; อารตี อุทุมพร, 2564)

และสาม อุปกรณ์สร้างความหมายเหนือพื้นที่ ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของการประกอบสร้างความหมายของพื้นที่ใหม่ของรัฐ โดยมีสถาบันศึกษาวิจัยและหน่วยงานของรัฐต่าง ๆ เป็นกลไกหลักในการผลิตอุปกรณ์ขึ้น ผ่านตัวเลขทางสถิติ รายงานผลการศึกษา และข้อคิดเห็น โดยอาศัยความเชี่ยวชาญ (Expertise) และความเป็นวิชาชีพ (Profession) ของสถาบันและหน่วยงาน (Giddens, 1996) สำหรับผลักดันต่อความหมายของการพัฒนาพื้นที่แบบเฉพาะขึ้นมา (Fixed Meaning) พร้อมจำแนกและลดทอนความสำคัญของความหมายของการพัฒนาพื้นที่แบบอื่นลง และพยายามถ่ายทอดความหมายที่เป็นผลผลิตของสถาบันทำให้ผู้คนในสังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีความสมเหตุสมผล (Make Sense) (Lamont &

Molnar, 2002; Li, 2014; Pritchard & et.al., 2016; Brenner & Katsikis, 2020) สำหรับประเด็นและข้อมูล ที่มักถูกใช้อ้างถึงในตัวเลขทางสถิติ รายงานผลการศึกษา และข้อคิดเห็น ประกอบด้วย ประเด็น อุตสาหกรรมขยายตัว สภาพเศรษฐกิจ โครงสร้างพื้นฐาน ภูมิศาสตร์และที่ตั้ง การเมือง กฎระเบียบ แผนพัฒนา ราคาที่ดิน และการเคลื่อนไหวคัดค้านจากผู้อยู่อาศัยท้องถิ่น* ดังเช่น ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับ แนวทางการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีสู่ความเป็นเลิศชายขอบ EEC ในงานศึกษาของศิริวุฒิ วรรณทอง (2563) ที่ว่า

“...โดยจังหวัดปราจีนบุรีกลายเป็นจังหวัดชายขอบของระบียงเศรษฐกิจ ตะวันออกที่พร้อมจะรองรับการเจริญเติบโตของเมืองเกษตรสีเขียว เมืองสุขภาพ ทางเลือก เมืองท่องเที่ยวและบริการ ตลอดจนเมืองอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่พร้อม จะเป็นศูนย์กลางของการขนถ่ายสินค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศด้วยเหตุที่ว่า ชัยภูมิที่ตั้งของจังหวัดมีความเหมาะสม ระยะทางไม่ไกลจากศูนย์กลางการปกครอง ของประเทศและขนถ่ายสินค้าสู่ประเทศต่าง ๆ ได้อย่างสะดวก ดังนั้นการพัฒนา จังหวัดปราจีนบุรีที่เหมาะสมในสถานการณ์ปัจจุบันควรคำนึงถึงนโยบายการพัฒนา ระบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออกและต้องเตรียมพร้อมกับการรับมือกับปัญหาที่จะมา พร้อมกับนโยบายดังกล่าว...” (ศิริวุฒิ วรรณทอง, 2563)

สำหรับจุดร่วมสำคัญขององค์ประกอบทั้งสาม คือการสถาปนาอำนาจและสร้างความชอบธรรม แก่สถาบันหรือหน่วยงาน และความรู้หรือเรื่องเล่าชุดหนึ่ง เพื่อให้มีพลังต่อการประกอบสร้างความหมาย ของพื้นที่ทั้งในเขตและนอกเขตพัฒนาอุตสาหกรรมของอีอีซี ซึ่งภูมิทัศน์การพัฒนาและความหมายของการ พัฒนาที่ถูกรัฐประกอบสร้างขึ้นใหม่ สะท้อนถึงการเลือกข้างการพัฒนาที่มุ่งเน้นสู่อุตสาหกรรมและรูปแบบ การสะสมทุนใหม่ ๆ (มนตรา พงษ์นิล, 2561) รวมถึงแบ่งแยกออกจากภูมิทัศน์การพัฒนาอื่น ๆ ที่มีอยู่อย่าง ชัดเจน ทั้งนี้ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า พื้นที่ที่ไม่ใช่สิ่งที่สามารถสร้างความหมายได้โดยตัวเอง แต่มาจากการให้ความหมายโดยคนส่วนใหญ่ในสังคม หรือผู้มีอำนาจในสังคม (Aronovitch, 2012) ดังเช่น ภูมิทัศน์ การพัฒนาแบบเกษตรกรรมหลังเขาภาคตะวันออกโดยผู้คนท้องถิ่นที่ยึดโยงอยู่กับวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรม และทรัพยากรท้องถิ่น หรือภูมิทัศน์การพัฒนาแบบอุตสาหกรรมหลังบ้านอีอีซีโดยรัฐและสถาบัน ต่าง ๆ นอกจากนี้ ความหมายของพื้นที่กระแสหลักยังถูกใช้เป็นเทคนิคทางการเมืองของผู้มีอำนาจแบบ หนึ่งผ่านการจัดแบ่งประเภทพื้นที่ ผู้คน และภูมิทัศน์ เพื่อให้รัฐสามารถครอบงำ (Gramsci, 1971) และ

* ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับประเด็นและข้อมูลที่ถูกประกอบไว้ในตัวเลขทางสถิติ รายงานผลการศึกษา และข้อคิดเห็น ในกรณีของการส่งเสริมการลงทุนอุตสาหกรรมและการสนับสนุนผลักดันพื้นที่ปราจีนบุรีเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของโครงการอีอีซี ได้จาก โสมบายเออร์ไกด์ (2556) ประชาชาติธุรกิจออนไลน์ (2560; 2563ก; 2563ข) ประจักษ์ศิลปาคม (2561) กรุงเทพธุรกิจ (2562) สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (ม.ป.ป.)

ปกครองสังคมได้ (Le Meur & Lund, 2001; Elden, 2010; Hung & Baird, 2017; Rasmussen & Lund, 2018) ดังจะเห็นได้จากความพยายามแบ่งแยกภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ของรัฐออกจากข้อเรียกร้องต่อแนวทางป้องกันและจัดการกับปัญหาที่ไม่คาดคิดต่าง ๆ จากการพัฒนาตามภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ของรัฐ และข้อเสนอของชุมชนและผู้คนท้องถิ่นบางส่วนที่มีแรงปรารถนาต่อภูมิทัศน์การพัฒนาที่ยึดโยงกับวิถีและทรัพยากรของท้องถิ่นของตนเอง

ผลลัพธ์จากการพัฒนาที่ไม่คาดคิดในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี

การตั้งประเด็นปัญหาในส่วนนี้เน้นไปที่การชี้ให้เห็นถึงการทำงานที่ไม่สมบูรณ์ของภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ของรัฐ (มนตรา พงษ์นิล, 2561) ที่นำไปสู่ผลลัพธ์เชิงลบที่ไม่คาดคิด (Unintended Consequence) ต่อพื้นที่เกษตรกรรมหลังบ้านอีอีซี โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการกำหนดขอบเขตและความหมายของการพัฒนาพื้นที่ที่ตายตัวภายใต้โครงการอีอีซี ที่มีส่วนต่อการปกปิดและไม่ช่วยทำให้เห็นถึงปัญหาจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ภาคตะวันออก โดยเน้นขอบเขตของการพัฒนาพื้นที่เพียงการเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจ กับการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน ทั้งนี้ ผลลัพธ์เชิงลบที่ไม่คาดคิดจากโครงการอีอีซี ที่ปรากฏขึ้นอย่างเด่นชัดในพื้นที่เกษตรกรรมหลังบ้านอีอีซี แบ่งออกเป็น 2 เรื่องสำคัญ ประกอบด้วย

เรื่องทีหนึ่ง คือ ปัญหาที่ดินเกษตรกรรม ถือเป็นหนึ่งปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่หลังโครงการอีอีซีเกิดขึ้นจนถึงช่วงของโครงการอีอีซี เนื่องจากโครงการพัฒนาของรัฐในภาคตะวันออกได้ปลุกกระแสตื่นที่ดิน (Land Boom) เกิดขึ้น นอกเหนือจากกรณีของหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนขอสิทธิเข้าใช้ที่ดินราชพัสดุและที่ดินของรัฐที่มีเกษตรกรรมถือสิทธิการใช้และสิทธิการเช่าเพื่อทำการเกษตรกรรม ดังเช่น กรณีของเกษตรกรในตำบลหนองตีนนก (จับตาปัญหาที่ดิน, 2562) ตำบลเขาหิน (ประชาไท, 2565ก) และตำบลโยธะกา (ประชาไท, 2565ข) จังหวัดฉะเชิงเทราแล้ว ก็ยังมีนักลงทุนและนักเก็งกำไรที่ดินอีกจำนวนหนึ่งมุ่งหวังที่สร้างมูลค่าส่วนเกินในตลาดที่ดินผ่านการกว้านซื้อที่ดินเกษตรกรรมตั้งแต่แปลงขนาดใหญ่จนถึงแปลงขนาดเล็ก ซึ่งเป็นที่ดินที่มีราคาถูกกว่าที่ดินในเขตเมืองและเขตอุตสาหกรรม เพื่อนำไปเก็งกำไรและขายต่อในราคาที่สูงขึ้น (กองบรรณาธิการนิตยสารธุรกิจที่ดิน, 2533; เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดปราจีนบุรี, 2554)

เมื่อพื้นที่เกษตรกรรมมีมูลค่าที่ดินที่สูงขึ้นอันเป็นผลจากการแข่งขันด้านราคาในตลาดที่ดินพร้อมทั้งพื้นที่เกษตรกรรมจำนวนหนึ่งถูกเปลี่ยนการใช้ประโยชน์สู่พื้นที่นอกภาคเกษตรกรรม จึงทำให้เกษตรกรในภาคตะวันออกบางส่วนประสบปัญหาการเข้าถึงที่ดินเพื่อทำการเกษตรกรรม (กัมปนาท เบ็ญจนาวิ, 2565) ดังเช่น กรณีของเกษตรกรเช่าในจังหวัดปราจีนบุรี (B1) ที่ประสบปัญหาเกี่ยวกับต้นทุนค่าเช่าที่ดินที่สูงขึ้น หรือในกรณีของเกษตรกรอีกคนหนึ่งในจังหวัดปราจีนบุรี (B2) แม้จะทำเกษตรกรรมบน

ที่ดินของตนเอง แต่เป็นรูปแบบการทำเกษตรกรรมบนที่ดินหลายแปลงที่กระจายตัวห่างออกจากกัน เพราะไม่สามารถเข้าถึงที่ดินบริเวณใกล้เคียงกันได้อันสืบเนื่องจากเหตุผลด้านราคาที่ดิน ซึ่งทำให้มีต้นทุนเรื่องของเวลาและการเดินทางที่เพิ่มเติมขึ้นมา

“ที่ดินที่เช่าอยู่มีปลูกข้าว ปลูกอ้อย และปลูกมัน เน้นปลูกของที่เราพอรู้ราคาในตลาด และคิดว่าพอจะมีกำไรเพื่อนำมาเป็นทุนปลูกรอบต่อไป เพราะถ้าเสี่ยงปลูกพืชตัวอื่น หากราคาไม่ได้ก็อาจเป็นปัญหาตามมา ยิ่งตอนนี้ค่าเช่าที่ และค่าวัตถุดิบค่าอุปกรณ์ก็สูงขึ้น ... สิ่งที่เราพอช่วยได้ คือการขอยืมหรือขอเช่าที่ดินของคนที่ยังรู้จักแบบถูก ๆ แต่ก็ไม่แน่ว่าแน่นอนว่าจะได้ทุกครั้งหรือไม่” (B1, สัมภาษณ์, 2564)

“แปลงเกษตรของลุงมีอยู่สี่ที่ แต่ไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านเดียวกันหมด จะให้ซื้อที่ดินเป็นแปลงใหญ่แปลงเดียวก็ทำไม่ได้ เพราะราคาที่ดินบางคนตั้งไว้สูง ซึ่งที่ราคาสูงส่วนใหญ่ก็เป็นของคนอื่น ... เครื่องมือที่เราพอช่วยแก้ไขปัญหาก็คือวางแผนปลูกและการจัดสรรเวลา หากปลูกพืชตัวที่ใช้เวลากับมันเยอะและจัดสรรเวลาไม่ดีไม่พอก็ทำไปเหนื่อยไปเปล่า ๆ” (B2, สัมภาษณ์, 2564)

ในส่วนเรื่องที่สอง คือ ปัญหามลพิษและสิ่งแวดล้อม สืบเนื่องจากข้อบกพร่องในการบังคับใช้กฎหมายผังเมือง แก่โรงงานลำดับที่ 88, 89, 101 และ 105 และยกเลิกการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ตามคำสั่งหัวหน้า คสช. ฉบับที่ 4/2559 และ พ.ร.บ. อีอีซี พ.ศ. 2561 ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดการเกี่ยวกับของเสีย ขยะ และกากอุตสาหกรรมบางส่วนกระจายเข้าไปตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรม รวมถึงมาตรการลงโทษที่ต่ำและการบังคับใช้กฎหมายควบคุมลงโทษต่ออีกกิจกรรมประเภทนี้อย่างไม่ครอบคลุม จึงมีส่วนทำให้เกิดเกษตรกรในหลายพื้นที่ต้องใช้ชีวิตและทำการผลิตในภาคเกษตรกรรมท่ามกลางมลพิษจากขยะกับของเสียจากอุตสาหกรรม ดังเช่น กรณีของเกษตรกรในตำบลหนองแห่น จังหวัดฉะเชิงเทรา (ไทยพีบีเอส, 2562ข) ตำบลบางบุตร จังหวัดระยอง (ไทยพีบีเอส, 2565ก) และตำบลกรอกสมบุรณ์ จังหวัดปราจีนบุรี (ประชาไท, 2565ค) เป็นต้น

ภาพที่ 2 สถานที่กำจัดและลักลอบทิ้งของเสียอุตสาหกรรม (บางส่วน) ในเขตภาคตะวันออก (รวบรวมข้อมูลจาก ไทยพีบีเอส, 2562ก; 2562ข; 2565ก; สาลิกา, 2564; ประชาไท, 2565ข; 2565ค)

อย่างไรก็ตาม ทั้งสองผลลัพธ์จากการพัฒนาที่ไม่คาดคิดในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี เป็นเรื่องราวเพียงบางส่วนที่เกษตรกรบริเวณพื้นที่ต้องเผชิญหน้า โดยยังมีผลลัพธ์เชิงลบจากการพัฒนาอื่น ๆ ที่ค่อย ๆ สร้างความรุนแรงต่อชุมชนและเกษตรกรในพื้นที่อย่างช้า ๆ โดยเฉพาะในเรื่องความไม่ลงรอยระหว่างเกษตรกรโรงงาน และชุมชนเมืองในเรื่องทรัพยากรน้ำในภาคตะวันออก ซึ่งเป็นประเด็นที่มีแนวโน้มรุนแรงในอนาคต (Wipatayotin & Kongrut, 2020; สมนึก จงมีวสิน, 2562) ดังนั้น การจำกัดขอบเขตความหมายของการพัฒนาพื้นที่เพียงเพียงการเติบโตของตัวเลขทางเศรษฐกิจ กับการเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพและโครงสร้างพื้นฐาน อาจทำให้ในอนาคตผลลัพธ์จากการพัฒนาที่ไม่คาดคิดเหล่านี้จะทวีความรุนแรงมากขึ้นและประสพกับความยากลำบากต่อการแก้ไขปัญหา

การช่วงชิงพื้นที่เพื่อสร้างความหมายใหม่ของการพัฒนา

เช่นเดียวกับสังคมเกษตรกรรมในภูมิภาคอื่น ๆ ของไทยและของสังคมเกษตรกรรมในพื้นที่อื่น ๆ ทั่วโลก ความเปลี่ยนแปลงในสังคมเกษตรกรรมในพื้นที่หลังบ้านอีอีซีมีลักษณะที่เฉพาะ การสร้างภูมิทัศน์การพัฒนาหรือใช้แนวทางการพัฒนาแบบมีขอบเขตครอบคลุมทั่วไป (Generalized) จึงเปิดกว้างต่อการละเลยและสร้างปัญหาให้กับผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ได้ (Rigg & et.al., 2012) เพื่อทำให้ภูมิทัศน์การพัฒนาและความหมายของพื้นที่มีความยึดโยงกับลักษณะที่เฉพาะของสังคมเกษตรกรรมในพื้นที่หลังบ้านอีอีซี เนื้อหาในส่วนนี้จะเน้นไปที่เรื่องราวการเคลื่อนไหวของผู้คนในท้องถิ่นสำหรับช่วงชิงพื้นที่จากภูมิทัศน์การพัฒนาแบบอุตสาหกรรมที่ถูกส่งเสริมโดยรัฐให้เป็นคำตอบเดียวของการพัฒนาในอนาคตที่ตายตัวซึ่งที่มีส่วนสร้างผลลัพธ์เชิงลบที่ไม่คาดคิดและไม่สามารถการกระจายผลประโยชน์แก่ผู้คนทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียม (Li, 2008; Hennings, 2016) ทั้งนี้ การช่วงชิงพื้นที่ของผู้คนในท้องถิ่นจะเป็นส่วนสำคัญสำหรับการสร้างความหมายใหม่ของการพัฒนาพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับวิถีเดิมของคนท้องถิ่นกับวิถีใหม่ที่มาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการเคลื่อนไหวในเรื่องวิถีทางการพัฒนาพื้นที่ที่หลากหลาย

ข้อเสนอเกี่ยวกับวิถีทางการพัฒนาพื้นที่ของกลุ่มคนท้องถิ่นในภาคตะวันออก โดยเฉพาะผู้กระทำการหลักของกลุ่มนี้มาจากกลุ่มที่มีวิถีชีวิตและการผลิตในภาคเกษตรกรรม อยู่บนพื้นฐานของการวิเคราะห์ถึงสถานการณ์จริงของการพัฒนาในภาคตะวันออก ซึ่งพบว่าความเป็นจริง ภาคตะวันออกมีหลากหลายภาคเศรษฐกิจที่สำคัญที่มีศักยภาพสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่นได้ ทำให้ข้อเสนอเกี่ยวกับภูมิทัศน์การพัฒนาจึงควรเป็นการพัฒนาพื้นที่ที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันระหว่างภาคเศรษฐกิจต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม ภาคท่องเที่ยวบริการ และภาคพาณิชย์ ทั้งรายใหญ่และรายเล็ก โดยไม่จำกัดขอบเขตของการพัฒนาพื้นที่เพียงภาคเศรษฐกิจใดภาคเศรษฐกิจหนึ่งหรือเพียงเขตพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้ ข้อเสนอเกี่ยวกับภูมิทัศน์การพัฒนาดังกล่าวยังถูกเน้นย้ำจากการวิเคราะห์ถึงฉากทัศน์ (Scenario) ของการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออกในอนาคตโดยกลุ่มคนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเอง ซึ่งพยายามสะท้อนให้เห็นว่าภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ของรัฐที่ถูกใช้กับภาคตะวันออกในปัจจุบัน อาจนำไปสู่ฉากทัศน์แบบที่ผู้คนท้องถิ่นประสบปัญหาในมิติต่าง ๆ ได้ ซึ่งการปรับเปลี่ยนความหมายของพื้นที่และภูมิทัศน์การพัฒนาอาจนำไปสู่ฉากทัศน์แบบที่ภาคตะวันออกกลายเป็นพื้นที่ที่ภาคเศรษฐกิจที่หลากหลายสามารถอยู่ร่วมกันได้ (กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์, 2560; วิลรัตน์ ธีมสิโร, 2560; กองบรรณาธิการนักข่าวพลเมือง ไทยพีบีเอส, 2566; ทิตติกาญจน์ วังมี, 2566)

“วิถีไทสร้างสรรค์” ซึ่งมองต่างไปจากสองภาพแรก คือไม่ตามกระแสโลก แต่เป็นการรู้เท่าทัน ... ภาพนี้ไม่ได้มองว่าต้องพึ่งพาบรรษัทขนาดใหญ่ แต่มองว่าทำอย่างไรจึงจะเกิดรายเล็กและรายกลางมาผสมผสานกัน แล้วก็มีเศรษฐกิจที่หลากหลาย มีภาคบริการและภาคการเกษตรที่เข้มแข็ง โดยต่อยอดจากจุดแข็งที่มีอยู่เดิม เรื่อง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะได้ไม่เป็นการกระตุ้นให้ใช้ แต่จะเป็นการใช้
อย่างรู้คุณค่า” (B3, สัมภาษณ์ อ้างถึงใน กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์, 2560)

การช่วงชิงพื้นที่โดยกลุ่มคนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเป็นสิ่งที่ช่วยเน้นย้ำถึงความหมายของพื้นที่ที่ไม่ตายตัว และสะท้อนถึงความพยายามในการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ผ่านการเคลื่อนไหวเชิงซ้อน (Double-movement) (Polanyi, 2001) ของกลุ่มคนท้องถิ่นในภาคตะวันออก ควบคู่กับการเคลื่อนไหวของรัฐและกลุ่มทุนภายใต้ประเด็นเรื่องภูมิทัศน์การพัฒนาหรือการพัฒนาพื้นที่ภาคตะวันออก เพื่อผลักดันให้เกิดกระบวนการปรับปรุงภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ที่มีลักษณะเหมาะสมกับความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน และตรงกับความต้องการที่เกิดขึ้นจริงของผู้คนในพื้นที่ภาคตะวันออก โดยเฉพาะวิถีทางการพัฒนาพื้นที่ที่หลากหลายที่ถูกนำเสนอโดยกลุ่มคนท้องถิ่นในภาคตะวันออกเอง

บทสรุป

อิทธิพลของวิธีการศึกษาและสร้างคำตอบแบบวิทยาศาสตร์ อันมีพื้นฐานในการกำหนดขอบเขต/หน่วยที่ตายตัว และการจำแนกแยกประเภท ส่งผลต่อวิธีการศึกษาในหลายสาขาและวิธีความคิดในหลายเรื่อง ซึ่งหนึ่งเรื่องที่สะท้อนถึงอิทธิพลดังกล่าวคือ ความคิดในเรื่องของ ‘พื้นที่’ โดยที่ผู้เขียนได้ตั้งประเด็นปัญหาเกี่ยวกับความคิดในเรื่องของพื้นที่ ผ่านบริบทของการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การพัฒนาในพื้นที่หลังบ้านอิตีชี ในฐานะบริบทที่สะท้อนให้เห็นว่าความหมายของพื้นที่ที่มีลักษณะที่เป็นนามธรรมและไม่มีขอบเขตหรือหน่วยที่ตายตัว สามารถเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา โดยเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ความหมายของพื้นที่หรือภูมิทัศน์การพัฒนาในบริบทเปลี่ยนแปลงไป คือพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เห็นได้จากภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ในภาคตะวันออกยึดโยงอยู่กับการสถาปนาอำนาจเหนือดินแดนของรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แม้ว่าในด้านหนึ่ง ประโยชน์ของความคิดเรื่องพื้นที่ที่มีความหมายและขอบเขตที่ตายตัว จะเป็นตัวช่วยทำให้ผู้มีอำนาจสามารถกำหนดและจัดลำดับความสำคัญแนวทางการพัฒนาได้ แต่ในด้านกลับกัน ความหมายและขอบเขตที่ในเรื่องพื้นที่ที่ตายตัว ส่งผลทำให้เกิดปัญหาการละเลยและปกปิดปัญหาจากการพัฒนาที่เกิดขึ้นได้ ดังปรากฏปัญหาในเรื่องที่ดินเกษตรกรรม และปัญหามลพิษกับขยะในภาคตะวันออกที่ล้วนเป็นผลลัพธ์จากการพัฒนาที่ไม่คาดคิดที่เกิดขึ้นในพื้นที่หลังบ้านอิตีชี

ทั้งนี้ ทางออกหนึ่งที่สำคัญที่จะทำให้หลุดออกจากปัญหาเกี่ยวกับความคิดในเรื่องพื้นที่ และปัญหาการพัฒนาพื้นที่ในกรณีของภาคตะวันออกและพื้นที่หลังบ้านอิตีชี คือ การปรับวิธีคิดในเรื่องพื้นที่ใหม่ ผ่านการให้ความสำคัญกับลักษณะความหมายของพื้นที่ที่ไม่ตายตัว และเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงได้ ดังที่การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนท้องถิ่นในภาคตะวันออกในการเสนอภูมิทัศน์การพัฒนาใหม่ของตนเอง สะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่ภาคตะวันออกมีองค์ประกอบทั้งผู้คน ภาคเศรษฐกิจ และทรัพยากรท้องถิ่นอยู่อย่าง

หลากหลายและยังมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน พร้อมทั้งสะท้อนให้การสร้างความหมายเชิงพื้นที่แบบเดียวหรือแบบตายตัวที่ผ่านมา อาจนำไปสู่ปัญหาที่ทวีความรุนแรงขึ้นในอนาคตได้

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กมลศักดิ์ ตรีครุฑพันธ์. (2549). *การศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ระหว่าง รัฐ ชุมชน และกลุ่มผลประโยชน์: กรณีศึกษานิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด อำเภอเมือง จังหวัดระยอง*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กรมโรงงานอุตสาหกรรม. (2561). *โครงการพัฒนาพื้นที่อุตสาหกรรมอย่างมีศักยภาพเพื่อรองรับการลงทุน: รายงานสรุปสำหรับผู้บริหาร*. กรุงเทพฯ: กรมโรงงานอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม.
- กรุงเทพธุรกิจ. (2562). 'รมช.ศธ.' เตรียมดันปราชญ์บุรีเข้ากลุ่มอีอีซี. วันที่ค้นข้อมูล 24 พฤษภาคม 2564, เข้าถึงได้จาก <https://www.bangkokbiznews.com/social/844385>
- กองบรรณาธิการนักข่าวพลเมือง ไทยพีบีเอส. (2566). *พังเสียงประเทศไทย: เสียงประชาชนเลือกอนาคตภาคตะวันออก*. วันที่ค้นข้อมูล 28 มีนาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://thecitizen.plus/node/76232>
- กองบรรณาธิการนิตยสารธุรกิจที่ดิน. (2533). *กลยุทธ์ซื้อขายที่ดิน*. กรุงเทพฯ: สยามเจนเนล.
- กัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2561). *ชนชั้นเสียงในเมืองท่องเที่ยว: กรณีศึกษาพนักงานเก็บขยะของเทศบาลวารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 6(1), 95-117.
- กัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2562). *อุตสาหกรรมในฐานะจักรกลในการขับเคลื่อน: ข้อเสนอการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของภาคเอกชน*. ใน *รัฐบ้านป่วน: กระแสการเมือง ระบบโลก และการบริหารภาครัฐในยุค Disruption*. ชลบุรี: คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- กัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2563). *การกีดกันจากที่ดินภายใต้วาทกรรมตลาดกับการต่อรองเพื่อการอ้างสิทธิเหนือที่ดินในจังหวัดนครนายก*. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 8(2), 130-150.
- กัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2565). *ชีวิตบนเส้นด้ายของเกษตรกรไทยในพื้นที่หลังบ้าน EEC*. วันที่ค้นข้อมูล 14 กุมภาพันธ์ 2566, เข้าถึงได้จาก <https://www.the101.world/farmer-eeec/>
- การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย. (2565). *การประชุมรับฟังความคิดเห็นเพื่อคัดเลือกที่ตั้งนิคมอุตสาหกรรม*. ฉะเชิงเทรา: การนิคมอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.
- กิตติพงศ์ สนธิสัมพันธ์. (2560). *จากอีอีซีสู่ซีอีอีซี 'EEC': การพัฒนาที่คนภาคตะวันออกไม่มีสิทธิ์เลือก?*. วันที่ค้นข้อมูล 28 มีนาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://themomentum.co/eeec-watch/>
- เครือข่ายองค์กรชุมชนจังหวัดปราชญ์บุรี. (2554). *ลงมือทำ ร่วมแรงคนละไม้คนละมือ*. ปราชญ์บุรี: พรินโปร.

กัมปนาท เบ็ญจนาวิ

จักรกริช สังขมณี. (2559). พรหมแดนของวิถีวิทยา วิถีวิทยาที่พรหมแดน. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 35(1), 2-22.

จับตาปัญหาที่ดิน. (2562). ชาวบ้านหนองตึนบกคัดค้านโครงการท่าเรือบก. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.facebook.com/watch/?v=439338756838051>

ชัยณรงค์ เครือนวน. (2558). 'ปฏิบัติการและการต่อสู้ทางวาทกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรม: ศึกษากรณีการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาบตาพุด. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย*, 7(2), 223-245.

ชัยณรงค์ เครือนวน. (2559). วาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอุตสาหกรรมของชนชั้นนำไทยและพันธมิตร: ศึกษาการพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาบตาพุด. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*, 4(2), 129-152.

ชัยณรงค์ เครือนวน, จิรายุทธ์ สีม่วง และกัมปนาท เบ็ญจนาวิ. (2559). ทางเลือกการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกในมุมมองของรัฐ เอกชนและภาคประชาชน. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

ชัยณรงค์ เครือนวน และพิมพ์ประไพ สนิทวงศ์ ณ อยุธยา. (2564). *เศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยการพัฒนา: ศึกษาการพัฒนาเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก*. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ. (2550). *โครงการสำรวจความคิดเห็นเรื่องการบริหารปัญหาและการจัดการมลพิษของประชาชนในเขตเทศบาลมาบตาพุด จังหวัดระยอง*. ชลบุรี: ศูนย์จัดการระบบสุขภาพภาคตะวันออกมหาวิทยาลัยบูรพา.

ทิตติกาญจน์ วังมี. (2566). เลือกได้ไหม ? คนภาคตะวันออกบอกความต้องการนโยบายของพื้นที่. วันที่ค้นข้อมูล 28 มีนาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://thecitizen.plus/node/76315>

ทีมข่าววาระทางสังคม ไทยพีบีเอส. (2562). "ผังเมือง" เครื่องมือพัฒนาอีอีซี หรือ ผลประโยชน์กลุ่มทุน?. วันที่ค้นข้อมูล 14 กุมภาพันธ์ 2566, เข้าถึงได้จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/283884>

ไทยพีบีเอส. (2562ก). แกะรอยใบเบิกทางขยะพิษ จ.สระแก้ว. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.thaipbs.or.th/news/content/281600>

ไทยพีบีเอส. (2562ข). คดีขยะพิษ (ไม่) จบ. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=Q2_5Uy1aVhQ

ธีรพงศ์ ไชยมังคละ. (2551). *การขยายพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด: กรณีศึกษากลุ่มผลประโยชน์ภายในนิคมอุตสาหกรรมมาบตาพุด*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะเศรษฐศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- เนตรทราย นิสสัยสุข. (2556). ผลกระทบจากการพัฒนาอุตสาหกรรมอีสเทิร์นซีบอร์ด ระยอง กรณีศึกษาชุมชนตำบลมาบยางพร อำเภอปลวกแดง จังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บ้านเมือง. (2563). EEC กับภารกิจหน้าที่ของกรมโยธาธิการและผังเมือง. วันที่ค้นข้อมูล 14 มีนาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.banmuang.co.th/news/economy/201523>
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2560). "ปราจีนบุรี" ดันอุตสาหกรรมเต็มสูบ เพิ่มผังเมือง สีม่วง-เครือข่ายโลจิสติกส์. วันที่ค้นข้อมูล 24 มิถุนายน 2563, เข้าถึงได้จาก http://www.prachachat.net/news_detail.php?newsid=1488172767
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2563ก). ปราจีน-ปากน้ำขอแจ้งเกิดอีอีซี โรงงานพาเหรดแห่เข้า newS-curve. วันที่ค้นข้อมูล 24 พฤษภาคม 2564, เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/economy/news-556689>
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2563ข). นิคม 304 ดันปราจีนฯเข้า EEC มั่นใจมีศักยภาพไม่แพ้ 3 จังหวัด. วันที่ค้นข้อมูล 24 พฤษภาคม 2564, เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/economy/news-557293>
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2565). กรม.อนุมัติศูนย์ธุรกิจอีอีซี ใช้ที่ดิน ส.ป.ก.15,000 ไร่ ลงทุน 1.34 ล้านบาท. วันที่ค้นข้อมูล 27 มีนาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.prachachat.net/economy/news-892265>
- ประชาไท. (2565ก). เขาหิน: ชีวิตชาลงของ(ชาว)นาข้าววัง. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=wPS4lcGNgoA>
- ประชาไท. (2565ข). โยธะกาในสุญญากาศ. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก https://www.youtube.com/watch?v=OOGlTg_7emQ
- ประชาไท. (2565ค). ลมหายใจแห่งกรอกสมบูรณ. วันที่ค้นข้อมูล 15 กันยายน 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=8HnUzgoWrPs>
- ประอรพิต กัษรวิวัฒนา. (2561). เปิดโปรเจกต์ เชื่อม EEC สู่ กัมพูชา ด้วย นิคมอุตสาหกรรมบ่อทอง 33 จ. ปราจีนบุรี. วันที่ค้นข้อมูล 24 มิถุนายน 2563, เข้าถึงได้จาก <https://www.salika.co/2018/07/20/eec-industrial-area-thailand-cambodia/>
- พรพนา กวิยเจริญ และคณะ. (2564). นาข้าววัง: สีม่วงเมือง และนัยทางนิเวศปากแม่น้ำบางปะกง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- ภาวดี มหาจันทร์. (2555). การตั้งถิ่นฐานและพัฒนากองภาคตะวันออกยุคปรับปรุงประเทศตามแบบสมัยใหม่ถึงปัจจุบัน. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 20(34), 111-132.
- มนตรา พงษ์นิล. (2561). อำนาจชีวะเหนือผังเมือง: การเผยตัวของทุนนิยมและการพัฒนาในสุญญากาศ

ของผังเมืองรวมเมืองพะเยา. พะเยา: คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา.

รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข. (2560). การทบทวนและปรับปรุงยุทธศาสตร์การพัฒนาของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกสู่การเป็นประเทศอาเซียนในจังหวัดปราจีนบุรี: กรณีการวางผังเมืองเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

เวรดี แก้วมณี. (ม.ป.ป.). จัปตาระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทราในกลุ่มจังหวัดเป้าหมายในการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (EEC). กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายอุตสาหกรรมมหภาค (สม.).

วินยาภรณ์ พรหมณโชติ. (2562). บทวิจารณ์เขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก: ศักยภาพและโอกาสการลงทุน. วารสารการบริหารท้องถิ่น, 12(1), 73-86.

วิมลรัตน์ ธีรมิสโร. (2560). ปากคำ 'กัญจน์ ทัดติยกุล' 'บูรพา' ที่คนตะวันออก (อยาก) ออกแบบ. วันที่ค้นข้อมูล 28 มีนาคม 2566, เข้าถึงได้จาก <https://greennews.agency/?p=15923>

ศรัญญา คันธาสีพ. (2540). พัฒนาการทางเศรษฐกิจลุ่มแม่น้ำบางปะกง พ.ศ. 2419-2475. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศิริวุฒิ วรรณทอง. (2563). แนวทางการพัฒนาจังหวัดปราจีนบุรีสู่ความเป็นเลิศชายขอบ EEC. วิชาการมนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 4(1), 15-32.

สกฤติ อธิรียนนธ์ และคณะ. (2560). ชุดโครงการการทบทวนและการปรับปรุงยุทธศาสตร์การพัฒนาของโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกสู่การเป็นประเทศอาเซียน. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

สมนึก จงมีวสิน. (2562). นักวิชาการเตือน EEC เสี่ยงขาดแคลนน้ำ. วันที่ค้นข้อมูล 8 กุมภาพันธ์ 2565, เข้าถึงได้จาก <http://landwatchthai.org/2914>

สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (ม.ป.ป.). โครงการวางผังเมืองรองรับอุตสาหกรรมและโลจิสติกส์ จังหวัดปราจีนบุรี. วันที่ค้นข้อมูล 24 มกราคม 2563, เข้าถึงได้จาก <http://prachin.buri.go.th/kmprachin/files/LOGIS.pdf>

สลิกา. (2564). EEC และอุตสาหกรรมเป้าหมาย ความหวังของไทยในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ (ตอนที่ 1). วันที่ค้นข้อมูล 19 ตุลาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.salika.co/2021/09/03/eec-and-target-industries-hope-for-fast-forward-thai-economic/>

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก. (2562). ความเป็นมาของ อีอีซี. วันที่ค้นข้อมูล 30 มีนาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.eeco.or.th/th/government-initiative>

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ

สังคมแห่งชาติ.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). ตารางผลิตภัณฑ์ภาคและจังหวัด แบบปริมาณลูกโซ่ อนุกรมเวลา 2538-2559. วันที่ค้นข้อมูล 25 ธันวาคม 2560, เข้าถึงได้จาก http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=5627&filename=gross_regional
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2545). รายงานสำมะโนธุรกิจการค้าและธุรกิจทางการบริการ พ.ศ. 2545 จังหวัดปราจีนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). รายงานสำมะโนธุรกิจและอุตสาหกรรม พ.ศ. 2555 ข้อมูลพื้นฐาน จังหวัดปราจีนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปราจีนบุรี. (2560). การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรม จังหวัดปราจีนบุรี ประจำปี 2561-2564. ปราจีนบุรี: สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดปราจีนบุรี.
- สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2565). กรมเห็นชอบ สกพอ. เข้าใช้ประโยชน์ที่ดิน ส.ป.ก. 14,619 ไร่เพื่อพัฒนาโครงการศูนย์ธุรกิจ EEC และเมืองใหม่นำอยู่อัจฉริยะ คาดสร้างการลงทุน 1.34 ล้านล้านบาท. วันที่ค้นข้อมูล 27 มีนาคม 2565, เข้าถึงได้จาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/52813>
- สุปรีญา บุญมาก และคณะ. (2562). จาก Eastern Seaboard สู่ EEC การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจไทยในภูมิภาคตะวันออก. ใน งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 11 (1381-1389). นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- สุรัชย์ หวันแก้ว และคณะ. (2543). ผลกระทบทางสังคมจากการพัฒนาอุตสาหกรรมชายฝั่งทะเลตะวันออกต่อชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัญชลี มีบุญ. (2556). วิถีชีวิตชาวนาลุ่มน้ำปราจีนบุรี พ.ศ. 2398 ถึง พ.ศ. 2549. คุษะณินิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.
- อารตี อยุทธคร. (2564). ระเบียบเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกและเครือข่ายทุนจีนข้ามชาติ. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อำพิกา สวัสดิวงศ์. (2545). ถิ่นชุมชนวิถีกับพัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกของประเทศไทย พ.ศ. 2447-2539. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไอฟาร์ ถิ่นบางเตียว. (2557). จังหวัดระยอง: จากเศรษฐกิจชุมชนถึงทุนนิยมโลกาภิวัตน์. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 2(1), 47-71.
- โฮมบายเออร์เก้ด. (2556). กบินทร์บุรี เมืองอุตสาหกรรมใหม่ตลาดอสังหาริมทรัพย์แห่งใหม่. วันที่ค้นข้อมูล 24 กรกฎาคม 2563, เข้าถึงได้จาก <https://www.home.co.th/news/topic-23720>

- Aronovitch, H. (2012). Interpreting Weber's Ideal Type. *Philosophy of Social Sciences*, 42(3), 356-369.
- Barney, K. (2004). Re-encountering Resistance: Plantation Activism and Smallholder Production in Thailand and Sarawak, Malaysia. *Asia Pacific Viewpoint*, 45(3), 325-339.
- Brenner, N., & Katsikis, N. (2020). Hinterlands of the Capitalocene. In Ed Wall (ed.). *The Landscapists: Redefining Landscape Relations* (pp. 23-31). Oxford: John Wiley & Sons.
- Bristow, W. (2017). *Enlightenment*. Retrieved October 16, 2019, from <https://plato.stanford.edu/entries/enlightenment/#PolThe>
- Descartes, R. (1970). *Discourse on Method and Other Writings*. Sutcliffe, F. E. (trans.). Suffolk: The Chaucer Press.
- Duignan, B. (2019). *Enlightenment*. Retrieved October 16, 2019, from <https://www.britannica.com/event/Enlightenment-European-history>
- Elden, S. (2010). Land, Terrain, Territory. *Progress in Human Geography*, 34(6), 799-817.
- Ganjanapan, A. (2008). Multiplicity of Community Forestry as Knowledge Space in the Northern Thai Highlands. *Working Paper Series No.35*, Afrasian Centre for Peace and Development Studies, Ryukoku University.
- Giddens, A. (1996). *The Consequences of Modernity*. Oxford: Blackwell.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the Prison Notebooks*. New York: International Publishers.
- Gupta, A., & Ferguson, J. (1999). Beyond "Culture": Space, Identity, and the Politics of Difference. In Gupta, A and Ferguson, J. (eds.). *Culture, Power, Place: Exploitations in Critical Anthropology*. Durham: Duke University Press.
- Hennings, A. (2016). Assembling Resistance Against Large-scale Land Deals: Challenges for Conflict Transformation in Bougainville, Papua New Guinea. *ASEAS - Austrian Journal of South-East Asian Studies*, 9(1), 33-52.
- Hung, P., & Baird, I. (2017). From Soldiers to Farmers: The Political Geography of Chinese Kuomintang Territorialization in Northern Thailand. *Political Geography*, 58, 1-13.
- Kant, I. (1784 [1959]). What is Enlightenment?. In *Foundations of the Metaphysics of Morals and What is Enlightenment*. Beck, L. W. (trans.). New York: Liberal Arts Press.
- Kuper, H. (1972). The Language of Sites in the Politics of Space. *American Anthropologist*, 74

- (3), 411-425.
- Lamont, M., & Molnar, V. (2002). The Study of Boundaries in the Social Sciences. *Annual Reviews Sociology*, 28, 167-195.
- Le Meur, P., & Lund, C. (2001). Everyday Governance of Land in Africa. *Bulletin de l'APAD*, 22, 1-6.
- Li, T. M. (2008). Articulating Indigenous Identity in Indonesia: Resource Politics and the Tribal Slot. In Dove, M. R. and Carpenter, C. (eds.). *Environmental Anthropology: A Historical Reader*. Oxford: Blackwell.
- Li, T. M. (2014). What is Land? Assembling a Resource for Global Investment. *the Royal Geographical Society*, 39, 589-602.
- Lund, C. (2002). Negotiating Property Institution: On the Symbiosis of Property and Authority in Africa. In Juul, K and Lund, C. (eds.). *Negotiating Property in Africa*. Portsmouth: Heinemann.
- Mulhall, S. (1996). *Heidegger and Being and Time*. London: Routledge.
- Neel, P. A. (2018). *Hinterland: America's New Landscape of Class and Conflict*. London: Reaktion Books.
- Newman, L. (2010). *Descartes' Epistemology*. Retrieved September 18, 2019, from <https://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/descartes-epistemology/>
- Ono, Y. (2018). *Thailand Aims for Next Industrialization Wave: Economics Czar Aims to Woo High-tech Investment to Development Zone*. Retrieved January 15, 2019, from <https://asia.nikkei.com/Economy/Thailand-aims-for-next-industrialization-wave>
- Polanyi, K. (2001 [1944]). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon Press.
- Pritchard, S. B., Wolf, S. A., & Wolford, W. (2016). Knowledge and the Politics of Land. *Environment and Planning*, 48(4), 616-625.
- Rasmussen, M. B., & Lund, C. (2018). Frontier Spaces: Territorialization and Resource Control. *Policy Briefs (Copenhagen Centre for Development Research)*, 1.
- Rigg, J., Salamanca, A., & Parnwell, M. (2012). Joining the Dots of Agrarian Change in Asia: A 25 Year View from Thailand. *World Development*, 40(7), 1469–1481.
- Rohlf, M. (2016). *Immanuel Kant*. Retrieved September 18, 2019, from <https://plato.stanford.edu/entries/kant/>

Sayer, A. (1992). *Method in Social Science: A Realist Approach*. New York: Routledge.

Ssorin-Chaikov, N. (2017). *Two Lenins: A Brief Anthropology of Time*. Chicago: Hau Books.

Vandergeest, P. (1996). Mapping Nature: Territorialization of Forest Rights in Thailand. *Society and Natural Resources*, 9(2), 59-175.

Wipatayotin, A., & Kongrut, A. (2020). *Water Wars Looming*. Retrieved February 18, 2022, from <https://www.bangkokpost.com/business/1836554/water-wars-looming>

Comparative Regional Cooperation: A Case Study of ASEAN and SAARC ความร่วมมือระดับภูมิภาคเชิงเปรียบเทียบ: กรณีศึกษาอาเซียนและซาร์ก

วิศรา ไกรวัฒนพงศ์ (Visara Kraiwatanapong)¹

¹คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

First Author, Faculty of Political Science, Ubon Ratchathani University

ญารศ อัครพัฒนานุกูล (Yared Akarapattananukul)²

²คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Corresponding Author, Faculty of Political Science and Law, Burapha University

E-mail: visara.k@ubu.ac.th¹, yared.ak@buu.ac.th²

Received : 6 May 2023

Revised : 2 June 2023

Accepted : 7 June 2023

บทคัดย่อ

อาเซียน (The Association of Southeast Asian Nations: ASEAN) และซาร์ก (The South Asian Association for Regional Cooperation: SAARC) เป็นองค์การระหว่างประเทศระดับภูมิภาคของกลุ่มประเทศโลกที่สาม ซึ่งจัดตั้งในช่วงสงครามเย็น และยังคงดำเนินงานจนกระทั่งปัจจุบัน จากการที่ประเทศสมาชิกของทั้งสององค์กรนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ประเทศในกลุ่มอาเซียนตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประเทศในกลุ่มซาร์กตั้งอยู่ในภูมิภาคเอเชียใต้ รวมทั้งประวัติความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของทั้งสองกลุ่มก็มีความคล้ายคลึงกัน ด้วยสาเหตุต่าง ๆ ดังกล่าว จึงนำมาสู่การศึกษาเปรียบเทียบความร่วมมือระดับภูมิภาคของทั้งสององค์กรในบทความครั้งนี้ บทความนี้นำเสนอว่า ความเข้มแข็งของความร่วมมือทางการเมืองและความมั่นคง ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความสำเร็จของความร่วมมือทางเศรษฐกิจในการบูรณาการเชิงภูมิภาค ทั้งนี้ ในส่วนแรก บทความนี้นำเสนอข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของอาเซียนและซาร์ก ส่วนที่สองของบทความเป็นการเปรียบเทียบบทบาทของทั้งคู่จากสามเสาหลัก ได้แก่ ความร่วมมือทางการเมืองและความมั่นคง ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และความร่วมมือทางสังคม บทความนี้ค้นพบว่าองค์การระหว่างประเทศอย่างอาเซียนดูเหมือนว่าจะประสบความสำเร็จในการรักษาสันติภาพและเสถียรภาพในภูมิภาค ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะที่สำคัญสำหรับความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศสมาชิก ส่วนหนึ่งของความร่วมมือดังกล่าว เกิดขึ้นมาจากการใช้

แนวทางแบบวิถีอาเซียน อันเป็นรูปแบบของความร่วมมือที่ให้ความสำคัญกับอธิปไตยของชาติสมาชิก และผลประโยชน์ของตนเองในภูมิภาคนี้ ในท้ายที่สุด ลักษณะดังกล่าวก็ได้สร้างความยืดหยุ่นในการรักษาสันติภาพ เสถียรภาพ และสมัคคีสมานทางการทูต ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่สำคัญทั่วทั้งภูมิภาค ในทางกลับกัน ชาร์กพยายามที่จะสร้างความร่วมมือทางด้านสาธารณสุขระหว่างกันในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ในขณะที่ความร่วมมือด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจยังเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการต่อไป

คำสำคัญ: อาเซียน, ชาร์ก, ความร่วมมือระดับภูมิภาค, การบูรณาการระดับภูมิภาค, องค์การระหว่างประเทศ

Abstract

ASEAN (The Association of Southeast Asian Nations) and SAARC (The South Asian Association for Regional Cooperation) are “Third World” regional and international organizations that emerged during the Cold War and still exist today. As the member countries of these associations are located nearby – Southeast Asia in the case of ASEAN and South Asia in the case of SAARC – and their profiles and objectives are similar, it is worth studying the comparative regional cooperation of these two organizations. This paper suggests that the stability of political-security cooperation is a crucial factor that determines the success of economic cooperation in regional integration. It firstly provides the general background of ASEAN and SAARC. Secondly, it compares their roles in three main pillars: political-security, economic and social cooperation. The article found that ASEAN seems to achieve in preserving peace and stability in the region, which is an essential attribute for economic collaboration between its member states. The ASEAN Way becomes a form of cooperation that gives priority to national sovereignty and self-interest in this region. It eventually builds resilience for peace, stability and diplomatic cohesion amidst major political, economic and social changes across the region. SAARC, on the other hand, endeavors to boost health cooperation during COVID-19 whereas its security and economic cooperation is still ongoing.

Keywords: ASEAN, SAARC, Regional Cooperation, Regional Integration, International Organization

Introduction

ASEAN (The Association of Southeast Asian Nations) and SAARC (The South Asian Association for Regional Cooperation) are the 'Third World' regional organizations, which were established in the period of the Cold War, and still be survived at present. 10 Members of ASEAN are Brunei Darussalam, Cambodia, Indonesia, Lao PDR, Malaysia, Myanmar, Philippines, Singapore, Thailand and Viet Nam, whereas SAARC has 8 member countries including Afghanistan, Bangladesh, Bhutan, India, Maldives, Nepal, Pakistan and Sri-Lanka. Since the objectives of these two associations are very similar, it is worth comparing their operations and progress. However, their degree of achievement is different in many respects in terms of political-security, economic and social cooperation. By arguing that the strengthening of economic cooperation partially depends on the stability of political-security pillar within the regions, this article presents two sections. Firstly, it gives the general background of the two associations. In this section, the internal and external political environment that forced the countries to form the organization will be illustrated. In the second part, it discusses the roles of ASEAN and SAARC in the security issue, economic achievement, and social interaction. As it is necessary to measure and compare the operations of these two organizations, the main principles, aims, growth and progression of ASEAN and SAARC will be analyzed and taken into consideration in this section.

What are ASEAN and SAARC?

The Background and Objective of ASEAN

Countries in Southeast Asia became independent during the decolonization period after the end of the Second World War. However, there were many intra-regional conflicts between countries; for example, the exclusion of Singapore from the Malaysia Federation, the *konfrontasi* between Indonesia and Malaysia, the Philippines' claim to the British colony of the North Borneo, and the other ideological and ethnic rivalries. These disputes resulted in the failures of the regional organization such as Southeast Asia Treaty Organization, Association of Southeast Asian States, and Asia Pacific Council (Hussey, 1991, p. 87). However, the power shift in Indonesia from Sukarno to Suharto in 1966 brought the opportunities to end the confrontation policy and to start the process of regional cooperation in Indo-pacific region. To this end, ASEAN was established by Thailand, Singapore, Malaysia, and Indonesia in 1967. It was believed that one reason

contributing to the foundation of the Association was that ASEAN's founders did not want ASEAN to be misunderstood as a military group of political allies in the same way as some of its predecessors had been. In addition, in realist perspectives, the formation of ASEAN was a response to an advancing communist threat in Indochina and a retreat fear of internal communist insurgencies (Emmers, 2003b, p. 13). According to the Bangkok Declaration, the primary objectives of ASEAN are to promote regional peace and stability, to facilitate intra-regional economic development and mutual assistance, to foster social and cultural progress, and to promote Southeast Asian studies (Bangkok Declaration, 1967). Since the members realized their historically based animosities and their post-independence differences, ASEAN has a loose institutional framework (Hussey, 1991: 88). Under the ASEAN umbrella, cooperation is gradually created as the members learn to trust one another. Therefore, the hostility between countries is reduced and the long stable peace among the members is sustained.

The Background and Objective of SAARC

The first concrete regional cooperation proposal in South Asia was brought about by the president of Bangladesh, Ziaur Rahman in 1980. However, SAARC was not formed until 1985. Dash (1996) explains that there are many factors that influenced President Ziaur to establish the Association during 1975-1979: the change in the political leadership in the South Asian countries; Ziaur's need for Indian support of his coup d'état regime; an acute of balance of payment crisis of almost all the South Asian nations which was further worse by the second oil crisis in 1979; the failure of the North-South dialogues and the increasing protectionism by the develop countries; the Committee report on Studies for cooperation in Development in South Asia which identifying many feasible area of cooperation; the assurance of economic assistance for multilateral cooperative projects on sharing water resources of Ganga and Brahmaputra^{*}; the Soviet military intervention in Afghanistan in 1979 causing the security situation in South Asia (Dash, 1996, p. 187). According to these circumstances, President Ziaur took an opportunity to improve their understanding on one another's problem and dealt with conflicts before they turned into crisis.

The Bangladesh proposal was supported by Nepal, Sri Lanka, the Maldives, and Bhutan while India and Pakistan were skeptical initially. On the one hand, India's apprehension on the

^{*} In 1978 the British Prime Minister Callaghan and President Carter encouraged South Asia leaders to initiate cooperation on water issues, irrigation and hydropower projects. Their interests were overlapped.

Bangladeshi idea was that it would be turned into an instrument of collective pressure on India. The forum would become a ganging up of South Asian neighbors against India on the issues affecting each of the neighbors individually (Muni, 2000: 113). On the other hand, Pakistan did not want to be a part of any India-led regional move. Pakistan assumed that it might be an Indian strategy to organize the other South Asian countries against Pakistan and to ensure a regional market for Indian products and further to strengthen India's economic dominance in the region (Dash, 1996, p. 187). Although India and Pakistan felt doubtful about the initiative, the Soviet military intervention in Afghanistan brought about the external factor; that is, the U.S. involving in the forming of regional institution. Washington called upon India and Pakistan to adopt a regional approach toward a fundamentally changed situation under the Carter Doctrine, which had urged the South and Southwest Asian countries to establish a cooperative regional security (Muni, 2000, p. 112). From these compulsive situations, SAARC was eventually founded in 1985. The members of SAARC are Bangladesh, Bhutan, India, the Maldives, Nepal, Pakistan, and Sri Lanka.

The objectives of the Organization, according to the Charter of the South Asian Association for Regional Cooperation, are to promote economic growth in the region, to strengthen collective self-reliance among members, to contribute to mutual trust of one another's problem, and to improve their people's quality of life (Charter of the South Asian Association for Regional Cooperation, 2020).

The Role of the Associations in its Region

According to SAARC's and ASEAN's objectives, it is obvious that there are three main pillars that the Organization aims to achieve. Those are political-security, economic, and socio-cultural cooperation. In this section, this paper will compare the success of ASEAN to SAARC point by point. In the political objectives, the issues about promoting peace and managing conflicts in the region will be presented. In the economic development topic, it will examine the organizations' role in supporting both intra-regional and extra-regional trades. In the socio-cultural aspect, the Associations' success in creating regional identity and the intra-regional assistance will be analyzed.

Political-security perspective

Regarding the political-security community as one of the Associations' aims, the organizations' role on conflict resolution in the region is the vital tool to evaluate the achievement of ASEAN and SAARC. Based on the principle of non-interference in domestic affairs, both ASEAN and SAARC have a limitation on intra-state disputes. Therefore, the conflict management in this paper will fall within the scope of state-level confrontations.

There are many situations that present the achievement of ASEAN role in managing conflicts in the region. After the foundation of ASEAN, there was no bilateral war between the member states. However, the war between Vietnam and Cambodia occurred in 1978, while they had not been a member of the Association yet. To play its role on conflict management in the region, ASEAN firstly condemned the recent aggression against Cambodia and the presence of foreign forces on Cambodia territory. After that, ASEAN had successfully lobbied the General Assembly of the United Nations to maintain the seat of the DK government (Democratic Kampuchea - Cambodia). The resulting resolution 34/22 called for the immediate withdrawal of all foreign forces from Kampuchea and called upon all States to refrain from all acts or threats of aggression and all forms of interference in the states' internal affairs in Southeast Asia (Antolik, 1990). This achievement transformed the institution into a well-known regional association in the international diplomatic community.

Although ASEAN indirectly played its role in the conflicts in the region because of its non-intervention principle, it does not mean that ASEAN ignored the regional conflicts. This can be seen in the case of the members' concern in East Timor. The Association supported the negotiations that Indonesia and Portugal conducted under the UN auspices on the future of East Timor. ASEAN also offered humanitarian aid after the conflicts had been settled down. Considering the intra-national disputes, ASEAN has always placed itself within the framework of the United Nations and its Charter, invoking its practices and precedents, measuring itself against its norm (Severino, 2001, pp. 52–53). The ways ASEAN tried to receive the support from the international community could be counted as ASEAN's success.

The role of ASEAN in the security issue was unlike the situations of SAARC in South Asia. The conflicts between South Asian countries after the establishment of SAARC could be shown in two cases. The first classic confrontation in the region is the disputes over Kashmir between India and Pakistan. Although the legal mandate from the British gave Kashmir to India, Pakistan still believes that Kashmir should have become a part of Pakistan because most of the

state's population, concentrated in the valley of Kashmir, are Muslim. Admittedly, India and Pakistan went into war in October 1947 after Pakistan supported a Muslim insurgency in Kashmir. There were many tensions affecting regional security such as the conducting of the nuclear tests and the arms races between them (BBC, 2023). In response to this crisis, SAARC called for the Convention on Suppression of Terrorism. However, it appears to be doubted that both India and Pakistan were unsuccessful to curtail the movement of terrorists across their borders although SAARC had fully attempted to solve this conflict. International armed conflict between India and Pakistan has continued until the present. The latest territorial disputes between India and Pakistan have been appeared in 2019 when Pakistan's air force shot down an Indian warplane in the Pakistan-administered territory of Kashmir and arrested the pilot in response to an airstrike by Indian aircrafts against Pakistan militants in the northwestern city of Balakot (AP, 2022). This article does not include the situation that three Indian militaries accidentally dismissed an unarmed missile to Pakistan in March 2022. It could be conceived that relations between these two countries have still been strained although after 2019 there have not been military movement risks from any of them.

The second example of SAARC in preserving security and peace in the region is the Sri Lanka Civil War. Since in 1983, the civil war had been an ongoing conflict on the island-nation of Sri Lanka until the speech of Sri Lanka's president to the council in 2009 that that the civil war that had lasted 26 years was over. In General, the confrontations were between the government and the Liberation Tigers of Tamil Ealam who wants to create an independent state of Tamil Ealam in the north-east of the island. Relating to the ethnic kinship, Indian felt deep sympathy for the discrimination against Sri Lankan Tamils. This caused India in getting involved with this ethnic conflict in 1980s. It is doubtfully believed that India provided the Tamil guerilla group with monetary and training support (Veyret and Goreau-Ponceaud, 2017). In this case, SAARC had never interfered or brought the case to discuss on the possible way to stop the conflicts. Since every SAARC gathering brings about the informal bilateral discussion to the states, it could be conceived that the conflicts in South Asia were not in sight of SAARC agenda. Although there were bilateral conflicts between SAARC members such as the question of Bhutan refugees in Nepal and the question of Kashmir, the SAARC leaders would realize the virtue of keeping bilateral

controversies on the back-burner when developmental cooperation was to be promoted in the region (Muni, 2000, p. 116).

It is obvious that both ASEAN and SAARC bring about the opportunities for softening and easing the tensions in their members' meeting. However, SAARC did not play a significant role in the prevention of conflicts between its members. Accordingly, the trust among the member states was absent. In the Realist perspective on regional integration, one necessary factor of the achievement of integration is symmetrical power. As the nations in South Asia are likely different in terms of economic and military, any reaction from the stronger state easily leads to the misperceptions of the weaker states. It is clear in the case of SAARC that India is the strongest actor in the region, so other states seem to question on India's intention. Thapar (2006) explains that as India realizes its considerable advantage in military and economic power, it has consistently acted in an arrogant and uncompromising manner with its neighbors. Bangladesh is afraid of India exploiting its geographical position to redirect water flows vital to Bangladeshi agricultural production. Nepal and Bhutan are still worried about India's control over their world trade and transit links as their geographical position will always make them dependent on India (Thapar, 2006). These disputes between India and its neighbors have directly affected the leaders' confidence and the progress of SAARC.

Economic Development

In examining the economic development of the regional organization, it is important to consider both intra-regional and extra-regional factors that support trade and investment in the region. After the end of the Cold War, it comes to the capitalist conquest. The 'New Regionalism' idea makes many regions change the states' protectionism policy to create the free trade area.

If intra-regional trade can present how nations in one region rely on each other, we can see clearly that intra-ASEAN economics is much more interdependent than intra-SAARC economics. In Table 1, intra-ASEAN trade share in 1980s was 18.6 per cent, while intra-SAARC trade share in the same period was only 3.9 per cent. In 1998, intra-ASEAN trade was affected by the economic crisis; however, it was still much higher than intra-SAARC trade, and the average over 10 years also increased to 22.5 per cent. In 2010 – 2014, the number of intra-ASEAN and intra-SAARC trade shares went up steadily from 2000s to 2014. During 2010 – 2014, intra-ASEAN trade was 19.2 per cent greater than intra-SAARC trade.

Table 1: Intra-regional Trade Shares 1980 – 2014

	1980s	1990s	2000s	2010 - 2014
ASEAN	18.6	22.5	24.4	25.3
SAARC	3.9	4.5	5.8	6.1

Source: Chen and Intal, 2017, p. 19

As ASEAN was formed to prevent regional conflicts, the Association generated the general awareness that peace was a necessary condition for regional progress. The atmosphere of peace was considered necessary to ensure state autonomy, which in turn was necessary to foster economic growth (Reed, 1997, p. 248). Regional stability offers a great incentive to investment. While in 1960s-1970s the four largest ASEAN countries (Indonesia, Malaysia, the Philippines, and Thailand) had pursued import substitution policies, the world economic slowdown followed with the high protectionism in the United States forced the policy makers in ASEAN to think about ASEAN Free Trade Area. Although, the proposal of reduction in intra-regional trade and an external common tariff had been introduced in the meeting in Manila in 1986, Indonesia and Singapore rejected it because they did not agree with the deadlines and did not want to raise the external tariffs. However, ASEAN countries got the suggestion from the international financial institutions to engage in trade liberalization in the early 1980s. They individually adopted policies more favorable to Foreign Direct Investment (FDI) with the purpose of attracting the foreign capital needed to spur continued industrialization (Bowles, 1997, p. 223). The Plaza Accord in 1985 brought Japanese firms expanding overseas and this phenomenon had major impact for the economic growth in the region. The East Asian Newly Industrializing Countries (NICs) were also investing heavily overseas. That is why the gross domestic capital was increased to 7.1 per cent. Although both Japan and the NICs caused the fall of intra-regional trade, the activities of multinational corporations had gradually transferred new technology to the host. There was an increase in manufactured goods. Since ASEAN faced more competition in scarce global capital, it revived the ASEAN Free Trade Agreement (AFTA) in 1993. The aim of AFTA is to strengthen ASEAN's participation in global capital. It would be a great opportunity for the developing countries to seek partnerships with the developed nations. In addition, since one of the new characteristics of regionalism sheds light on multiple regionalisms, which meant that one country can belong to different regional groups, ASEAN succeeds in strengthening and acting as

a group by joining the APEC, ARF, and making agreement with other countries such as ASEAN-China FTA. Many extra-regional countries need economic cooperation with ASEAN. Due to the fact that India has become a strategic partnership with ASEAN for more than 30 years (ASEAN Secretariat, 2022), this implies that ASEAN offers more opportunities for cooperation than SAARC.

The economic development in the South Asia countries is far behind ASEAN. The important reason is that most of them are the least developing nations and are facing acute domestic poverty. As the primary products in SAARC members are similar, it causes the share of intra-regional trade among the members to be very small. Although India has the biggest economy in the regions, it does not act as an inner-core to playing a role of natural leadership in term of industrial growth, consumer demand and access to capital market in the region. The primary reason behind this scene is that the other states in the region have not accepted India's supremacy. India has never been able to act as a leader in offering capital or technology or developing aids to their neighbors. Moreover, the Indian market has been historically highly protected and characterized by high barriers to imports (Reed, 1997, pp. 240-241). Considering the economic abilities between India and its neighbors, most of them realize that India will completely dominate the economic relations. Pakistan would believe that the greater economic cooperation in the region could result in unequal gain and would eventually tend to favor India more than any of the other members. As it can be seen in the bilateral trade relation in the beginning of the 1990s, India's bilateral trade with its neighbors – Nepal, Bangladesh and Sri Lanka – has registered sharp increase in trade, in some case even three-fold. Unfortunately, it was India who exported to these countries and then resulted in a huge adverse trade balance (Muni, 2000, p. 125).

The continuing conflicts between India and its neighbors end up jeopardizing the creation and effectiveness of regional trade agreement. So, it leads the members to advance their economy through bilateral agreement. Unless these conflicts are resolved to the point where South Asian states are willing to reduce barriers to trade, it seems as if the vision of an economic interdependent South Asia is more of a dream than reality (Thapar, 2006). As the pessimistic view from India's neighbors is one of the obstacles for Indian economic growth, together with the imperatives of liberalization and globalization, India initiated a look-east policy in 1991.

The recent progress of SAARC on the economic area is the South Asia Free Trade Agreement (SAFTA) which came into effect on 1 January 2006. The aim of SAFTA is to reduce tariffs for intra-regional trade among the seven SAARC members. Pakistan and India are to complete implementation by 2012, Sri Lanka by 2013 and Bangladesh, Bhutan, Maldives and Nepal by 2015. It replaces the earlier South Asia Preferential Trade Agreement (SAPTA) and may eventually lead to a full-fledged South Asia Economic Union (South Asia Free Trade Agreement, 2004).

Despite these agreements, trade between SAARC member countries has remained considerably less than its potential. In India, the presence of tariff and non-tariff barriers such as a lack of infrastructure and comparative advantage namely textile and apparel exports, high transportation costs (Sinha and Sareen, 2020, p. 6), and the instability of political-security factors. The India–Pakistan border skirmishes in the disputed area of Kashmir during 2016–2018 obviously shows a greater effect on economic cooperation of this region since the Prime Minister of India decided to boycott the 19th SAARC summit after the diplomatic tensions in the situation of 2016 Uri attack. Later some member states, e.g., Bangladesh, Afghanistan, Bhutan, Maldives and Sri Lanka, also stopped being involved in this meeting and SAARC summit was pending since then. This might not be too early to predict the effectiveness of SAFTA although we can find a movement in health cooperation among these countries during COVID-19 pandemic since its collaboration still appeared in a short term.

In short, ASEAN has economic cooperation more than SAARC in two ways. Firstly, it is obvious that political-security cooperation is a factor that affects the success of economic cooperation. By this point, the peace and stability in ASEAN makes ASEAN more attractive than SAARC. Foreign investments not only bring the capital into ASEAN, but they also transfer higher technology to the host countries. Secondly, if we accept that regional integration is going along with globalization, ASEAN succeeds in integrating itself into the globalization force. ASEAN leaders make the liberalization policy, emphasize global force, and give less focus on the intra-regional trade such as the protectionism policy. In this way, ASEAN can enjoy its profit from the world capitalism much more than SAARC. This can be seen in the emergence of AFTA that many countries and other regional organizations are willing to cooperate with ASEAN.

Regional Identity and Social Cooperation

In this section, this paper investigates the creation of regional identities and the effectiveness of social assistance among members. After ASEAN was formed, it gradually built its trust through its method called the 'ASEAN Way'. The 'ASEAN Way' avoids bureaucratic and supra-national arrangements and reaffirms the principles of national sovereignty and non-interference in domestic affairs of other states. Hence, the Association is said to offer a unique model of cooperation based on specific cultural attributes (Emmers, 2003a, p. 3). While SAARC members felt doubtful about attitudes towards each other, a key political contribution of ASEAN lies in its value as a source of psychological comfort and support for the member states (Kurus, 1993, p. 824). The 'ASEAN Way' is considered as an approach to promote constructive regional understanding. In this way, ASEAN is very different from SAARC because ASEAN preserved the feeling of isolation among the states. The enlargement of its members to Vietnam, Cambodia, and Burma through 'ASEAN Way' and constructive engagement could be proved in the previous statement.

ASEAN also succeeds in assisting members affected from the natural disaster, e.g., Tsunami and the flooding in Cambodia. It is very different when we consider SAARC's role. For example, SAARCS Food Security Reserve could not be utilized to meet the need of Bangladesh during its worst natural disaster in 1991. The limited role of SAARC is because the Association is facing a serious resource crunch. Without funds from outside, most of the projects are found difficult in implementation. Moreover, the SAARC countries have shown little willingness to increase their contributions to the association (Thapar, 2006).

Since the start of COVID-19 pandemic, ASEAN based its cooperative mechanisms in the existing regional health cooperation, whereas SAARC has increased its cooperation that brought about tangible advantages. At least two teleconference meetings with member state leaders resulted in the establishment of an emergency fund in this region. It is interesting to note that not only China, but India also played a leading role in this mask diplomacy. The evidence shows that India played a leading role in this short-term collaboration by pledging \$10 million to the fund, offering a surveillance platform and sharing online training programs for emergency responders to assist neighboring countries in controlling the outbreak (Pattanaik, 2021).

To summarize, while SAARC interacts in the process of social cooperation during COVID-19, ASEAN enhances the 'ASEAN Way' as a tool in creating social interaction and building trust among member states. Consequently, the development of its identity is gradually increased.

It can be said that the 'ASEAN Way' helps ASEAN to sustain peace in the region. Not only does ASEAN achieve in constructing its identity, but also the success in its good neighbor tasks demonstrated to its members who suffer from dreadful disaster.

Conclusion

ASEAN and SAARC are the third world regional integration that cooperates in security, economic and social aspects. This article reaffirms that the stability and trustworthiness in political-security cooperation between members states of a regional association leads to the achievement in economic cooperation in the community. ASEAN achieves in preserving peace and stability in the region. Considering its limited role in domestic affairs, ASEAN attempts to play its role by peaceful means at a diplomacy level – there is no confrontation among its members – which finally gains more acceptance from the international states. It can be said that ASEAN is influenced by globalization force which pushes the change from the 'Old Regionalism' to the 'New Regionalism'. Southeast Asia is attractive to foreign investors, and the political stability in the region creates economic growth in ASEAN. ASEAN grabs this opportunity and forms AFTA to attract investment. The interaction among ASEAN members and the social assistance among them results in creating trust and ASEAN's identity. The achievement of ASEAN is based on the three pillars which support each other; they are security pillar, economic pillar, and socio-cultural pillar. In the case of South Asia, although the leaders of the member states had increased their health cooperation during the spread of COVID-19, some of political conflicts in these countries have not stopped until now, and the member states seem to distrust each other. Consequently, it is difficult for SAARC to play a significant role in economic cooperation in this region more than the stage of informal bilateral talks in the formal SAARC meeting. SAARC is suspicious in the cooperate trade between each other, particularly in India.

References

- Antolik, M. (1990). *ASEAN and the diplomacy of Accommodation*. London: M.E. Sharpe.
- AP. (2022). *India Fires 3 Military Officers for Pakistan Missile Misfire*. Retrieved May 3, 2023, from <https://apnews.com/article/pakistan-india-government-and-politics->

5b5ba516e39511a11566a504e69d1362

- ASEAN Secretariat. (2022). *30 Years of ASEAN-India Relations*. Retrieved May 5, 2023, from <https://theaseanmagazine.asean.org/article/30-years-of-asean-india-relations/>
- Association of Southeast Asian Nations. (1967). *Bangkok Declaration*. Retrieved May 3, 2023, from <https://agreement.asean.org/media/download/20140117154159.pdf>. 3 May 2023
- BBC. (2023). *India-Pakistan: Troubled Relations*. Retrieved May 3, 2023, from http://news.bbc.co.uk/hi/english/static/in_depth/south_asia/2002/india_pakistan/timeline/default.stm.
- Bowles, P. (1997). ASEAN, AFTA and the New Regionalism. *Pacific Affairs*, 70(2), 219–233.
- Chen, L., & Intal, P. S. (2017). ASEAN Foreign Trade, Investment, and Integration in Comparative Perspective. In *ASEAN and Member States: Transformation and Integration*. Economic Research Institute for ASEAN and East Asia. Retrieved May 3, 2023, from https://www.eria.org/ASEAN_50_Vol_3_Complete_Book.pdf. 4 May 2023
- Dash, K. C. (1996). The Political Economy of Regional Cooperation in South Asia. *Pacific Affairs*, 69(2), 185–209.
- Emmers, R. (2003a). 'Introduction', in *Cooperative Security and the Balance of Power in ASEAN and the ARF*. New York: Routledge Curzon.
- Emmers, R. (2003b). Regimes for Cooperative Security: The Formation and Institutional Evolution of ASEAN and the ARF. In *Cooperative Security and the Balance of Power in ASEAN and the ARF*. New York: Routledge Curzon.
- Hussey, A. (1991). Regional Development and Cooperation Through ASEAN. *Geographical Review*, 81(1), 87–98.
- Kurus, B. (1993). Understanding ASEAN: Benefits and Raison d'Etre. *ASEAN Survey*, 33(8), 819–831.
- Muni, S. D. (2000). India in SAARC: A Reluctance Policy-Maker. In *National Perspectives on the New Regionalism in the South*. New York: St. Martin's Press.
- Pattanaik, S. S. (2021). COVID-19 Pandemic and India's Regional Diplomacy. *South Asian Survey*, 28(1), 92–110.
- Reed, A. M. (1997). Regionalism in South Asia: Theory and Praxis. *Pacific Affairs*, 70(2), 235–251.
- Severino, R. C. (2001). ASEAN: Building the Peace in Southeast Asia. In *ASEAN Faces the Future*.

Jakarta: ASEAN Secretariat.

Sinha, R., & Sareen, N. (2020). *India's Limited Trade Connectivity with South Asia*. New Delhi: Brookings Institution India Center.

Thapar, R. (2006). SAARC: Ineffective in Promoting Economic Cooperation in South Asia. *Stanford Journal of International Relations*, 7(1).

The South Asian Association for Regional Cooperation. (2020). *Charter of the South Asian Association for Regional Cooperation*. Retrieved May 3, 2023, from <https://www.saaarc-sec.org/index.php/about-saaarc/saaarc-charter>

Veyret, P., & Goreau-Ponceaud, A. (2017). Exorcising traumas: Jude Ratnam's Demons in Paradise. *South Asian Diaspora*, 14(2), 127-144.

Book Review: Democracy and Its Critics

โชติสา ขาวสนิท (Chotisa Cousnit)¹

ภารดี ปลื้มโกศล (Paradee Plumkason)²

สรชัย ศรีนิสกันต์สกุล (Saurachai Srinisanskun)³

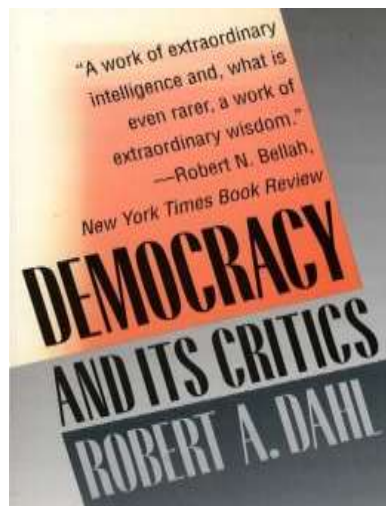
^{1,3}ดร., อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Dr., Lecturer of Department of Political Science, Faculty of Political Science and Law, Burapha University

²อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Lecturer of Department of Law, Faculty of Political Science and Law, Burapha University

E-mail: ¹shotisa@go.buu.ac.th, ²Paradee9@buu.ac.th, ³saurachai@gmail.com

Robert, A. Dahl. (1989). *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press, 1999.
397 Pages.

โรเบิร์ต เอ. ดาห์ล จบการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านรัฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยเยล ท่านเป็นนักรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียงที่สนับสนุนประชาธิปไตยแบบพหุนิยม เคยดำรงตำแหน่งประธานสมาคมรัฐศาสตร์อเมริกัน และได้รับตำแหน่งศาสตราจารย์กิตติคุณแห่งมหาวิทยาลัยเยล ดาห์ลได้รับรางวัลหลายรางวัล ซึ่งรวมถึง รางวัลทัลดคอตต์ พาร์สันส์ ด้านรัฐศาสตร์ด้วย (the Talcott Parsons Prize for social science) ดาห์ลเขียนหนังสือหลายเล่ม รวมถึง ตำราที่ชื่อ “Democracy and its critics” ซึ่งกล่าวถึง

วิวัฒนาการประชาธิปไตยนับจากกรีกโบราณจนถึงปัจจุบัน และ ปกป้องแนวคิดประชาธิปไตยด้วยการถกเถียงกับแนวคิดที่วิจารณ์ประชาธิปไตย ดาห์ลตรวจสอบถึงข้อสันนิษฐานเบื้องต้นของทฤษฎีประชาธิปไตย ด้วยการพิจารณาคำถามของนักวิจารณ์ทั้งจากฝ่ายที่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วย และวิเคราะห์ข้อจำกัดของประชาธิปไตยในด้านต่างๆ พร้อมเสนอทฤษฎีประชาธิปไตยขึ้นใหม่โดยการมองทฤษฎีทั้งหมดที่สอดคล้องต้องกัน รวมถึงอภิปรายแนวทางปฏิบัติการที่ประชาธิปไตยต้องควรต้องดำเนินไปเพื่อให้ดำรงอยู่และก้าวหน้า

ดาห์ลเสนอข้ออภิปรายถกเถียงว่า กระบวนการประชาธิปไตยควรจะขยายออกไปถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และเตือนให้ตระหนักถึงอันตรายจากการครอบงำของปัญญาชนซึ่งเป็นคนกลุ่มน้อย เนื่องจากปัญญาชนมีอิทธิพลและเข้าไปครอบงำการกำหนดนโยบายสาธารณะที่ส่งผลต่อสังคม ทางออกที่เขาเสนอคือ การส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถึงการรับรู้ข่าวสารได้ดียิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เพื่อให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับจุดเน้นของดาห์ลคือ การให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระของปัจเจกบุคคล

ดาห์ลได้แบ่งหนังสือออกเป็นหกส่วนด้วยกัน โดยมีหัวข้อในแต่ละส่วนดังนี้

ส่วนแรก เป็นการกล่าวถึง แหล่งที่มาของประชาธิปไตยสมัยใหม่ โดยดาห์ลได้พิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลง 2 ครั้ง โดยในครั้งแรกเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ให้กำเนิดนครรัฐ (City State) ที่เป็นประชาธิปไตย ส่วนครั้งที่ 2 เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ก่อกำเนิดสาธารณรัฐนิยม (Republicanism) การเป็นตัวแทน (Representation) และตระหนักถึงความเสมอภาค

ส่วนที่ 2 เป็นการกล่าวถึง นักวิจารณ์ฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์กับประชาธิปไตย ทั้งนี้แบ่งออกเป็น คณาธิปไตยนิยม และการปกครองโดยผู้พิทักษ์ และบทวิจารณ์ประชาธิปไตยจากผู้นิยมการปกครองโดยผู้พิทักษ์

ส่วนที่ 3 เป็นการกล่าวถึง ทฤษฎีว่าด้วยกระบวนการประชาธิปไตย ทั้งนี้แบ่งออกเป็นเหตุผลอันชอบธรรมว่าด้วยความเป็นธรรม แนวคิดว่าด้วยคุณค่าแท้จริงของความเท่าเทียมกัน (Justification: The idea of Equal Intrinsic Worth) ความเป็นอิสระเอกเทศของบุคคล (Personal Autonomy) และทฤษฎีว่าด้วยกระบวนการประชาธิปไตย

ส่วนที่ 4 เป็นการกล่าวถึง ปัญหาในกระบวนการประชาธิปไตย ทั้งนี้แบ่งออกเป็น การปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่ (Majority Rule) และกระบวนการประชาธิปไตย การอภิปรายว่า แล้วมีทางเลือกอื่นที่ดีกว่าหรือไม่ ระหว่างกระบวนการและสาระ กระบวนการกับกระบวนการ (Process versus Process) และการอภิปรายว่าเมื่อใดที่ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการประชาธิปไตย

ส่วนที่ 5 เป็นการกล่าวถึง ข้อจำกัดและความเป็นไปได้ของประชาธิปไตย ทั้งนี้แบ่งออกเป็น การเปลี่ยนแปลงเป็นประชาธิปไตยครั้งที่ 2 จาก นครรัฐ (City State) เป็น รัฐชาติ (Nation State) พหุนิยม (Polyarchy) และการมีส่วนร่วม การอภิปรายว่าเหตุใดที่ Polyarchy จึงพัฒนาขึ้นแต่ในบางประเทศแต่ไม่

พัฒนา การอภิปรายว่าการครอบงำคนกลุ่มน้อยเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้จริงหรือมีแนวทางป้องกันการเกิด การครอบงำดังกล่าว และการอภิปรายพหุนิยม (Polyarchy) และความดีงามสาธารณะ ในฐานะ กระบวนการและการเป็นสาระสำคัญ

ส่วนสุดท้าย เป็นการกล่าวถึงการไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เป็นประชาธิปไตยครั้งที่ 3 ทั้งนี้แบ่ง ออกเป็น ประชาธิปไตยของโลกในวันพรุ่งนี้ และแบบร่างของประเทศประชาธิปไตยที่ก้าวหน้า

ในภาพรวมสาระของหนังสือนั้น ดาห์ลเริ่มตั้งแต่การกล่าวถึงชาวกรีกในฐานะผู้ให้กำเนิดการ เปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยครั้งแรก นั่นคือการเปลี่ยนแปลงจากแนวคิดและภาคปฏิบัติของการ ปกครองโดยคนจำนวนน้อยไปสู่การมีแนวคิดและภาคปฏิบัติของการปกครองโดยคนจำนวนมาก สำหรับ เรื่องขนาดของหน่วยการปกครองแบบประชาธิปไตยตามความคิดของชาวกรีกจะอยู่ในรูปแบบนครรัฐ เท่านั้น

ในเวลาเดียวกันกับที่แนวคิดเรื่องการปกครองโดยคนจำนวนมากกำลังเปลี่ยนแปลง ชีวิตทาง การเมืองในเอเธนส์ และในนครรัฐอื่นๆ ของกรีกแล้ว แนวความคิดดังกล่าวก็ได้หยั่งรากต่อมาลงที่โรมันด้วย

สำหรับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประชาธิปไตยครั้งที่ 2 หน่วยการปกครองเปลี่ยนจากนครรัฐ มาเป็นรัฐชาติ ซึ่งมีขนาดใหญ่ขึ้น การเปลี่ยนแปลงนี้นำไปสู่ชุดของสถาบันทางการเมืองใหม่อย่างแท้จริง และเมื่อได้พิจารณารวมๆ ถึงความซับซ้อนของชุดสถาบันเหล่านี้รวมๆ กันทั้งหมด เรามักอ้างถึง ความซับซ้อนดังกล่าวว่าเป็น ประชาธิปไตย

ต่อมา ดาห์ลได้ถามว่า การเปลี่ยนแปลงที่เป็นประชาธิปไตยครั้งที่ 3 นั้นเป็นไปได้หรือไม่ แล้วถ้า เป็นไปได้ ควรไปในทิศทางไหน คำถามสองข้อนี้เป็นคำถามนำไปสู่การอภิปรายของหนังสือเล่มนี้ และใน การตอบคำถามดังกล่าว ดาห์ลได้พิจารณาใน 2 ประเด็นคือ

1. เหตุใดประชาธิปไตยจึงน่าพึงปรารถนา
2. ข้อจำกัดและความเป็นไปได้ของประชาธิปไตย

ประเด็นที่สองนั้นเป็นประเด็นที่ดาห์ลเห็นว่าสำคัญ เพราะหากเราประเมินว่ามีข้อจำกัดสูงยิ่ง ก็จะไม่ลองพยายามดำเนินการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่มากยิ่งขึ้น หากเราประเมินต่ำ เกินไป คือ มองว่ามีอุปสรรคเล็กๆ น้อยๆ ก็จะเห็นว่าการดำเนินการทำได้ง่ายๆ และนั่นคือ เราลอง ดำเนินการดูแต่ก็อาจล้มเลิกได้เมื่อเผชิญกับอุปสรรคที่เกินคาดการณ์

จากนั้นดาห์ลได้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบันการยอมรับแนวคิดประชาธิปไตยมีสูงมาก แต่ความหมาย ของประชาธิปไตยกลับไม่ชัดเจนและสับสน สาเหตุมาจากความยืดหยุ่นของพัฒนาการประชาธิปไตยที่มีมา เป็นเวลาหลายพันปี และมีกำเนิดที่มาจากหลายแหล่ง ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดกรีก แนวความคิดโรมัน แนวคิดในยุคกลาง แนวคิดในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดถึงแนวคิด และการปฏิบัติเราจะพบปัญหามากมายที่ไม่มีทางแก้ที่ดีที่สุด ที่สมบูรณ์ที่สุด ดังนั้นจึงมีนักวิจารณ์

มากมายสนใจแนวคิดและการปฏิบัติประชาธิปไตย โดยดาห์ลชี้ว่านักวิจารณ์พวกแรก พวกนี้เป็นปฏิปักษ์กับระบอบประชาธิปไตย เช่น เพลโต พวกนี้มองว่าแม้ประชาธิปไตยจะเป็นไปได้ แต่ก็ไม่ใช่ระบอบการปกครองที่น่าปรารถนา นักวิจารณ์พวกที่สอง เช่น โรเบิร์ต มิเชล (Robert Michels) พวกนี้เชื่อว่าแม้ประชาธิปไตยจะน่าปรารถนา แต่เป็นไม่ได้จริง นักวิจารณ์สองพวกนี้อาจเรียกรวมกันได้ว่าเป็นนักวิจารณ์ฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ นักวิจารณ์อีกจำพวกหนึ่งคือฝ่ายที่เห็นใจเข้าฝ่ายประชาธิปไตยและปรารถนาที่จะคงรักษาประชาธิปไตยไว้ ถึงกระนั้นก็วิพากษ์วิจารณ์ประชาธิปไตยในบางด้านที่สำคัญด้วย นักวิจารณ์พวกนี้เรียกว่าเป็นนักวิจารณ์ผู้เห็นใจ

การแบ่งประเภทของนักวิจารณ์นั้นเป็นประโยชน์ในการทำความเข้าใจปัญหาหลักๆ ที่นักวิจารณ์เหล่านี้มอง และการทำความเข้าใจปัญหาดังกล่าว ดาห์ลเห็นว่ามี ความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของเขาในหนังสือเล่มนี้ นั่นคือ การตีความทฤษฎีและการนำประชาธิปไตยไปใช้ในทางปฏิบัติ ทั้งนี้การตีความตั้งแต่การพิจารณาถึงข้อจำกัด และความไปได้ในการนำประชาธิปไตยไปใช้ด้วย

สิ่งที่นักวิจารณ์มักจะเน้นคือปัญหาที่ผู้สนับสนุนประชาธิปไตยมีแนวโน้มที่จะละเลย หรือสนใจปกปิด ทฤษฎีประชาธิปไตยซึ่งมีฐานความคิดที่ไม่ชัดเจน ปัญหาหลักๆ 2-3 ปัญหาที่ ดาห์ล หยิบยกขึ้นมาคือ แนวความคิดเรื่อง การปกครองโดยประชาชน ซึ่งประเด็นสืบเนื่องคือ คือคำถามที่ว่าใครบ้างที่จะเป็นประชาชน แล้วการปกครอง มีความหมายอย่างไร หากมองในสมัยกรีก เราก็จะพบว่าชอบข่ายพื้นที่ของประชาชน จำกัดอยู่ที่ นครรัฐ ปัจจุบันเรามองว่าประชาชนในระบอบประชาธิปไตยในระดับดังกล่าวมันคับแคบไป แต่ประเด็นว่าใครบ้างที่เป็นประชาชนก็ยังคงอยู่ เช่น ทำไมต้องมีเส้นแบ่งระหว่างประเทศ (ทั้งๆ ที่การตัดสินใจของบางประเทศในนโยบายบางประการอาจส่งผลกระทบต่อประเทศข้างเคียง ได้เช่น โรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าพลังงานนิวเคลียร์ เหตุใดจึงไม่รับฟังหรือให้ประชาชนในประเทศที่ได้รับผลกระทบมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายด้วย) หรือลองตั้งคำถามอีกแบบหนึ่งได้ว่า ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นจะได้รับสิทธิในการปกครองตัวเองหรือไม่ ถ้ามีประชาชน เหล่านั้นคือใคร และปกครองตนเองในเรื่องใด อีกทั้งเมื่อเรามองที่บรรดาผู้คนทั้งหมดในรัฐ เราก็จะพบว่า มีเพียงบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการปกครอง ไม่ใช่ประชากรทั้งหมดของรัฐ คนกลุ่มที่มีสิทธินี้เราเรียกว่า ประชาชน ดังนั้น ประชาชน เราใช้เพื่อหมายถึงประชาชนที่มีสิทธิมีส่วนร่วมในกรณีเฉพาะ หรือจะหมายถึงบุคคลที่มีสิทธิในการมีส่วนร่วมในการปกครองอันเป็นความหมายรวมๆ ที่กว้างกว่า โดยในหนังสือเล่มนี้ ดาห์ลจะใช้คำว่า ประชาชน ตามความหมายกว้างๆ เช่นนี้ซึ่ง ดาห์ลใช้คำว่า demos คำถามสำคัญที่เป็นปัญหาสำหรับผู้สนับสนุนประชาธิปไตยคือ ใครที่จะเป็นคนที่มีส่วนร่วมในการปกครอง หรือใครคือ demos นั่นเอง

หากพิจารณาประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์เพื่อมองประเด็นดังกล่าว จะพบว่านับแต่สมัยกรีก มาจนถึงสมัยใหม่ บุคคลบางคนจะถูกกั้นไม่ให้เข้าร่วมในการปกครองโดยเหตุว่าไม่มีคุณสมบัติตามกำหนด ดังนั้น ข้อสันนิษฐานที่ซ่อนอยู่คือ มีประชาชนเพียงบางคนเท่านั้นที่มีความสามารถในการปกครอง ข้อสันนิษฐานที่ซ่อนเร้นดังกล่าวถูกเผยให้เห็นจากนักวิจารณ์ฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ ข้อสันนิษฐานอีกประการที่

มักไม่เป็นที่สังเกตเว้นแต่นักวิจารณ์ทั้งฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์และฝ่ายที่เห็นอกเห็นใจจะเน้นขึ้นให้เห็นคือ คำถามหรือปัญหาในเรื่องขนาด (scale) การเปลี่ยนขนาดจากนครรัฐ เป็น รัฐชาติ ได้เปลี่ยนแปลง ข้อจำกัดและความเป็นไปได้ของประชาธิปไตยไปอย่างมาก ผลประการหนึ่งของการเปลี่ยนขนาดของ ประชาธิปไตยคือการทำให้อุดมคติประชาธิปไตยยังมีลักษณะอันเป็นอุดมคติ (utopianism) ยิ่งขึ้นไปอีก ดาห์ลได้ชี้ว่า ในการพิจารณาประชาธิปไตยในฐานะเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริงๆ หรือในฐานะสิ่งที่มีอยู่จริงในโลก (real-world entity) ประชาธิปไตยก็จะมองได้หลากหลาย แต่ในที่นี้ ดาห์ลจะมองว่า ประชาธิปไตยเป็น กระบวนการอันเฉพาะเจาะจงในกาตัดสินที่มีผลบังคับและเป็นการตัดสินใจแบบรวมอยู่ วิธีการมอง ดังกล่าวเป็นประชาธิปไตยในฐานะเป็นกระบวนการ อันเป็นวิธีการมองลักษณะหนึ่ง ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า ดาห์ลจะปฏิเสธการมองลักษณะอื่น อย่างไรก็ดี นักวิจารณ์ทั้งฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์ และฝ่ายที่เห็นใจ ได้แย้งว่า กระบวนการตัดสินใจแบบรวมหมุ่

ไม่ว่าจะเป็นประชาธิปไตยแค่ไหนก็ไม่ชอบธรรม หากว่ากระบวนการนั้นไม่ได้สร้าง หรือ อย่างน้อยมีแนวโน้มในการสร้างผลลัพธ์ที่น่าปรารถนา นักวิจารณ์เหล่านี้ตั้งปัญหาต่อปฏิบัติการ และ ทฤษฎีประชาธิปไตยในเรื่องกระบวนการกับสาระ (process versus substance) แม้ว่าการอภิปราย จะมีการยกปัญหานี้ขึ้นมากถกเถียงอย่างเด่นชัด ทางแก้ปัญหาก็ได้รับการเสนอขึ้น และทางที่ไม่ได้เป็นการ แก้ปัญหานี้โดยปกติก็มักอาศัยข้อสันนิษฐานในทฤษฎีเงา (ดังนั้น หนทางแก้ก็ไม่ใช่หนทางที่สร้าง ความชัดเจนได้ในเมื่อฐานความคิดเองก็ขาดความชัดเจน)

สิ่งที่ดาห์ลได้อภิปรายมาทั้งหมดข้างต้นนี้เป็นการขยายประเด็นของเขาด้วยการตีความทฤษฎี ประชาธิปไตยให้สอดคล้องต้องกันอย่างมีเหตุผล ทั้งนี้ การตรวจสอบอย่างวิพากษ์วิจารณ์ถึงทฤษฎีที่ไม่ ชัดเจน โดยอาศัยมุมมองจากนักวิจารณ์ทั้งฝ่ายที่เห็นใจ และฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์นั้นเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง กล่าวคือ ในการระบุและสำรวจถึงสมมติฐานของทฤษฎีประชาธิปไตยที่จะสร้างขึ้นนั้น ข้ออภิปรายถกเถียง ของนักวิจารณ์มีค่ามาก

ประเด็นต่อมาที่ดาห์ลกล่าวถึงคือ การใช้คำว่าประชาธิปไตยเพื่อขึ้นบอกถึง สาขาวิชาเฉพาะเป็น เรื่องใหม่ที่มีมาไม่นาน อย่างไรก็ดีตาม คำถามว่า ทฤษฎีประชาธิปไตย รวมถึงสิ่งใดบ้างนั้นยังคงเป็นเรื่องที่ ไม่ชัดเจนอยู่ ประชาธิปไตยมี 2 ความหมาย กล่าวคือ อุดมคติ และเป็นระบอบการปกครองที่ดำรงอยู่จริง แล้วหากมองโดยเน้นที่ตัวอุดมคติ คำถามคือ เราจะตัดสินใจได้อย่างไรว่า ระบอบการปกครองที่แท้จริง เข้าใกล้อุดมคติประชาธิปไตยเพียงพจนกล่าวได้ว่าระบอบการปกครองดังกล่าวเป็นประชาธิปไตยแล้ว หรือหากมองเน้นที่การเป็นระบอบการปกครองที่ดำรงอยู่จริง คำถามคือ แล้วเราจะตัดสินใจได้อย่างไรว่า เมื่อใดที่ระบอบการปกครองหนึ่งเป็นประชาธิปไตย ซึ่งในคำถามนี้ สิ่งที่ต้องการคือ ตัวชี้วัดเชิงประจักษ์

หลังจากแยกแยะชัดเจนถึง มุมมองในเชิงประจักษ์ และในเชิงทฤษฎีแล้ว ดาห์ลต้องการที่จะ เสนอมุมมองเชิงทฤษฎีที่รวมแง่มุมทางด้านทฤษฎีและเชิงประจักษ์ให้อยู่ในมุมมองเดียวกันในหนังสือเล่มนี้

ดาห์ล ได้มองทฤษฎีประชาธิปไตย เป็น 3 มิติ นั่นคือ การมองในเชิงปรัชญา หรือคุณค่าต่างๆ การมองในเชิงประจักษ์ เช่น สถาบันต่างๆ และเงื่อนไขที่ทำให้สถาบันเหล่านี้เป็นไปได้

หนังสือเล่มนี้เป็นการวิเคราะห์ที่ลึกซึ้งและซับซ้อน ซึ่งความซับซ้อนนี้เองที่เขาได้ชี้ว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่เขากล่าวว่าเขาอภิปรายด้วยเหตุด้วยผล (reasonable) แต่ไม่ใช่คำว่าสมเหตุสมผล (rational) ซึ่งเป็นการอภิปรายถกเถียงด้วยการนิรนัยอย่างเข้มงวดเพื่อนำข้อสรุปในการนำเสนอ การอ่านเล่มนี้ซึ่งเป็นตำราประชาธิปไตยเล่มที่สำคัญและมีชื่อเสียง จะพาให้เราได้เข้าไปสำรวจประชาธิปไตยในหลากหลายมิติ อันประกอบไปด้วยมิติด้านปทัสถาน ประจักษ์นิยม ปรัชญา ประวัติศาสตร์ อุดมคตินิยม การวิพากษ์ โดยมีเป้าหมายอันชัดเจนในการมุ่งสนับสนุนประชาธิปไตยแบบที่เหมาะสมกับยุคสมัยของเรา

การเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์

ในวารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา

กองบรรณาธิการวารสารขอเชิญชวนคณาจารย์ นักวิจัย และผู้ที่สนใจส่งบทความวิชาการ บทความวิจัย และบทความปริทรรศน์ทางด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ในวารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา ซึ่งเป็นวารสารราย 6 เดือน (ปีละ 2 ฉบับ) มีกำหนดการตีพิมพ์ในเดือนมกราคม-มิถุนายน และกรกฎาคม-ธันวาคม ของทุกปี และมีข้อกำหนด ดังนี้

1. ความยาวของบทความ ไม่เกิน 25 หน้ากระดาษ A4
2. ชนิดของอักษรที่พิมพ์ Cordia New ขนาด 16 พอยท์
3. รูปแบบการนำเสนอ**บทความวิชาการ** ประกอบด้วย
 - ชื่อเรื่อง (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
 - บทคัดย่อภาษาไทย และบทคัดย่อภาษาอังกฤษ (เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทยต้องเหมือนกับบทคัดย่อภาษาอังกฤษ) ความยาว 200 - 250 คำ
 - คำสำคัญ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ต้องเหมือนกัน)
 - บทนำ
 - เนื้อหา (ที่แสดงการวิเคราะห์และนำเสนอในประเด็นหลักและประเด็นรองที่ได้)
 - บทสรุป
 - เอกสารอ้างอิง
4. รูปแบบการนำเสนอ**บทความงานวิจัย** ประกอบด้วย
 - ชื่อเรื่องงานวิจัย (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
 - บทคัดย่อภาษาไทย บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (เนื้อหาบทคัดย่อภาษาไทยต้องเหมือนกับบทคัดย่อภาษาอังกฤษ) ความยาว 200-250 คำ
 - คำสำคัญ (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ต้องเหมือนกัน)
 - บทนำ ที่ระบุความสำคัญ/ปัญหาของการศึกษา และคำถามการวิจัย
 - วัตถุประสงค์การศึกษา

- แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา และการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
- ระเบียบวิธีการวิจัย
- ผลการวิจัย
- สรุปและอภิปรายผล
- ข้อเสนอแนะ
- เอกสารอ้างอิง

5. การอ้างอิงใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบ APA (American Psychology Association) โดยใช้ทั้งการอ้างอิงในเนื้อหา และบรรณานุกรม
 - การอ้างอิงในเนื้อหา APA style คือ ชื่อผู้เขียน (ปี) หรือ (ชื่อผู้เขียน, ปี, หน้าที่อ้างอิง) เช่น (Mason, 2004: 28)
 - การเขียนบรรณานุกรม APA style เช่น Taylor, M. (1987). *The Possibility of Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. บทความที่ส่งเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อนและต้องไม่อยู่ระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฉบับอื่น
7. การจัดส่งบทความเพื่อตีพิมพ์นั้น กรุณากรอรายละเอียดต่างๆ พร้อมระบุอีเมลที่สามารถติดต่อได้ในระบบ TCI THAIJO
8. กองบรรณาธิการจะพิจารณาเสนอผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความจำนวนไม่น้อยกว่า 2 ท่าน และแจ้งผลการพิจารณาให้ผู้เขียนบทความวิชาการ/บทความวิจัยทราบ สำหรับบทความที่ผ่านการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้วจะได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสารเพื่อเผยแพร่ต่อไป
9. อนึ่ง บทความทุกเรื่องที่ดีพิมพ์ในวารสารฯ จะได้รับการอ่านและการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ กองบรรณาธิการของสงวนสิทธิ์ในการบรรณาธิกร และลำดับการตีพิมพ์ก่อน – หลัง ทั้งนี้ ถ้อยคำ ข้อเขียน ข้อคิดเห็นและข้อสรุปในบทความย่อและบทความทุกเรื่อง ถือเป็นผลงานวิชาการของผู้เขียน โดยกองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย